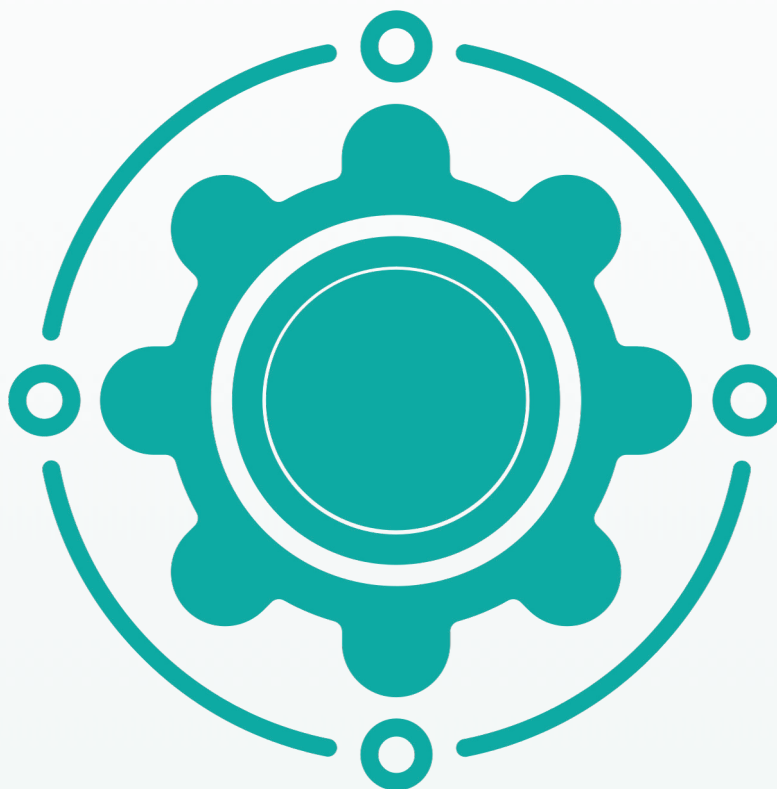

KURIKULUM

**Osposobljavanje stručnjaka koji rade s mladima za
osnaživanje i uključivanje mladih s invaliditetom kroz
kvalitetne obrazovne programe socijalnog poduzetništva**

NAZIV:

Kurikulum – Osposobljavanje stručnjaka koji rade s mladima za osnaživanje i uključivanje mladih s invaliditetom kroz kvalitetne obrazovne programe socijalnog poduzetništva

PROJEKT:

Jačanje kapaciteta u radu s mladima za socijalno poduzetništvu mladih s invaliditetom [SocEntYwD], koji sufinancira Europska izvršna agencija za obrazovanje i kulturu (EACEA)

Projektni partneri:

- Savez gluhih i nagluhih grada Zagreba – SGINZ; Hrvatska
- Centar za neformalno obrazovanje i cjeloživotno učenje – CNELL; Srbija
- Udruženje Okret, Bosna i Hercegovina
- Building the Balkans – BtB; Kosovo

NAKLADNICI:

Building the Balkans – BtB; Kosovo

Centar za neformalno obrazovanje i cjeloživotno učenje – CNELL; Srbija

UREDNICI:

Berna Xhemajli

Željko Pasuj

AUTORI:

Almir Muhović

Berna Xhemajli

Željko Pasuj

Miloš Matorčević

PRIJEVOD I PRILAGODBA NA HRVATSKI JEZIK:

Savez gluhih i nagluhih grada Zagreba

GRAFIČKI DIZAJN:

Nikola Radovanović

2026

Sadržaj

SAŽETAK PROJEKTA	1
UVOD I STRUKTURA KURIKULUMA	3
KAKO KORISTITI OVAJ KURIKULUM?	5
Tablice programa osposobljavanja	6
Program osposobljavanja u trajanju od 4 do 5 dana za stručnjake za rad s mladima na temu socijalnog poduzetništva i inkluzije osoba s invaliditetom	6
Sveobuhvatni program osposobljavanja u trajanju od 8 do 10 dana za stručnjake u radu s mladima na temu socijalnog poduzetništva i inkluzije osoba s invaliditetom	7
Teorijski uvod	8
Svijest o invaliditetu u radu s mladima	8
Načela inkluzije	8
Preoblikovanje narativa o mladim osobama s invaliditetom	9
Osnove društvenog poduzetništva	9
Politike, zagovaranje i uključivanje zajednice	10
Edukativne sesije	11
Sesija 1: Uvod i formiranje grupe	11
Sesija 2: Uvod u osvještavanje o invaliditetu u radu s mladima	14
Sesija 3: Socijalno poduzetništvo za mlade osobe s invaliditetom	18
Sesija 4: Pedagoški pristupi inkluzivnom obrazovanju u radu s mladima	21
Sesija 5: Praktično planiranje radionica i smjernica metodom <i>korak po korak</i>	24
Sesija 6: Izazovi i preoblikovanje narativa o mladima s invaliditetom u području zapošljavanja	27
Sesija 7: Razvoj poduzetničkih vještina kod mladih s invaliditetom	30
Sesija 8: Načela uključivosti u društvenom poduzetništvu	33
Sesija 9: Primjeri dobre prakse u inkluziji i društvenom poduzetništvu	36
Sesija 10: Inkluzija kao alat za razvoj emocionalne inteligencije	41
Sesija 11: Interaktivne aktivnosti i vježbe za mlade s invaliditetom	47
Sesija 12: Mjerenje učinka i održivosti u inkluzivnim društvenim poduzećima	52
Sesija 13: Uključivanje zajednice	57
Sesija 14: Politike i zagovaranje	61
Sesija 15: Repozitorij resursa za daljnje učenje i podršku	65
Sesija 16: Evaluacija i zatvaranje	71
Literatura	75

SAŽETAK PROJEKTA

Naziv projekta: „Jačanje kapaciteta u radu s mladima za socijalno poduzetništvo mladih osoba s invaliditetom“

Sažetak projekta:

Mladi s invaliditetom suočavaju se sa značajnim preprekama u zapošljavanju i postizanju ekonomske samostalnosti, unatoč svom potencijalu da značajno doprinesu društvu. Tradicionalna tržišta rada često ne uspijevaju odgovoriti na njihove raznolike potrebe, a poslodavci su skloni izbjegavati njihovo zapošljavanje zbog pogrešnih predodžbi o produktivnosti, troškova prilagodbe radnog mjesta i nedostatka inkluzivnih politika. Situacija je još izazovnija u zemljama koje nisu dio Europske Unije, stoga je u tim državama strukturirana podrška zapošljavanju i poduzetništvu mladih s invaliditetom ograničena.

Socijalno poduzetništvo predstavlja snažno rješenje jer omogućuje mladima s invaliditetom da izgrade vlastite karijerne putove, razvijaju održiva poduzeća i doprinose svojim zajednicama. Međutim, pristup obrazovanju za poduzetništvo, mogućnostima financiranja te mrežama podrške i dalje je oskudan. Mnogi mladi poduzetnici s invaliditetom suočavaju se s financijskim preprekama, poput visokih troškova pokretanja poslovanja vezanih za asistivne tehnologije i pristupačnu infrastrukturu, kao i sa sustavnim preprekama, uključujući nepristupačno strukovno osposobljavanje i nedostatak prilagođenog mentorstva.

Projekt *SocEntYwD* izravno se bavi ovim izazovima „opremajući“ stručnjake za rad s mladima te organizacije vještinama i alatima potrebnima za podršku socijalnom poduzetništvu prilagođenom osobama s invaliditetom. Kroz ciljano osposobljavanje, pristupačne digitalne edukativne resurse i zagovaračke aktivnosti, projekt će osposobiti stručnjake za rad s mladima za učinkovito mentorstvo i podršku mladima s invaliditetom, a koji su ujedno i socijalni poduzetnici; razvit će inkluzivne edukativne materijale, uključujući kurikulum, tečaj u digitalnom obliku te praktični priručnik prilagođen potrebama mladih s invaliditetom; osigurat će digitalne alate za jačanje financijske pismenosti, razvoja poslovanja i digitalne pristupačnosti. Osim toga, projekt će pokrenuti šest *online* kampanja za podizanje svijesti i uključivanje dionika u promicanje inkluzivnog poduzetništva za osobe s invaliditetom, te će organizirati zagovaračke radionice i dijaloge o politikama s ciljem utjecaja na nacionalne politike u najmanje tri zemlje. Sa snažnim fokusom na održivost, svi materijali projekta bit će slobodno dostupni *online* i promovirani izvan mreža konzorcija. Kombinirajući edukaciju, zagovaranje i digitalnu inovaciju, *SocEntYwD* osnažuje mlade osobe s invaliditetom da uspješno djeluju kao socijalni poduzetnici i doprinose izgradnji inkluzivnih zajednica.

Glavni cilj projekta:

Podizanje kapaciteta naših stručnjaka za rad s mladima te organizacija za mlade za pružanje kvalitetnih i prilagođenih sustava podrške radi osnaživanja mladih osoba s invaliditetom u njihovom socijalnom poduzetništvu, s ciljem daljnjeg poticanja ekonomske samostalnosti i socijalne uključenosti.

Specifični ciljevi projekta:

1. Podizanje kapaciteta organizacija za rad s mladima i stručnjaka za rad s mladima (u svim našim zemljama, a posebno u Bosni i Hercegovini te na Kosovu) za podršku i osnaživanje mladih osoba s invaliditetom radi kvalitetnog socijalnog poduzetništva i samozapošljavanja.
2. Daljnje osnaživanje mladih osoba s invaliditetom prilagođenim znanjima, vještinama i alatima potrebnima za pokretanje i održavanje socijalnih poduzeća.

3. Doprinos poboljšanom pristupu mladima s invaliditetom financijskim, digitalnim i fizičkim resursima kroz jačanje kapaciteta mladih s invaliditetom, stručnjaka za rad s mladima te organizacija u zagovaranju inkluzivnih politika, uspostavi mehanizama financiranja i poticanju okruženja povoljnih za poduzetništvo mladih s invaliditetom.
4. Stvaranje održivih mreža podrške, mogućnosti mentorstva i partnerstava među stručnjacima ta rad s mladima, poduzetnicima, donositeljima politika, investitorima i organizacijama usmjerenima na osobe s invaliditetom, kako bi se osigurao dugoročni rast i učinak u inkluzivnom socijalnom poduzetništvu mladih s invaliditetom.

Aktivnosti projekta:

RP1 – Upravljanje projektom:

- A1.1 – Pripremne aktivnosti i postupci za provedbu i planiranje projekta
- A1.2 – *Online* uvodni sastanak
- A1.3 – *Online* sastanak o srednjoročnoj evaluaciji
- A1.4 – *Online* sastanak o završnoj evaluaciji

RP2 – Razvoj kapaciteta partnera

- A2.1 – Izrada kurikuluma za organizaciju osposobljavanja radnika s mladima, edukatora za mlade i drugih stručnjaka u području edukacije koji djeluju u organizacijama za mlade, na teme poduzetništva i socijalnog poduzetništva, te rada s ciljanom skupinom mladih osoba s invaliditetom
- A2.2 – Izrada i testiranje *online* tečaja za radnike s mladima
- A2.3 – Izrada i objava 10 videa za promicanje socijalnog poduzetništva osoba s invaliditetom na *TikToku*
- A2.4 – Lokalne radionice s ciljem osposobljavanja

RP3 – Osnaživanje MSI za socijalno poduzetništvo

- A3.1 – Priručnik s preporukama za radnike s mladima/koordinatore o tome kako organizirati radionice socijalnog poduzetništva za mlade s invaliditetom
- A3.2 – Online tečaj u obliku kratkih modula mikro-učenja koji obuhvaća različite aspekte, od razvoja i testiranja poduzetničkih ideja do korisnih poveznica i resursa za registraciju i upravljanje socijalnim poduzećima koja vode mladi s invaliditetom
- A3.3 – Prikupljanje primjera dobre prakse i intervjua
- A3.4 – Mapiranje relevantnih lokalnih organizacija i dionika
- A3.5 – *Online* repozitorij s resursima

RP4 – Alati za zagovaranje aktivnosti socijalnog poduzetništva mladih s invaliditetom

- A4.1 – Kurikulum za zagovaranje aktivnosti socijalnog poduzetništva mladih s invaliditetom
- A4.2 – Lokalna osposobljavanja s ciljem testiranja kurikuluma
- A4.3 – Segment *online* repozitorija s resursima koji sadrži korisne alate za zagovaranje i poveznice na relevantne dionike u svakoj od zemalja

RP5 – Vidljivost i diseminacija projekta

- A5.1 – Izrada plana diseminacije projekta i njegova svakodnevna provedba
- A5.2 – Redovita ažuriranja i objave na društvenim mrežama s resursima
- A5.3 – 6 online kampanja
- A5.4 – Lokalne završne konferencije

UVOD I STRUKTURA KURIKULUMA

Ovaj Kurikulum izrađen je u okviru projekta „Jačanje kapaciteta u radu s mladima za socijalno poduzetništvo mladih osoba s invaliditetom (SocEntYwD)". Projekt je usmjeren na jačanje kapaciteta organizacija za rad s mladima i stručnjaka za osmišljavanje, upravljanje i provedbu inkluzivnih edukativnih programa koji mladim osobama s invaliditetom pomažu u istraživanju, razvoju i održavanju inicijativa socijalnog poduzetništva. Temelji se na transnacionalnoj analizi potreba te na praktičnom iskustvu partnera iz zemalja EU i zapadnog Balkana, s posebnom pažnjom na stvarno stanje u Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

Svrha je ovog Kurikuluma pružiti konceptualni okvir, ali i niz spremnih edukativnih sesija za osposobljavanje radnika s mladima. Kurikulum podupire radnike s mladima u produbljivanju njihovog razumijevanja invaliditeta i socijalnog poduzetništva te nudi praktične alate za podršku mladima s invaliditetom u razvoju poduzetničkih ideja, izgradnji ključnih vještina i pristupu poticajnim ekosustavima podrške. Materijal se temelji na neformalnom obrazovanju i participativnim pristupima, poticanjem refleksije, vršnjačkog učenja i smislenog uključivanja mladih s invaliditetom u sve faze procesa učenja. Kurikulum je strukturiran u četiri glavna dijela.

Pregled projekta i kurikuluma

Prvi dio predstavlja projekt i nudi pregled konceptualnog okvira na kojem se temelji Kurikulum. Ukratko predstavlja projekt SocEntYwD, njegove glavne ciljeve i ciljne skupine te opisuje ključne koncepte koji su obuhvaćeni.

Kako koristiti ovaj kurikulum

Drugi dio objašnjava kako koristiti Kurikulum u različitim formatima osposobljavanja. Opisuje logiku edukativnih sesija i zajedničku strukturu koja se primjenjuje na svaku od njih. Također donosi primjere kako se sesije mogu provoditi kao samostalne radionice ili kombinirati u programe osposobljavanja za radnike s mladima u trajanju od 4 do 5 dana, odnosno 8 do 10 dana.

Teorijski uvod

Treći dio donosi sažet teorijski uvod u nekoliko temeljnih tema relevantnih za Kurikulum. Ovi kratki tekstovi osmišljeni su kao osnovno štivo za edukatore i obuhvaćaju područja kao što su podizanje svijesti o invaliditetu u radu s mladima, načela inkluzije i preoblikovanje narativa o mladima s invaliditetom u zapošljavanju, osnove socijalnog poduzetništva i njegova važnost za mlade s invaliditetom, kao i politike, zagovaranje i uključivanje zajednice u inkluzivno socijalno poduzetništvo. Nisu zamišljeni kao akademska poglavlja, već kao praktične referentne točke koje mogu pomoći u osmišljavanju i provedbi edukativnih sesija.

Pripremljene edukativne sesije

Četvrti dio predstavlja pripremljene edukativne sesije. Svaka sesija strukturirana je prema zajedničkom predlošku i uključuje kratak uvod u temu, trajanje, ciljeve, popis kompetencija koje se stežu sesijom, popis metoda i metodologija, upute za provedbu, izvore i preporuke za dodatno čitanje, potrebne materijale i prostor, mogućnosti prilagodbe za skupine različitih sposobnosti te preporuke za lakše umnožavanje + u različitim organizacijskim i nacionalnim kontekstima. Zajedno, sesije obuhvaćaju teme kao što su podizanje svijesti o invaliditetu u radu s mladima, socijalno poduzetništvo za mlade s invaliditetom, inkluzivni pedagoški pristupi, razvoj poduzetničkih vještina, izazovi i preoblikovanje narativa o mladima s invaliditetom u zapošljavanju, načela inkluzije u socijalnom poduzetništvu, primjeri dobre prakse,

emocionalna inteligencija, interaktivne aktivnosti, mjerenje učinka i održivosti, uključivanje zajednice, politike i zagovaranje, te popis resursa. Kurikulum na kraju donosi i popis referenci i poveznica na dodatne materijale koji mogu podržati daljnje učenje.

Ovaj je resurs namijenjen stručnjacima koji rade s mladima, edukatorima, koordinatorima koji rade s mladim osobama s invaliditetom ili za njih, kao i organizacijama koje žele jačati svoju ulogu u promicanju inkluzivnog socijalnog poduzetništva. Ovim Kurikulumom želimo doprinijeti praksi rada s mladima u kojoj se mlade osobe s invaliditetom prepoznaju kao potencijalni socijalni poduzetnici i aktivni sudionici u izgradnji inkluzivnih zajednica.

KAKO KORISTITI OVAJ KURIKULUM?

Ovaj kurikulum osmišljen je kao fleksibilan skup sesija za osposobljavanje stručnjaka za rad s mladima na temu socijalnog poduzetništva s mladim osobama s invaliditetom i za njih. Voditelji mogu koristiti pojedinačne sesije samostalno ili ih kombinirati u višednevne programe. Svaka sesija slijedi istu strukturu: uvod u temu, trajanje, ciljeve, popis kompetencija koje se stječu sesijom, popis metoda, upute za provedbu, izvore i preporuke za dodatno čitanje, potrebne materijale i prostor, mogućnosti prilagodbe za skupine različitih sposobnosti te preporuke za lakše umnožavanje. To omogućuje lako snalaženje u materijalu, uspoređivanje sesija i njihovo prilagođavanje različitim skupinama, vremenskim okvirima i lokalnim okolnostima.

Sesije se mogu provoditi na tri glavna načina:

- Kao samostalne radionice, na primjer za jedan dan osposobljavanja ili tematski događaj (osim Sesije 1 i Sesije 16).
- Kao dio kraćeg osposobljavanja u trajanju od 4 do 5 dana, s fokusom na temeljne teme kao što su podizanje svijesti o invaliditetu, inkluzivne pedagogije, osnove socijalnog poduzetništva i ključne poduzetničke vještine.
- Kao dio dužeg osposobljavanja u trajanju od 8 do 10 dana, koje omogućuju više vremena za izgradnju skupine, dublje istraživanje socijalnog poduzetništva, praktično planiranje, mjerenje učinka i održivost, uključivanje zajednice, politike i zagovaranje te evaluaciju.

Sesija 1 (Uvod i izgradnja skupine) i Sesija 16 (Evaluacija i zaključak) prvenstveno su namijenjene za potpuna osposobljavanja u trajanju od 4 do 5, odnosno 8 do 10 dana jer su usmjerene na izgradnju skupine i evaluaciju, a ne na novi sadržaj. Za samostalne sesije, voditelji mogu krenuti od neke druge sesije i u nju uključiti kratke uvodne i završne aktivnosti.

Program osposobljavanja u trajanju od 4 do 5 dana temelji se na odabiru ključnih sesija i ne obuhvaća svih 16 sesija kurikuluma. Većina sesija osmišljena je za otprilike 180 minuta, dok su neke završne ili usmjerene sesije kraće i mogu trajati 90 ili 120 minuta, kako je naznačeno u opisu sesije. Sesije nije predviđeno skraćivati. Voditelji se pozivaju da preostale sesije koriste u dužim osposobljavanjima od 8 do 10 dana ili kao samostalne radionice, ovisno o lokalnim potrebama.

U nastavku su navedeni primjeri dnevnih redova osposobljavanja kako bi se ilustriralo na koji se način sesije mogu poredati, od uvoda i izgradnje skupine, preko razvoja vještina, do evaluacije i zaključka. Voditeljima se savjetuje da ove primjere koriste kao polazište, prilagode ih svom kontekstu i potrebama sudionika te kombiniraju sesije na način koji osigurava ravnotežu između teorije, prakse i refleksije, uvijek uzimajući u obzir pristupačnost i raznolike potrebe mladih osoba s invaliditetom.

Tablice programa osposobljavanja

Program osposobljavanja u trajanju od 4 do 5 dana za stručnjake za rad s mladima na temu socijalnog poduzetništva i inkluzije osoba s invaliditetom

Dan 1	
Prijepodne	Dolazak sudionika
Poslijepodne	Sesija 1: Uvod i formiranje skupine
Navečer	Sesija izgradnje skupine i refleksija
Dan 2	
Prijepodne	Sesija 2: Uvod u podizanje svijesti o invaliditetu u radu s mladima
Poslijepodne	Sesija 3: Socijalno poduzetništvo za mlade osobe s invaliditetom
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Navečer	Interkulturalna večer
Dan 3	
Prijepodne	Sesija 4: Pedagoški pristupi za inkluzivno obrazovanje u radu s mladima
Poslijepodne	Sesija 6: Izazovi i preoblikovanje narativa o mladima s invaliditetom u zapošljavanju
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Dan 4	
Prijepodne	Sesija 7: Razvoj poduzetničkih vještina za mlade s invaliditetom
Poslijepodne	Sesija 8: Načela inkluzije u socijalnom poduzetništvu
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Dan 5	
Prijepodne	Sesija 12: Mjerenje učinka i održivosti u inkluzivnim socijalnim poduzećima
Poslijepodne	Sesija 16: Evaluacija i zaključak
Poslijepodne	Odlazak sudionika (ili sljedeće jutro)

Sveobuhvatni program osposobljavanja u trajanju od 8 do 10 dana za stručnjake u radu s mladima na temu socijalnog poduzetništva i inkluzije osoba s invaliditetom

Dan 1	
Poslijepodne	Dolazak sudionika
Navečer	Večer dobrodošlice
Dan 2	
Prijepodne	Sesija 1: Uvod i formiranje skupine
Poslijepodne	Sesija 2: Uvod u podizanje svijesti o invaliditetu u radu s mladima
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Navečer	Interkulturalna večer
Dan 3	
Prijepodne	Sesija 3: Socijalno poduzetništvo za mlade osobe s invaliditetom
Prijepodne	Sesija 4: Pedagoški pristupi za inkluzivno obrazovanje u radu s mladima
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Dan 4	
Prijepodne	Sesija 5: Praktično planiranje radionica i upute za primjenu
Poslijepodne	Sesija 6: Izazovi i preoblikovanje narativa o mladima s invaliditetom u zapošljavanju
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Dan 5	
Prijepodne	Sesija 7: Razvoj poduzetničkih vještina za mlade s invaliditetom
Poslijepodne	SLOBODNO POSLIJEPODNE
Dan 6	
Prijepodne	Sesija 8: Načela inkluzije u socijalnom poduzetništvu
Prijepodne	Sesija 9: Primjeri dobre prakse u inkluziji i socijalnom poduzetništvu
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Dan 7	
Prijepodne	Sesija 10: Inkluzija kao alat za jačanje emocionalne inteligencije
Poslijepodne	Sesija 11: Interaktivne aktivnosti i vježbe za mlade s invaliditetom
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Dan 8	
Prijepodne	Sesija 12: Mjerenje učinka i održivosti u inkluzivnim socijalnim poduzećima
Poslijepodne	Sesija 13: Uključivanje zajednice
Poslijepodne	Sesija 14: Politike i zagovaranje
Poslijepodne	Refleksija i evaluacija dana
Dan 9	
Prijepodne	Sesija 15: Popis resursa za daljnje učenje i podršku
Poslijepodne	Sesija 16: Evaluacija i zaključak osposobljavanja
Navečer	Zabava „Vidimo se ponovno!“
Dan 10	
Prijepodne	Odlazak sudionika

Teorijski uvod

Svijest o invaliditetu u radu s mladima

Svijest o invaliditetu u radu s mladima polazi od razumijevanja da invaliditet nije stvoren samo individualnim oštećenjima ili teškoćama, već i okolišnim, društvenim i drugim preprekama. Brojne istraživačke institucije i relevantne organizacije istraživale su i analizirale te prepreke. Studija Eidea i suradnika (2022.) navodi da su tijekom analiza rasprava fokusnih skupina na visokoj razini kao ključni čimbenici za osiguravanje uključenosti i sudjelovanja djece i mladih s funkcionalnim teškoćama u različitim područjima života njihovih lokalnih zajednica prepoznati: pristupačnost i univerzalni dizajn, proaktivne usluge lokalne samouprave, kvalitetne mreže podrške, pozitivni stavovi prema uključivanju, dobra komunikacija između lokalnih vlasti i obitelji, škola te inkluzivne aktivnosti slobodnog vremena.¹ Za osobe koje rade s mladima ključno je biti upoznat sa socijalnim modelom invaliditeta, okvirima prava osoba s invaliditetom te životnim iskustvima mladih osoba s invaliditetom, umjesto da se fokusira isključivo na dijagnoze ili nedostatke. U praksi to znači prepoznavati mlade osobe s invaliditetom kao stručnjake za vlastite živote, uključivati ih u donošenje odluka koje utječu na programe te pristupačnost smatrati temeljnim standardom kvalitete rada s mladima, a ne dodatnom prilagodbom za pojedinog člana skupine.

Projekti rada s mladima koji imaju razvijenu svijest o invaliditetu obraćaju pozornost na jezik koji se koristi, stilove komunikacije, senzorno i fizičko okruženje te odnose moći unutar grupa. Također zahtijevaju da osoblje bude educirano za prepoznavanje i suzbijanje različitih oblika diskriminacije te da primjenjuje pristup usmjeren na snage i osobu, koji se fokusira na sposobnosti, težnje i prava mladih ljudi. Kada se praksa rada s mladima temelji na takvoj svijesti, lakše je zajedno s mladim osobama s invaliditetom stvarati smislene putove prema obrazovanju, zapošljavanju i društvenom poduzetništvu.

Načela inkluzije

Inkluzija u radu s mladima znači mnogo više od okupljanja različitih mladih ljudi u istom prostoru. Inkluzija podrazumijeva osiguravanje da svi mogu sudjelovati, utjecati i imati koristi pod jednakim uvjetima. Temeljna načela inkluzije u radu s mladima uključuju usmjerenost na mlade, pristup temeljen na snagama, pristup utemeljen na pravima te predanost jednakosti i socijalnoj pravdi. Za mlade osobe s invaliditetom to podrazumijeva proaktivno uklanjanje prepreka, prilagodbu aktivnosti i očekivanja te stvaranje prostora u kojima se osjećaju sigurno, poštovano i sposobno izraziti svoje mišljenje. Inkluzivan rad s mladima pristupačnost promatra kao kontinuiran proces. To se postiže pružanjem različitih načina uključivanja, komunikacije i doprinosa, uključivanjem mladih osoba s invaliditetom u osmišljavanje, provedbu i evaluaciju aktivnosti te osiguravanjem da je inkluzivna praksa vidljiva na svim razinama organizacije, od programa do politika i vodstva.

Načela inkluzije također prepoznaju interseksionalnost, odnosno činjenicu da se invaliditet isprepliće sa spolom, društvenom klasom, migracijskim iskustvom, etničkom pripadnošću i drugim identitetima te da

¹ Eide AH, Ofstad D, Støylen M, Hansen E, Høiseth M. Participation and Inclusion of Children and Youth with Disabilities in Local Communities. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 Sep 20;19(19):11893. doi: 10.3390/ijerph191911893. PMID: 36231197; PMCID: PMC9565650.

inkluzivna praksa mora odgovarati na tu složenost. Kada se ova načela dosljedno primjenjuju, inkluzija postaje „temeljna i neprimjetno integrirana“ u rad, umjesto da bude dodatni projekt ili zasebna aktivnost².

Preoblikovanje narativa o mladim osobama s invaliditetom

Mlade osobe s invaliditetom često se prikazuju kroz narative usmjerene na nedostatke, primjerice kao „ranjive“, „ovisne“ ili „previše ograničene“ za zapošljavanje i poduzetništvo. Takvi narativi utječu na način na koji obitelji, institucije, poslodavci, pa čak i osobe koje rade s mladima, percipiraju njihovu ulogu i potencijal. Preoblikovanje narativa znači svjesno pomicanje fokusa s pitanja „što nije u redu“ ili „što nedostaje“ prema pitanju „koje su snage, vještine i aspiracije prisutne te koje je prepreke potrebno ukloniti ili promijeniti u njihovom okruženju“. Prema članku koji je 2026. godine objavio Workforce Matters, socijalni model invaliditeta nudi drugačiju perspektivu: osobe nisu onesposobljene zbog svojih tijela, već zbog nepristupačnih radnih mjesta, krutih opisa poslova te nefleksibilnih sustava i politika. Kada se prepreke uklone, sudjelovanje postaje moguće. Kada promijenimo narativ, inkluzija postaje pametna poslovna strategija, pristupačnost postaje dio infrastrukture, a prilagodbe postaju izvor inovacija i konkurentске prednosti³.

U području zapošljavanja i poduzetništva to podrazumijeva odmak od pitanja: „Može li ova mlada osoba raditi ili voditi posao?“ prema pitanju: „Koje će joj podrška, prilagodbe i okruženje omogućiti uspjeh?“. Osobe koje rade s mladima imaju ključnu ulogu u ovoj promjeni narativa koristeći jezik usmjeren na potencijale i resurse, ističući uspješne priče mladih osoba s invaliditetom te propitujući i razbijajući stereotipe unutar vlastitih organizacija, vršnjačkih skupina i mreža partnera.

Osnove društvenog poduzetništva

Društveno poduzetništvo odnosi se na inicijative koje koriste poduzetničke pristupe za rješavanje društvenih ili okolišnih problema, pri čemu se stvorena vrijednost ponovno ulaže u ostvarivanje društvene misije, umjesto da se maksimizira profit za vlasnike ili dioničare. Za mlade osobe s invaliditetom društveno poduzetništvo može stvoriti prostor u kojem njihova iskustva i perspektive oblikuju rješenja, a poslovni modeli od samog početka uključuju pristupačnost i inkluziju kao temeljna načela. Tipični elementi društvenog poduzetništva uključuju prepoznavanje društvenog problema, razumijevanje potreba i resursa zajednice, razvoj prijedloga vrijednosti, definiranje korisnika i kupaca, financijsko planiranje te izgradnju partnerstava.

U radu s mladima poučavanje osnova društvenog poduzetništva ne znači nužno da će svaki sudionik pokrenuti formalno društveno poduzeće. Ono također doprinosi razvoju vještina kao što su rješavanje problema, timski rad, vodstvo, komunikacija, upravljanje proračunom i uključivanje u zajednicu, koje su vrijedne u različitim životnim i profesionalnim putovima. Za mlade osobe s invaliditetom pristupačno obrazovanje o društvenom poduzetništvu mora obuhvatiti kako opće elemente, poput razvoja ideja, poslovnog planiranja i promišljanja društvenog učinka, tako i specifične stvarnosti povezane s invaliditetom, kao što su pristup financiranju, asistivnim tehnologijama, uslugama podrške i inkluzivnim javnim politikama. Osobe koje rade s mladima mogu djelovati kao facilitatori i poveznice, pomažući

² 8 Steps to Inclusive Youth Work 2nd Edition. National Youth Council of Ireland (ISBN: 978-1-900210-67-6). <https://www.youth.ie/wp-content/uploads/2016/09/8-Steps-to-Inclusive-Youth-Work-NYCI-2nd-Ed.pdf>

³ Workforce Matters. (2026, February 26). Rewriting Who belongs — narrative, disability, youth, and the role of funders. <https://workforce-matters.org/rewriting-who-belongs-narrative-disability-youth-and-the-role-of-funders/?cn-reloaded=1>

mladim ljudima da svoja životna iskustva suočavanja s preprekama povežu s alatima poduzetništva kako bi zajednički stvarali i razvijali inovativna rješenja.

Politike, zagovaranje i uključivanje zajednice

Društveno poduzetništvo koje uključuje osobe s invaliditetom ne nastaje u izolaciji. Takav oblik inkluzivnog društvenog poduzetništva ovisi o poticajnim politikama, dostupnim sustavima financiranja te stavovima zajednice koji podržavaju uključivanje mladih osoba s invaliditetom u poduzetničke aktivnosti. Osobe koje rade s mladima i mlade osobe s invaliditetom često se suočavaju s nepovezanim ili sporom provedbom politika, ograničenim financiranjem inkluzivnih inicijativa te nedovoljnom prepoznatošću društvenog poduzetništva kao mogućeg karijernog puta za mlade osobe s invaliditetom. Rad na području politika i zagovaranja u ovom kontekstu podrazumijeva utjecanje na zakone, strategije i programe kako bi se uklonile prepreke i stvorili poticajni uvjeti za mlade osobe s invaliditetom kao društvene poduzetnike.

Jednako je važno i uključivanje zajednice. Inkluzivna društvena poduzeća održivija su kada lokalna zajednica razumije i podržava njihovu misiju, kada su osobe s invaliditetom uključene u procese donošenja odluka u zajednici te kada lokalne organizacije, tijela javne vlasti i poduzeća aktivno surađuju.

Kao aktivni članovi zajednice i njezini lideri, osobe koje rade s mladima mogu tome pridonijeti izgradnjom partnerstava između organizacija mladih, organizacija osoba s invaliditetom, društvenih poduzeća, jedinica lokalne samouprave i drugih dionika. Također mogu pružati podršku mladim osobama s invaliditetom kako bi same zastupale svoje interese i govorile u svoje ime na javnim forumima, savjetovanjima i kampanjama. Zagovaranje na razini zajednice može uključivati aktivnosti podizanja svijesti, pripovijedanje osobnih iskustava (*storytelling*), kampanje, sudjelovanje u lokalnim vijećima ili strukturama za mlade te zajedničke inicijative koje pokazuju vrijednost inkluzije i koristi koje ona donosi cijeloj zajednici.

Edukativne sesije

Sesija 1: Uvod i formiranje grupe

Naziv sesije: Uvod i formiranje grupe

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Početna sesija ključna je za postavljanje temelja i određivanje ozračja cijelog treninga o društvenom poduzetništvu s mladim osobama s invaliditetom i za njih. Sudionici će doći s različitim razinama iskustva u radu s mladima, uključivanju osoba s invaliditetom i poduzetništvu, a mnogi se međusobno neće poznavati niti će poznavati voditelje. Imajući to na umu, jasno i transparentno predstavljanje programa pomaže sudionicima razumjeti zašto su ovdje, što se treningom želi postići te na koji se način vrednuju njihova znanja i iskustva. Istovremeno, budući da se trening bavi osjetljivim temama poput diskriminacije, prepreka i osobnih iskustava povezanih s invaliditetom, od iznimne je važnosti od samog početka uspostaviti sigurno i poticajno okruženje za učenje, temeljeno na međusobnom poštovanju. U ovoj prvoj sesiji aktivnosti formiranja grupe imaju posebno važnu ulogu jer je cilj stvoriti ozračje povjerenja u kojem se sudionici osjećaju slobodnima otvoreno govoriti, slušati jedni druge, griješiti i zajedno učiti. Stoga ova sesija kombinira predstavljanje programa i njegovih ciljeva, aktivnosti međusobnog upoznavanja te iskustvenu aktivnost izgradnje grupe koja naglašava suradnju, komunikaciju i vrijednost različitih uloga unutar skupine.

Cilj sesije:

Predstaviti program osposobljavanja i njegove ciljeve, upoznati sudionike i njihova očekivanja te izgraditi sigurnu i inkluzivnu grupnu atmosferu koja podržava učenje o invaliditetu i društvenom poduzetništvu.

Specifični ciljevi:

- Predstaviti program, glavne ciljeve i način rada tijekom treninga;
- Stvoriti prostor u kojem će se sudionici i voditelji moći međusobno upoznati na osobnoj i profesionalnoj razini;
- Istražiti i prikupiti očekivanja, strahove i potencijalne doprinose sudionika vezane za radionice;
- Ojačati grupnu povezanost i međusobno povjerenje kroz interaktivnu aktivnost formiranje grupe.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Osobna, socijalna i kompetencija kako učiti;
- Kritičko mišljenje;
- Rješavanje problema;
- Kompetencija pismenosti;
- Timski rad;
- Analitičke vještine;
- Komunikacijske vještine.

Metodologija i metode rada:

- Kratko izlaganje / prezentacija;

- Aktivnost „Brzi spojevi” (*Speed Dating*);
- Grupni rad: očekivanja, strahovi i doprinosi;
- Aktivnost izgradnje grupe: „Prelazak preko otoka”
- Završna refleksija i analiza aktivnosti.

Tijek sesije:

I. Uvod u trening, tim i sudionike (30 minuta)

Treneri službeno otvaraju trening, pozdravljaju sudionike te se ukratko predstavljaju zajedno s organizacijskim timom. Predstavljaju program koji uključuje glavni cilj projekta, specifične ciljeve treninga te ključne teme kao što su osvještavanje o invaliditetu, inkluzija i socijalno poduzetništvo mladih osoba s invaliditetom. Također ukratko objašnjavaju metode rada i predstavljaju osnovna pravila rada koja uključuju povjerljivost, točnost i poštivanje različitih potreba. Sudionici su pozvani predložiti dodatna pravila ako to žele, a trener ih zapisuje na flipchart papir koji će biti vidljivo postavljen u prostoriji kako bi se po potrebi tijekom treninga mogla dodavati nova pravila. Nakon toga objašnjavaju se praktični aspekti treninga, poput dnevnog rasporeda, pauza, logističkih informacija i prilagodbi pristupačnosti. Sudionike se potiče da se ukratko predstave u plenumu navodeći svoje ime, organizaciju i ulogu u radu s mladima te u jednoj kratkoj rečenici podijele svoj interes za inkluzivno socijalno poduzetništvo osoba s invaliditetom.

II. Brzo upoznavanje (30 minuta)

Za početak aktivnosti upoznavanja, sudionici se raspoređuju u dva koncentrična kruga okrenuta jedan prema drugome. Voditelj objašnjava da će voditi niz kratkih „brzih razgovora” s različitim partnerima. Voditelj daje dodatne upute naglašavajući da svaki krug traje otprilike 2 do 3 minute i da je vođen jednostavnim pitanjem. Nakon svakog kruga sudionici u vanjskom krugu pomiču se za jedno mjesto kako bi upoznali novog sugovornika. Proces se nastavlja sve dok sudionici ne razgovaraju s više različitih osoba. Pitanja koja se koriste tijekom aktivnosti:

- Što vas je motiviralo da se pridružite ovom treningu?
- Kakvu vrstu rada provodite s mladima?
- Što je nešto što bi ljudi trebali znati o vama?
- Koja je jedna nada koju imate za mlade osobe s invaliditetom u svojoj zajednici?

Na kraju voditelj poziva nekoliko sudionika da podijele nešto zanimljivo što su saznali o drugoj osobi, čime se dodatno potiču međusobna znatiželja i poštovanje.

III. Očekivanja, strahovi i doprinosi (50 minuta)

Voditelj uvodi sljedeću aktivnost naglašavajući da je radionica mjesto za učenje te da je važno učiniti vidljivima očekivanja sudionika, njihove eventualne brige i ono što smatraju da mogu doprinijeti grupi. Svaki sudionik dobiva tri seta samoljepljivih papirića različitih boja. Papirići su podijeljeni na sljedeći način: žuti za očekivanja, plavi za strahove i zeleni za doprinose. Na tri flipcharta postavljena po prostoriji voditelj ispisuje naslove: „Očekivanja”, „Strahovi” i „Doprinosi”.

Sudionici dobivaju otprilike 5 do 10 minuta za svaki krug kako bi individualno promislili i zapisali svoje misli: što očekuju od treninga (sadržaj, metode rada, učenje), što ih zabrinjava (npr. vrijeme, jezik, složenost tema), čime mogu doprinijeti (iskustva, vještine, perspektive). Nakon toga, postavljaju svoje papiriće na odgovarajuće flipcharte. Kada svi završe, voditelj vodi plenarnu raspravu čitajući grupirane odgovore, tražeći dodatna pojašnjenja gdje je potrebno te komentirajući koja se očekivanja mogu ispuniti, na koje se strahove može odgovoriti i na koji se način doprinosi sudionika mogu uključiti u program. Ova aktivnost pomaže usklađivanju grupe oko zajedničkih ciljeva te omogućava rano prepoznavanje mogućih izazova.

IV. Aktivnost izgradnje tima: Prelazak preko otoka (50 minuta)

U završnom dijelu sesije sudionici sudjeluju u aktivnosti izgradnje tima pod nazivom „Prelazak preko otoka“, koja zahtijeva suradnju, rješavanje problema i brigu o sudjelovanju svih članova grupe. Voditelj na podu priprema „otoke“ (primjerice listove papira ili trake) koji predstavljaju sigurna mjesta u zamišljenom „moru“. Sudionici se dijele u manje skupine i dobivaju ograničen broj „kamenja za prijelaz“ (npr. A4 papire) koje moraju koristiti kako bi cijelu grupu premjestili od početne linije do „sigurne obale“, a da nitko ne dotakne pod izvan postavljenih kamenja.

Pravila uključuju to da nitko ne smije biti ostavljen iza sebe, kamenja za prijelaz se ne smiju gurati niti bacati, te da ako netko stane izvan kamena, grupa se vraća na početak ili gubi jedan kamen (trener može prilagoditi pravila potrebama grupe). Grupe imaju 30 do 40 minuta za izvršavanje zadatka, dok trener promatra kako se organiziraju, komuniciraju i međusobno podržavaju.

V. Refleksija i analiza aktivnosti (20 minuta)

Nakon aktivnosti sudionici se vraćaju u plenum radi zajedničke refleksije. Voditelj koristi sljedeća pitanja:

- Kako ste se organizirali kao grupa?
- Što vam je pomoglo da napredujete?
- Što vam je otežavalo zadatak?
- Je li se svatko osjećao uključenim u proces?
- Jesu li postojali trenuci kada je netko zauzimao puno prostora ili vrlo malo prostora?
- Što iz ove aktivnosti možemo naučiti o tome kako želimo surađivati tijekom ostatka radionica?

Voditelj povezuje zaključke s praksom inkluzivnog rada s mladima te naglašava važnost suradnje, komunikacije i zajedničke odgovornosti u radu na socijalnom poduzetništvu koje uključuje osobe s invaliditetom.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak i flipchart papiri, samoljepljivi papirići, prijenosno računalo, projektor, unaprijed pripremljeni materijali za aktivnost „Prelazak preko otoka“.

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Preporučuje se prilagoditi aktivnost „Prelazak preko otoka“ fizičkim sposobnostima grupe. Po potrebi trener može koristiti sjedeću aktivnost izgradnje tima koja zadržava isti fokus na suradnji i inkluziji.
- Važno je ostaviti dovoljno vremena za razgovor o očekivanjima i strahovima sudionika jer će to pomoći u prilagodbi ostatka radionica potrebama grupe.
- Ako vrijeme dopušta, sesija se može završiti kratkim završnim krugom, tijekom kojeg svaki sudionik dijeli jednu riječ ili kratku rečenicu koja opisuje kako se osjeća nakon prve sesije ili jednu nadu koju ima za nadolazeće dane.

Sesija 2: Uvod u osvještavanje o invaliditetu u radu s mladima

Naziv sesije: Uvod u osvještavanje o invaliditetu u radu s mladima

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Rad s mladima često nastoji biti otvoren i pristupačan svim mladim osobama, no u praksi se mladi s invaliditetom i dalje suočavaju s brojnim preprekama za sudjelovanje. Te prepreke mogu biti fizičke, senzorne, informacijske, stavovne ili organizacijske prirode. Osvještavanje o invaliditetu u radu s mladima podrazumijeva razumijevanje invaliditeta iz perspektive ljudskih prava i socijalnog modela invaliditeta, pri čemu se prepoznaje da invaliditet nastaje kroz interakciju između osobe i njezina okruženja, a ne isključivo zbog individualnih oštećenja ili teškoća. Također podrazumijeva kritičko promišljanje o tome kako prostori za rad s mladima, korištene metode i stavovi mogu nenamjerno isključivati ili marginalizirati mlade osobe s invaliditetom. Za mnoge osobe koje rade s mladima invaliditet i dalje predstavlja područje u kojem se osjećaju nesigurno, boje se „pogriješiti“ ili nesvjesno reproducirati stereotipe. Započinjanje treninga posebnom sesijom posvećenom osvještavanju o invaliditetu pomaže u izgradnji zajedničkog razumijevanja, pojašnjavanju ključnih pojmova te otvaranju iskrenog razgovora o strahovima, predrasudama i nedostacima u postojećoj praksi. Takva sesija pruža temelj za sve kasnije sadržaje vezane uz inkluziju, socijalno poduzetništvo i podršku mladim osobama s invaliditetom.

Cilj sesije:

Upoznati sudionike s ključnim konceptima osvještavanja o invaliditetu te podržati osobe koje rade s mladima u promišljanju prepreka i mogućnosti za uključivanje mladih osoba s invaliditetom u vlastitu praksu.

Specifični ciljevi:

- Istražiti različita razumijevanja invaliditeta, uključujući medicinski i socijalni model te perspektivu utemeljenu na ljudskim pravima;
- Prepoznati uobičajene prepreke i čimbenike koji olakšavaju sudjelovanje mladih osoba s invaliditetom u okruženjima rada s mladima;
- Potaknuti sudionike na promišljanje vlastitih iskustava, stavova i praksi povezanih s invaliditetom;
- Osvijestiti da je razumijevanje i uvažavanje invaliditeta trajna odgovornost u radu s mladima.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija kako učiti;
- Samorefleksija;
- Građanska kompetencija;
- Kritičko mišljenje;
- Analitičke vještine;
- Kompetencija pismenosti;
- Komunikacija i suradnja.

Metodologija i metode rada:

- Teorijski uvod;
- Tiho grupno prikupljanje ideja na podu;

- Rad u malim skupinama;
- Prezentacije;
- Plenarna rasprava i refleksija.

Tijek sesije:

I. Teorijski uvod: što podrazumijevamo pod invaliditetom? (30 minuta)

Voditelj započinje sesiju povezujući je s općim fokusom treninga te objašnjavajući zašto je osvještavanje o invaliditetu temelj inkluzivnog socijalnog poduzetništva s mladim osobama. Nakon toga slijedi kratko teorijsko izlaganje koje na jednostavan i razumljiv način obuhvaća ključne koncepte: medicinski i socijalni model invaliditeta; pristup utemeljen na ljudskim pravima (npr. Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom); primjere različitih vrsta oštećenja i invaliditeta; koncept prepreka u okruženju (fizičkih, komunikacijskih, stavovnih i institucionalnih). Voditelj naglašava kako je ključno razumjeti na koji se način prepreke mogu ukloniti ili smanjiti te kako podržati aktivno sudjelovanje mladih osoba s invaliditetom. Sudionici mogu postavljati pitanja radi pojašnjenja te podijeliti prve misli, asocijacije ili dojmove koje povezuju s riječju „invaliditet“.

II. Tiho grupno prikupljanje ideja o preprekama i čimbenicima uključivanja (40 minuta)

Kako bi se prikupila iskustva i percepcije sudionika, voditelj nastavlja sesiju aktivnošću tihe oluje mozgova. Na pod ili zidove postavlja nekoliko velikih listova papira sa sljedećim naslovima:

- Prepreke s kojima se mlade osobe s invaliditetom suočavaju u radu s mladima
- Što pomaže mladim osobama s invaliditetom da se osjećaju uključeno
- Pitanja ili nedoumice koje imam o invaliditetu u svom radu

Sudionici dobivaju markere te se u tišini kreću prostorijom i na papire upisuju riječi, kratke rečenice ili crtaju simbole kao odgovor na zadane teme. Mogu reagirati na ono što su drugi napisali tako da zaokružuju, podcrtavaju ili dodaju strelice, ali tijekom ove faze ne razgovaraju. Nakon otprilike 20 minuta voditelj završava aktivnost i poziva sudionike da stanu oko papira. Potom ih potiče da podijele svoje reakcije koristeći sljedeća pitanja:

- Što primjećujete?
- Što vas iznenađuje?
- Što prepoznajete iz vlastitog konteksta?

Voditelj grupira slične odgovore te ukratko ističe obrasce koji su zajednički većini sudionika.

III. Rad u malim skupinama na stvarnim situacijama (40 minuta)

Sudionici se dijele u male skupine od 3 do 5 članova. Svaka skupina dobiva jednu ili dvije kratke i realistične situacije povezane s radom s mladima i invaliditetom. Situacije mogu biti unaprijed pripremljene na temelju iskustava partnerskih organizacija ili ih mogu predložiti sami sudionici iz vlastite prakse. Primjeri situacija uključuju:

- Mlada osoba s teškoćama kretanja želi sudjelovati u razmjeni mladih koja se održava u prostoru s ograničenom pristupačnošću.
- Gluha mlada osoba pridružuje se lokalnom klubu mladih koji nikada prije nije surađivao s prevoditeljima znakovnog jezika.
- Mlada osoba s psihičkim poremećajem aktivno sudjeluje u projektu, ali se često osjeća preopterećeno zbog grupne dinamike.

Nakon što dobiju svoj primjer, voditelj daje upute da skupine pročitaju situaciju i rasprave o sljedećim pitanjima:

- Koje prepreke postoje u ovoj situaciji (vidljive i nevidljive)?

- Što osobe koje rade s mladima mogu učiniti kako bi smanjile ili uklonile te prepreke?
- Kakva bi podrška, partnerstva ili resursi bili potrebni?

Sudionici svoje glavne zaključke zapisuju na flipchart papir te se pripremaju za predstavljanje. Za ovaj zadatak predviđeno je ukupno 30 minuta rada.

IV. Prezentacije (30 minuta)

Nakon rasprave i pripreme, svaka skupina predstavlja svoju situaciju i prijedloge rješenja u plenumu. Za predstavljanje je predviđeno približno pet minuta po skupini. Voditelj potiče ostale sudionike da dodaju prijedloge ili postavljaju pitanja, uz naglasak na praktična rješenja utemeljena na ljudskim pravima, a ne na pokušajima „prilagođavanja“ ili „popravljanja“ same osobe.

V. Plenarna refleksija i ključne poruke (40 minuta)

U završnom dijelu sesije voditelj vodi plenarnu refleksiju koja povezuje teorijski uvod, tihi oluju mozgova i grupni rad. Za raspravu koristi sljedeća pitanja:

- Što ste naučili ili osvijestili o preprekama i čimbenicima koji omogućuju uključivanje mladih osoba s invaliditetom?
- Jesu li vam neke od situacija bile vrlo bliske vašem svakodnevnom radu?
- U kojim područjima vaša organizacija dobro djeluje, a gdje postoji prostor za napredak?

Nakon toga sudionici imenuju jednu konkretnu promjenu koju bi željeli uvesti u svoju praksu nakon ove sesije, primjerice: unaprijediti pristupačnost informacija; uključiti mlade osobe s invaliditetom u planiranje aktivnosti; prilagoditi određenu metodu rada.

Voditelj sažima ključne poruke na flipchartu te naglašava da je osvještavanje o invaliditetu kontinuiran proces, a ne jednokratna aktivnost. Također ističe da će se ovoj temi ponovno vraćati tijekom cijelog kurikulumu u kontekstu socijalnog poduzetništva, razvoja vještina i zagovaranja prava mladih osoba s invaliditetom.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak i flipchart papiri, samoljepljivi papirići, prijenosno računalo, projektor, unaprijed pripremljene kartice sa scenarijima stvarnih situacija.

Background documents and further reading:

- Europska komisija. (2021). Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/union-equality-strategy-rights-persons-disabilities-2021-2030_en
- Youth Work for Inclusion of Young People with Disabilities, (n.d.), SALTO and partners – practical guide. <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-2775/YOUTH%20WORK%20FOR%20INCLUSION%20OF%20YPD.pdf>.
- Positive Youth Development. (2024). Disability Staff & Volunteer Tipsheet. <https://youthdevelopment.extension.wisc.edu/files/2024/01/Disability-Awareness-Tipsheet-1-8.pdf>
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, posebno članci 1., 2., 3. i 24. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj bi trebao potaknuti osobe koje rade s mladima da pronađu primjere situacija iz svojeg nacionalnog ili lokalnog konteksta. Ako takvi primjeri nisu dostupni, trener može pripremiti i koristiti situacije povezane s temama navedenima u ovoj sesiji.

Sesija 3: Socijalno poduzetništvo za mlade osobe s invaliditetom

Naziv sesije: Socijalno poduzetništvo za mlade osobe s invaliditetom

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Socijalno poduzetništvo mladim osobama s invaliditetom pruža mogućnost da svoja iskustva, vještine i interese pretvore u inicijative koje stvaraju društveni utjecaj i omogućuju održive izvore prihoda. Mnoge osobe koje rade s mladima upoznate su s općim konceptima poduzetništva, ali se osjećaju manje sigurnima kada je potrebno povezati poduzetništvo s inkluzijom osoba s invaliditetom i stvarnim okolnostima s kojima se mlade osobe s invaliditetom suočavaju u svojim zajednicama. Ova sesija na pristupačan način predstavlja osnovne ideje socijalnog poduzetništva te potiče sudionike da ih povežu sa stvarnim problemima i prilikama s kojima se susreću mlade osobe s invaliditetom. Fokus sesije nije isključivo na pokretanju formalnih poduzeća, već i na razvoju poduzetničkog načina razmišljanja koji može podržati samostalnost, kreativnost i aktivno sudjelovanje. Kroz rad na konkretnim primjerima i analiziranje vlastitih konteksta sudionika, sesija postavlja temelje za kasniji rad na razvoju vještina, planiranju aktivnosti i stvaranju društvenog utjecaja.

Cilj sesije:

Upoznati sudionike s konceptom socijalnog poduzetništva te istražiti na koji način ono može biti smisleno, pristupačno i korisno za mlade osobe s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Pojasniti što je socijalno poduzetništvo i po čemu se razlikuje od tradicionalnog poslovanja te od općih društvenih projekata;
- Povezati koncepte socijalnog poduzetništva sa stvarnim iskustvima, potrebama i težnjama mladih osoba s invaliditetom;
- Prepoznati društvene probleme i potrebe koje bi se mogle rješavati kroz ideje socijalnog poduzetništva;
- Potaknuti sudionike da mlade osobe s invaliditetom vide kao potencijalne društvene inovatore i lidere, a ne samo kao korisnike različitih programa i usluga.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“;
- Kritičko mišljenje i rješavanje problema;
- Kreativno razmišljanje;
- Analitičke vještine;
- Kompetencija pismenosti;
- Poduzetnička kompetencija;
- Građanska kompetencija;
- Komunikacija i timski rad.

Metodologija i metode rada:

- Interaktivni teorijski uvod uz primjere;
- Rad u malim skupinama;

- Presentacije i rasprava.

Tijek sesije:

I. Interaktivni uvod: što je socijalno poduzetništvo? (30 minuta)

Voditelj započinje sesiju pozivajući sudionike da podijele riječi ili slike koje povezuju s pojmom „socijalno poduzetništvo“. Dok sudionici iznose svoje asocijacije, voditelj ih zapisuje na flipchart. Na temelju prikupljenih odgovora trener održava kratak i interaktivan uvod u temu, predstavljajući ključne elemente socijalnog poduzetništva:

- korištenje poduzetničkih pristupa za rješavanje društvenih ili okolišnih problema;
- ponovno ulaganje viška prihoda u ostvarivanje misije organizacije;
- povezivanje društvenog učinka i financijske održivosti;
- uključivanje dionika (uključujući osobe s osobnim iskustvom određene problematike) u osmišljavanje rješenja.

Voditelj predstavlja jedan do dva konkretna primjera socijalnih poduzeća, po mogućnosti uključujući barem jedno koje vode ili u kojem aktivno sudjeluju osobe s invaliditetom, te naglašava što ih čini istovremeno „socijalnima“ i „poduzetničkim“.

Sudionike se potiče na postavljanje pitanja i komentiranja onog što prepoznaju kao relevantno za vlastiti kontekst rada.

II. Rad u malim skupinama: prepoznavanje društvenih problema i potreba (50 minuta)

Sudionici se dijele u manje skupine od 3 do 5 članova različitih nacionalnosti i profesionalnih pozadina. Svaka skupina dobiva zadatak promisliti o stvarnosti mladih osoba s invaliditetom u svojim zajednicama te navesti konkretne probleme, prepreke ili nezadovoljene potrebe koje uočavaju, primjerice: nedostatak pristupačnih slobodnih aktivnosti; isključenost iz redovitih programa osposobljavanja i edukacija; nepristupačan prijevoz; negativni stavovi poslodavaca. Sudionicima se daje 30 minuta za rad u skupinama, pri čemu trebaju raspraviti sljedeća pitanja:

- Što je teško ili diskriminirajuće za mlade osobe s invaliditetom u našem okruženju?
- Gdje uočavamo nedostatke u uslugama ili prilikama?

Skupine svoje ideje zapisuju na flipchart papir i grupiraju ih prema temama kao što su: obrazovanje, zapošljavanje, mobilnost, društveno sudjelovanje. Nakon otprilike 30 minuta rada svaka skupina ukratko predstavlja svoje glavne zaključke u plenumu (3 do 5 minuta po skupini), dok ostali sudionici mogu postaviti kratka pitanja radi pojašnjenja. Voditelj ističe zajedničke obrasce, ali i razlike među različitim kontekstima i zemljama.

III. Rad u malim skupinama: od problema do ideja za socijalno poduzetništvo (60 minuta)

Voditelj obavještava sudionike da će u sljedećem zadatku ponovno raditi u malim skupinama te ih potiče da ostanu u istim mješovitim grupama. Novi zadatak sastoji se od odabira jednog ili dva problema identificirana tijekom prethodne aktivnosti te promišljanja na koji bi način socijalno poduzetništvo moglo doprinijeti njihovom rješavanju. Trener predstavlja pitanja koja skupine trebaju razmotriti:

- Tko je pogođen problemom i na koji način?
- Što bismo mogli ponuditi kako bismo ostvarili pozitivnu promjenu?
- Tko bi imao koristi od naše ideje i tko bi je mogao financirati ili podržati?
- Što našu ideju čini inkluzivnom za mlade osobe s invaliditetom?

Skupine zatim kreativno rade na razradi početne ideje koristeći papir, crteže ili jednostavne predloške. Za ovaj zadatak imaju ukupno 60 minuta, uključujući pripremu za predstavljanje. Voditelj naglašava da je fokus aktivnosti na povezivanju problema i osoba koje su njime pogođene s mogućim prijedlogom vrijednosti i rješenja, a ne na financijskim detaljima. Tijekom rada, voditelji su dostupni svim skupinama

te ih usmjeravaju pitanjima koja pomažu razmotriti ulogu mladih osoba s invaliditetom kao sukreatora ili lidera ideja, a ne samo korisnika predloženih rješenja.

IV. Prezentacije i rasprava (40 minuta)

U završnom dijelu sesije svaka skupina predstavlja svoju ideju socijalnog poduzetništva ostalim sudionicima. Svaka skupina ima pet minuta za predstavljanje ideje, tijekom kojih objašnjava: koji je problem odabrala; tko je uključen; što predlaže poduzeti; na koji su način mlade osobe s invaliditetom dio rješenja. Nakon svake prezentacije slijedi kratki krug pitanja za pojašnjenje te pozitivnih i poticajnih povratnih informacija ostalih sudionika. Nakon što sve skupine predstave svoje ideje, voditelj vodi kratku plenarnu raspravu koristeći sljedeća pitanja:

- Što ste primijetili kod predstavljenih ideja?
- Kako je razmišljanje kroz perspektivu socijalnog poduzetništva promijenilo način na koji promatramo probleme?
- Gdje vidite potencijal da mlade osobe s invaliditetom preuzmu vodeće uloge?

Voditelj sažima ključne zaključke i naglašava da socijalno poduzetništvo može predstavljati jedan od značajnih puteva za osnaživanje mladih osoba s invaliditetom, ali da ono uvijek treba biti utemeljeno na njihovim pravima, mogućnosti izbora i pristupu potrebnoj podršci.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak i flipchart papiri, samoljepljivi papirići, prijenosno računalo, projektor, zvučnici (ako se koriste videozapisi o socijalnim poduzećima), tiskani opisi primjera socijalnih poduzeća (uključujući ona koja vode osobe s invaliditetom, ako su dostupna), veliki papiri ili predlošci za skiciranje ideja.

Popratni dokumenti i dodatna literatura:

- YOUTH FOR EXCHANGE AND UNDERSTANDING (2020), Steps towards social entrepreneurship. <https://yeu-international.org/wp-content/uploads/2020/11/Steps-towards-social-entrepreneurship.pdf>
- Romero, J. (2018). Social Entrepreneurship and Youth Employment (S4YE Knowledge Brief). <https://www.s4ye.org/sites/default/files/2018-09/Social-Entrepreneurship-and-youth%20employment-S4YE-KnowledgeBrief-Jose-Romero-Hana-Sahatqia-PUBLIC.pdf>

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Tijekom interaktivnog uvoda preporučuje se koristiti primjere koji odražavaju stvarnost sudionika (urbano ili ruralno okruženje, sektor djelovanja, država iz koje dolaze). Također je važno da početno predstavljanje socijalnog poduzetništva bude jednostavno, jasno i konkretno, dok se složeniji i tehnički aspekti mogu obraditi kasnije.
- Tijekom grupnog rada i razvoja ideja voditelj treba poticati skupine da mlade osobe s invaliditetom promatraju kao sukreatore ili lidere svojih inicijativa, a ne samo kao krajnje korisnike predloženih rješenja.

Sesija 4: Pedagoški pristupi inkluzivnom obrazovanju u radu s mladima

Naziv sesije: Pedagoški pristupi inkluzivnom obrazovanju u radu s mladima

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Inkluzivni rad s mladima zahtijeva više od dobre volje i pojedinačnih prilagodbi. On podrazumijeva svjesne pedagoške izbore koji prepoznaju različite načine učenja, komunikacije i sudjelovanja. Osobe koje rade s mladima često se oslanjaju na poznate metode neformalnog obrazovanja, ali pritom ne razmišljaju uvijek o tome kako te metode utječu na mlade osobe s različitim vrstama invaliditeta ili različitim potrebama za podrškom. Ova sesija pruža prostor za promišljanje najčešće korištenih metoda rada kroz prizmu inkluzije te za istraživanje praktičnih načina njihove prilagodbe skupinama koje okupljaju sudionike različitih sposobnosti. Kroz refleksiju o vlastitoj praksi i eksperimentiranje s prilagodbama, sudionici će razvijati sigurnost i kompetencije za osmišljavanje obrazovnih procesa u kojima mlade osobe s invaliditetom mogu ravnopravno sudjelovati i aktivno doprinosti.

Cilj sesije:

Ojačati razumijevanje sudionika o inkluzivnim pedagoškim pristupima u radu s mladima te razviti konkretne ideje za prilagodbu metoda rada skupinama različitih sposobnosti.

Specifični ciljevi:

- Predstaviti ključna načela inkluzivne pedagogije u neformalnom radu s mladima;
- Analizirati često korištene metode rada s mladima iz perspektive pristupačnosti i sudjelovanja mladih osoba s invaliditetom;
- Razviti praktične prilagodbe odabranih metoda za skupine različitih sposobnosti;
- Potaknuti sudionike da uključe inkluzivno promišljanje u svoje kontinuirano planiranje obrazovnih aktivnosti.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Kritičko mišljenje;
- Kreativno razmišljanje;
- Rješavanje problema;
- Analitičke vještine;
- Kompetencija pismenosti;
- Komunikacijske vještine;
- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“.

Metodologija i metode rada:

- Teorijski uvod;
- *Karusel* metoda / rad po stanicama uz analizu metoda;
- Rad u malim skupinama;
- Dijeljenje rezultata u plenumu i zajednička analiza.

Tijek sesije:

I. Teorijski uvod: načela inkluzivne pedagogije (30 minuta)

Voditelj započinje sesiju predstavljanjem koncepta inkluzivne pedagogije u radu s mladima, nadovezujući se na prethodnu sesiju o osvještavanju invaliditeta. Zapčinje teorijskim uvodom koji obuhvaća ključna načela inkluzivne pedagogije, kao što su planiranje za različitost od samog početka; pružanje različitih načina uključivanja i sudjelovanja (vizualnih, auditivnih i iskustvenih); uvažavanje različitih doprinosa sudionika; jasno strukturiranje aktivnosti i prilagođavanje tempa rada; uključivanje sudionika u oblikovanje i provedbu procesa učenja. Voditelj povezuje ova načela s vrijednostima neformalnog obrazovanja koje se često koriste u radu s mladima, poput aktivnog sudjelovanja; osnaživanja; iskustvenog učenja. Sudionici mogu ukratko podijeliti primjere iz vlastite prakse kada je određena metoda dobro funkcionirala ili nije bila prikladna za mlade osobe s invaliditetom.

II. Karusel aktivnost: promatranje poznatih metoda kroz prizmu inkluzije (50 minuta)

Voditelj postavlja nekoliko „stanica s metodama“ u različitim dijelovima prostorije. Svaka stanica predstavlja jednu često korištenu metodu rada s mladima: oluja ideja; igranje uloga; World Café; grupna rasprava; aktivnost na otvorenom; simulacija. Na svakoj stanici nalazi se kratak opis metode i nekoliko pitanja za promišljanje, primjerice:

- Kome bi ova metoda mogla biti jednostavna, a kome zahtjevnija?
- Koje bi se prepreke mogle pojaviti za mlade osobe s invaliditetom?
- Što bi se moglo prilagoditi?

Sudionici se dijele u manje skupine, a trener objašnjava da je njihov zadatak obilaziti stanice i na svakoj provesti približno 10 do 12 minuta. Naglašava da na svakoj stanici trebaju zapisati svoja zapažanja na flipchart papire ili kartice. Fokus aktivnosti je na prepoznavanju mogućih prepreka, primjerice za slijepe i slabovidne osobe; osobe koje se suočavaju s anksioznošću; osobe s ograničenom pokretljivošću; te na promišljanju jednostavnih prilagodbi koje bi omogućile ravnopravni sudjelovanje.

III. Rad u malim skupinama: detaljna prilagodba jedne metode (70 minuta)

Nakon završetka *karusel* aktivnosti svaka skupina odabire jednu metodu koja joj se čini posebno relevantnom za vlastiti kontekst rada. Odabrana metoda može biti jedna od metoda predstavljenih na stanicama ili neka druga metoda koju skupina često koristi u svom radu. Zadatak skupina je osmisлити inkluzivnu verziju te metode za skupinu različitih sposobnosti koja uključuje i mlade osobe s invaliditetom. Voditelj skupinama daje pitanja koja im mogu pomoći u radu:

- Kako ćemo jasno objasniti ovu metodu?
- Na koje načine možemo koristiti različite kanale komunikacije?
- Koje su fizičke ili senzorne prilagodbe potrebne?
- Kako ćemo osigurati da svi mogu smisleno i aktivno sudjelovati?

Skupine imaju između 60 i 70 minuta za izradu prilagođene verzije metode. Svoje ideje bilježe na flipchart papir, opisujući korak po korak: kako bi proveli aktivnost; što bi promijenili u odnosu na uobičajenu provedbu; kakva im je podrška potrebna (suvoditeljstvo, dodatni materijali, više vremena i sl.). Nakon toga pripremaju se za predstavljanje svojih rješenja.

IV. Dijeljenje rezultata i zajednička analiza (30 minuta)

Voditelj poziva svaku skupinu da predstavi svoju prilagođenu metodu u plenumu. Za svaku prezentaciju predviđeno je između 5 i 7 minuta, tijekom kojih skupine predstavljaju ključne prilagodbe koje predlažu i razloge zbog kojih su odabrale upravo te prilagodbe. Nakon svake prezentacije ostali sudionici mogu postavljati pitanja radi pojašnjenja ili predlagati dodatne ideje. Voditelj prati zajedničke obrasce koji se pojavljuju tijekom prezentacija te nakon njih vodi kratku analizu, bilježeći ključne ideje na flipchart. Za zajedničku raspravu koristi sljedeća pitanja:

- Što neku metodu čini „inkluzivnijom“?
- Koje se prilagodbe mogu provesti brzo i jednostavno?
- Što zahtijeva dublje i dugoročnije strukturne promjene?

Sudionici mogu identificirati jednu konkretnu metodu koju će nakon treninga prilagoditi i isprobati u vlastitom radu. Voditelj zaključuje sesiju naglašavajući da je inkluzivna pedagogija kontinuirani proces pokušavanja, promatranja, prilagođavanja i učenja zajedno sa sudionicima te da će se kasnije sesije o planiranju radionica i interaktivnih aktivnosti dodatno nadovezati na ovaj rad.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak i flipchart papiri, samoljepljivi papirići, prijenosno računalo, projektor.

Popratni dokumenti i dodatna literatura:

- Vijeće Europe. (2015). T-Kit 13: Sustainability and Youth Work (sections on methods and facilitation). <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-13-sustainability-and-youth-work>
- 8 Steps to Inclusive Youth Work 2nd Edition. National Youth Council of Ireland (ISBN: 978-1-900210-67-6). <https://www.youth.ie/wp-content/uploads/2016/09/8-Steps-to-Inclusive-Youth-Work-NYCI-2nd-Ed.pdf>

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Za grupni rad i *karusel* aktivnost voditelj može najprije pitati sudionike koje metode najčešće koriste u svom svakodnevnom radu te odvojiti pet minuta kako bi ih zapisao. Ako voditelj unaprijed odabere metode na temelju vlastitog iskustva i znanja, preporučuje se da prije početka aktivnosti provjeri sa sudionicima jesu li te metode relevantne za njihov rad.
- Voditelj treba osigurati da *karusel* aktivnost bude fizički pristupačna svim sudionicima, vodeći računa o visini stanica, dostupnom prostoru za kretanje te čitljivosti i veličini teksta na materijalima.
- Preporučuje se poticati iskren razgovor o metodama koje možda ne funkcioniraju dobro za neke sudionike te normalizirati potrebu za promjenama, prilagodbama i eksperimentiranjem. Također se preporučuje da voditelj dokumentira prilagođene metode nastale tijekom rada i podijeli ih sa sudionicima nakon završetka treninga.

Sesija 5: Praktično planiranje radionica i smjernica metodom *korak po korak*

Naziv sesije: Praktično planiranje radionica i smjernica metodom *korak po korak*

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Osobe koje rade s mladima često koriste različite aktivnosti u radu s mladim ljudima, no radionice ne planiraju uvijek na strukturiran i svrhovit način, osobito kada obrađuju složene teme poput inkluzije osoba s invaliditetom i socijalnog poduzetništva. Ova sesija pruža podršku sudionicima u pretvaranju ideja i koncepata iz kurikuluma u konkretne i dobro strukturirane radionice koje mogu provoditi u svojim organizacijama. Fokus sesije stavljen je na planiranje radionica s jasno definiranim ciljevima, logičnim slijedom aktivnosti, realističnim vremenskim okvirom te posebnom pažnjom posvećenom inkluziji i pristupačnosti. Do kraja sesije sudionici će imati priliku izraditi nacrt barem jedne radionice koju će nakon treninga moći dodatno razvijati i testirati u praksi.

Cilj sesije:

Oснаžiti sudionike praktičnim vještinama i alatima za osmišljavanje i planiranje inkluzivnih radionica o socijalnom poduzetništvu sa i za mlade osobe s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Voditi sudionike u formuliranju jasnih ciljeva i ishoda učenja povezanih s temama kurikuluma;
- Podržati sudionike u osmišljavanju tijeka aktivnosti prema metodi *korak po korak* s realističnim vremenskim okvirom kroz korištenje jednostavne strukture i predložka za planiranje;
- Potaknuti sudionike da u svoje planiranje sustavno uključe aspekte inkluzije i pristupačnosti.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“;
- Kritičko i kreativno mišljenje;
- Poduzetnička kompetencija;
- Građanska kompetencija;
- Analitičke vještine;
- Kompetencija pismenosti;
- Komunikacija i suradnja.

Metodologija i metode rada:

- Teorijski uvod o koracima planiranja i korištenju predložka za planiranje radionica;
- Rad u malim skupinama;
- Prezentacije;
- Povratne informacije sudionika i dorada planova.

Tijek sesije:

I. Uvod u planiranje radionica i korištenje predložka (30 minuta)

Voditelj započinje sesiju pitanjem kako sudionici inače planiraju svoje radionice i s kojim se izazovima najčešće susreću tijekom tog procesa. Nakon kratke rasprave predstavlja fokus sesije, koji je usmjeren na

praktično planiranje radionica i pružanje smjernica pomoću metode *korak po korak* za njihovu pripremu i provedbu.

Voditelj predstavlja jednostavnu strukturu za planiranje radionica koja uključuje sljedeće ključne elemente: naslov radionice; ciljnu skupinu; trajanje; glavni cilj; specifične ciljeve učenja; kompetencije koje se razvijaju; metode i metodologiju rada; detaljan tijek aktivnosti s vremenskim okvirom; potrebne materijale; aspekte inkluzije i prilagodbe. Svaki element voditelj ukratko objašnjava koristeći primjer radionice povezane s temom treninga i ciljnom skupinom mladih osoba s invaliditetom. Sudionici dobivaju tiskani ili digitalni predložak za planiranje radionice koji će koristiti tijekom sljedećih aktivnosti.

II. Rad u malim skupinama: izrada nacrt radionica (80 minuta)

Sudionici se dijele u male skupine od 3 do 5 osoba, pri čemu se nastoji osigurati mješavina organizacija i zemalja iz kojih dolaze. Svaka skupina odabire jednu temu ili ideju koju želi razviti u radionicu namijenjenu osobama koje rade s mladima ili izravno mladim osobama s invaliditetom. Po potrebi voditelj nudi nekoliko primjera kako bi olakšao odabir teme, poput osvježavanja o invaliditetu; razvoja poduzetničkih vještina; promjene i preoblikovanja narativa; interaktivnih aktivnosti. Koristeći dobiveni predložak, skupine korak po korak osmišljavaju radionicu u trajanju od 90 do 180 minuta. Pri tome ispunjavaju sljedeće dijelove plana: cilj radionice; specifične ciljeve; kompetencije koje se razvijaju; metode rada; detaljan tijek aktivnosti s predviđenim vremenskim trajanjem. Za izvršavanje zadatka i pripremu prezentacije imaju ukupno 80 minuta. Voditelj potiče skupine da posebno razmišljaju o inkluziji te uzmu u obzir koje su prilagodbe potrebne za sudionike s različitim vrstama invaliditeta, koje materijale treba unaprijed pripremiti te kako osigurati aktivno i ravnopravno sudjelovanje svih sudionika. Tijekom rada voditelji obilaze skupine, odgovaraju na pitanja i pružaju podršku gdje je potrebna.

III. Prezentacije planova radionica (40 minuta)

U ovoj fazi svaka skupina predstavlja svoj plan radionice ostalim sudionicima. Za predstavljanje je predviđeno približno 7 do 8 minuta po skupini. Skupine ukratko predstavljaju temu radionice; njezin cilj; glavne aktivnosti; načine na koje su u plan uključile inkluziju i pristupačnost. Ostali sudionici slušaju prezentacije i potiču se da zabilježe elemente koje smatraju inspirativnima ili nejasnima. Voditelj naglašava da atmosfera treba biti podržavajuća i konstruktivna, s fokusom na zajedničko učenje, a ne na stvaranje savršenih proizvoda. Ovisno o veličini grupe, prezentacije se mogu održati u plenumu ili u dvije paralelne podskupine.

IV. Povratne informacije od sudionika i dorada planova (30 minuta)

Nakon prezentacija skupine dobivaju povratne informacije kroz jednostavan proces vršnjačke evaluacije. Voditelj objašnjava da svaka skupina treba zamijeniti svoj plan radionice s drugom skupinom te, koristeći unaprijed definirani skup pitanja, pružiti konstruktivne povratne informacije. Za ovaj dio aktivnosti predviđeno je 10 minuta. Pitanja koja se koriste su:

- Što je jasno?
- Što bi se moglo unaprijediti?
- Je li predviđeni vremenski okvir realističan?
- Jesu li aspekti inkluzije dovoljno vidljivi?

Nakon toga skupine dobivaju vrijeme za reviziju svojih planova i unošenje izmjena ili dodatka na temelju primljenih povratnih informacija. Voditelj zaključuje sesiju pozivajući sudionike da podijele jedan uvid ili spoznaju koju su stekli o procesu planiranja radionica. Također ih potiče da nakon treninga nastave testirati, razvijati i usavršavati svoje radionice unutar vlastitih organizacija. Sudionike se podsjeća da njihovi planovi mogu postati dio šireg seta resursa razvijenih u okviru projekta. Na kraju voditelj prikuplja sve izrađene planove radionica i objedinjuje ih u zajednički resurs dostupan svim sudionicima.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak i flipchart papiri, samoljepljivi papirići, projektor, tiskani predlošci za planiranje radionica, prijenosna računala ili tableti (ako su dostupni i korisni za rad skupina), mirni radni prostori za male skupine.

Popratni dokumenti i dodatna literatura:

- European Training Strategy for Youth Work - European Training Strategy. (2023, July 21). <https://europeantrainingstrategy.eu/>
- Primjeri postojećih inkluzivnih planova radionica iz vlastite organizacije ili partnerskih organizacija.

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj treba poticati i ohrabrivati sudionike da planiraju radionice koje zaista namjeravaju provesti nakon završetka treninga.
- Važno je pažljivo pratiti vrijeme tijekom rada jer skupinama često treba više vremena za planiranje nego što je prvotno predviđeno.

Sesija 6: Izazovi i preoblikovanje narativa o mladima s invaliditetom u području zapošljavanja

Naziv sesije: Izazovi i preoblikovanje narativa o mladima s invaliditetom u području zapošljavanja

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Mladi s invaliditetom često su okruženi ograničavajućim narativima o tome što mogu, a što ne mogu učiniti, osobito kada je riječ o zapošljavanju i poduzetništvu. Takvi narativi dolaze iz različitih izvora, od obitelji, institucija, poslodavaca, medija, a ponekad čak i od samih osoba koje rade s mladima. Izjave poput „previše su ranjivi“, „prevelik je rizik zaposliti ih“ ili „nije realno da pokrenu vlastiti posao“ mogu narušiti samopouzdanje mladih te zatvoriti vrata prilikama prije nego što su one uopće istražene. Istovremeno, mladi s invaliditetom i njihovi saveznici neprestano stvaraju protu-narative koji naglašavaju njihove snage, kreativnost i prava. Ova je sesija osmišljena kako bi pružila strukturiran prostor u kojem će osobe koje rade s mladima moći prepoznati dominantne „problematične priče“ o mladima s invaliditetom u području zapošljavanja i društvenog poduzetništva, kritički analizirati njihovo podrijetlo te vježbati njihovo preoblikovanje u osnažujuće narative. Cilj sesije nije zanemariti stvarne prepreke s kojima se mladi suočavaju, već preusmjeriti fokus s ograničenja na mogućnosti te na zajedničku odgovornost za promjene u okruženju, politikama i sustavima podrške.

Cilj sesije:

Pomoći sudionicima da prepoznaju ograničavajuće narative o mladima s invaliditetom u području zapošljavanja i poduzetništva te da uvažavaju njihovo preoblikovanje u osnažujuće poruke utemeljene na pravima.

Specifični ciljevi:

- Prepoznati uobičajene stereotipe i izjave tipa „da, ali...“ povezane s mladima s invaliditetom i zapošljavanjem/poduzetništvom;
- Analizirati kako postojeći narativi utječu na prilike, očekivanja i donošenje odluka;
- Vježbati preoblikovanje problematičnih izjava u točnije i osnažujuće poruke;
- Potaknuti sudionike na svjesnu upotrebu osnažujućih narativa u radu s mladima i zagovaračkim aktivnostima.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“;
- Kritičko mišljenje i analitičke vještine;
- Kreativno razmišljanje;
- Analitičke vještine;
- Kompetencija pismenosti;
- Komunikacijske vještine;
- Poduzetnička kompetencija;
- Građanska kompetencija.

Metodologija i metode rada:

- Individualna refleksija;

- Tiho grupno prikupljanje ideja na podu;
- Rad u malim skupinama na preoblikovanju izjava;
- Plenarna rasprava i završna refleksija.

Tijek sesije:

I. Prepoznavanje dominantnih narativa (30 minuta)

Voditelj započinje sesiju objašnjavajući da jezik i priče oblikuju način na koji društvo vidi mlade s invaliditetom i njihovu ulogu u zapošljavanju i poduzetništvu. Sudionici se pozivaju na individualno promišljanje o tipičnim izjavama koje su čuli (ili sami pomislili) o mladima s invaliditetom i radu.

Voditelj navodi nekoliko primjera, poput: „Poslodavci se boje zaposliti ih.“, „Ne mogu se nositi sa stresom.“, „Previše je komplicirano prilagoditi radno mjesto.“, „Trebali bi se usmjeriti na zaštitne radionice.“ te „Društveno poduzetništvo je previše rizično za njih.“ Svaki sudionik dobiva nekoliko manjih kartica ili samoljepljivih papirića te na svaku karticu zapisuje po jednu izjavu, bez navođenja svog imena. Za ovaj zadatak imaju 15 do 20 minuta. Nakon toga kartice se prikupljaju i kratko promiješaju.

II. Tiho grupno prikupljanje ideja: mapiranje izjava tipa „da, ali...“ (40 minuta)

Voditelj postavlja prikupljene izjave na velike listove papira na pod ili zid, ostavljajući dovoljno prostora oko njih. Zatim najavljuje da će se u ovom dijelu provoditi tiho prikupljanje ideja. Sudionici su pozvani da se u tišini kreću prostorijom, čitaju izjave i dodaju nove ako se sjetite još primjera. Mogu reagirati podcrtavanjem, dodavanjem upitnika, crtanjem malih simbola ili pisanjem kratkih komentara poput: „često dolazi od roditelja“, „čuo/la od poslodavaca“ ili „i sam/a sam nekad tako mislio/la“. Voditelj naglašava da je cilj stvoriti vizualnu mapu dominantnih narativa. Nakon 15 do 20 minuta tihog promatranja i zapisivanja, voditelj poziva sudionike da stanu oko listova papira te otvara prvi krug reakcija postavljajući sljedeća pitanja:

- Što primjećujete?
- Koje se izjave najčešće pojavljuju?
- Koje vam se čine najviše bolnima ili poznatima?

Ova kratka rasprava pomaže sudionicima da prepoznaju obrasce i emocionalne reakcije koje se javljaju.

III. Rad u malim skupinama: preoblikovanje u osnažujuće narative (60 minuta)

Sudionici se dijele u male skupine od 3 do 5 osoba. Svaka skupina dobiva odabir od 5 do 7 izjava tipa „da, ali...“ iz prethodne aktivnosti. Voditelj ih upućuje da imaju 60 minuta za rad na zadatku povezanom s dobivenim izjavama. Pri tome trebaju obratiti pažnju na sljedeće:

- Analizirati što pojedina izjava podrazumijeva (u vezi sa sposobnostima, odgovornošću, rizikom i vrijednošću).
- Raspraviti tko bi tipično mogao izgovoriti takvu izjavu (obitelj, poslodavci, institucije, osobe koje rade s mladima ili sami mladi s invaliditetom).
- Preoblikovati svaku izjavu u točniju i osnažujuću poruku koja odražava pristup utemeljen na pravima, praktičnosti i nadi. Primjerice, izjava: „Mladi s invaliditetom previše su ranjivi da bi vodili vlastiti posao.“ može se preoblikovati u: „Mladi s invaliditetom imaju različite snage i potencijale; uz pristupačnu podršku i jednake prilike mogu uspješno voditi društvena poduzeća.“

Nakon dobivenih uputa skupine započinju s radom. Na flipchart papir zapisuju i izvornu i preoblikovanu verziju svake izjave. Potiče ih se da koriste jezik kojim bi se osjećali ugodno služiti u svojim organizacijama ili u suradnji s partnerima, primjerice za plakate, objave na društvenim mrežama, razgovore s roditeljima, komunikaciju s poslodavcima, i druge slične svrhe. Voditelji obilaze skupine kako bi pružili podršku, pomažući sudionicima da izbjegnu nerealni optimizam te da održe ravnotežu između priznavanja stvarnih prepreka i naglašavanja djelovanja te zajedničke odgovornosti.

IV. Plenarna galerija i rasprava: odabir narativa koje želimo širiti (50 minuta)

Nakon završetka rada, sve skupine pozivaju se da svoje flipchart papire izlože po prostoriji. Sudionici zatim sudjeluju u aktivnosti „galerijska šetnja“, tijekom koje obilaze izložene radove i čitaju preoblikovane izjave. Voditelj objašnjava da tijekom sljedećih 15 do 20 minuta svaki sudionik koristi naljepnice ili markere kako bi „glasao“ za preoblikovane poruke koje smatra posebno snažnima ili korisnima. Nakon obilaska svi se vraćaju na plenarni dio rada. Voditelj poziva skupine da ukratko predstavljaju jednu ili dvije preoblikovane izjave na koje su posebno ponosni te objasne zašto su odabrali upravo takve formulacije. Nakon toga slijedi moderirana rasprava uz pomoć nekoliko usmjeravajućih pitanja:

- Kako ovi preoblikovani narativi mijenjaju način na koji promatramo mlade s invaliditetom u području zapošljavanja i poduzetništva?
- Gdje bi njihova primjena imala najveći učinak (među kolegama, u javnoj komunikaciji, u radu s donositeljima odluka)?
- Što otežava održavanje ovih novih narativa u svakodnevnoj praksi?

Nakon rasprave sudionici se pozivaju da individualno zapišu jednu ili dvije preoblikovane izjave koje se obvezuju uključiti u svoj budući rad. Na kraju voditelj sažima ključne uvide i povezuje ovu sesiju s kasnijim temama koje se odnose na uključivanje zajednice, zagovaranje i primjere društvenog poduzetništva, naglašavajući da su jezik i priče moćni alati za društvene promjene.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak, flipchart papiri, samoljepljive bilješke, prijenosno računalo, projektor, kartice ili post-it papirići za izjave tipa „da, ali...“

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- Brookes Publishing. (2022). Overcoming “Yeah, but...”: How to Reframe Barriers to Employment for Students with Disabilities (blog / article). <https://blog.brookespublishing.com/overcoming-yeah-but-how-to-reframe-barriers-to-employment-for-students-with-disabilities/>
- Postojeća izvješća o zapošljavanju osoba s invaliditetom u zemljama sudionika (primjerice izvješća ministarstava, nevladinih organizacija ili Europske unije).

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj treba obratiti posebnu pozornost na emocionalnu sigurnost sudionika jer neke izjave mogu biti bolne ili izazvati snažne emocionalne reakcije. Važno je jasno naglasiti da se sudionike ne osuđuje zato što su čuli ili koristili takve narative; cilj je njihovo prepoznavanje i transformacija.
- Preporučuje se zadržati fokus na sustavnim i okolišnim promjenama, a ne na „popravljanju“ pojedinaca.
- Ako je moguće, preporučuje se uključiti mlade s invaliditetom u zajedničko osmišljavanje ili potvrđivanje preoblikovanih narativa kako bi oni bili autentični, relevantni i utemeljeni na stvarnom iskustvu.

Sesija 7: Razvoj poduzetničkih vještina kod mladih s invaliditetom

Naziv sesije: Razvoj poduzetničkih vještina kod mladih s invaliditetom

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Poduzetničke vještine nisu namijenjene samo osobama koje žele pokrenuti vlastiti posao. One predstavljaju transversalne kompetencije koje mladim ljudima pomažu snalaziti se u neizvjesnim situacijama, stvarati prilike i doprinositi svojim zajednicama. Za mlade s invaliditetom ove vještine mogu biti posebno važne u okruženjima u kojima tržište rada nije dovoljno uključivo te gdje samostalno pokrenuti projekti ili društvena poduzeća mogu otvoriti vrata koja tradicionalni oblici zapošljavanja često ostavljaju zatvorenima. Istodobno, mnogi stručnjaci koji rade s mladima nisu sigurni kako razvijati poduzetničke kompetencije na način koji je pristupačan, konkretan i smislen za mlade s invaliditetom, a da pritom ne ostanu na razini apstraktnih pojmova ili klasičnih poslovnih edukacija. Ova sesija pruža sudionicima priliku da istraže što poduzetničke vještine znače u praksi, prepoznaju koje od tih vještina mladi s invaliditetom već posjeduju te promišljaju na koji način rad s mladima može doprinijeti njihovom daljnjem razvoju. Sesija je usmjerena na praktične primjere, male korake i strategije podrške, a ne na ideju da se svaka osoba mora pretvoriti u osnivača start-upa. Također potiče osobe koje rade s mladima da prepoznaju vlastitu ulogu kao facilitatora, mentora i poveznice u poduzetničkom putu mladih s invaliditetom.

Cilj sesije:

Produbiti razumijevanje poduzetničkih vještina među sudionicima te istražiti kako se te kompetencije mogu podržavati i razvijati kod mladih s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Prepoznati ključne poduzetničke vještine relevantne za mlade s invaliditetom u području društvenog poduzetništva;
- Povezati poduzetničke vještine sa stvarnim životnim situacijama i izazovima s kojima se mladi s invaliditetom mogu susresti;
- Istražiti metode i strategije rada s mladima koje podržavaju razvoj poduzetničkih vještina;
- Potaknuti sudionike na planiranje konkretnih sljedećih koraka za integriranje poduzetničkih vještina u njihov rad s mladima s invaliditetom.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Poduzetnička kompetencija;
- Kritičko mišljenje;
- Kreativno razmišljanje;
- Analitičke vještine i vještine planiranja;
- Kompetencija pismenosti;
- Komunikacija i suradnja;
- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“.

Metodologija i metode rada:

- Oluja ideja;

- Uvodno izlaganje;
- Rad u malim skupinama kroz scenarije i/ili igranje uloga;
- Plenarno mapiranje strategija podrške;
- Individualna refleksija i planiranje.

Tijek sesije:

I. Oluja ideja o poduzetničkim vještinama (20 minuta)

Voditelj otvara sesiju olujom ideja. Započinje postavljanjem pitanja sudionicima: „Što vam prvo pada na pamet kada čujete izraz ‘poduzetničke vještine’?”. Sudionici se najprije pozivaju da nekoliko minuta individualno razmisle o pitanju, a zatim da u plenumu podijele riječi ili kratke izraze koji im padaju na pamet. Voditelj zapisuje sve ideje na flipchart te pomaže skupini da ih grupira u šire kategorije, primjerice osobne vještine, socijalne i međuljudske vještine, praktične i upravljačke vještine i druge srodne kategorije. Nakon toga voditelj daje kratki teorijski uvod kojim povezuje nastali popis s postojećim okvirima kompetencija (primjerice s okvirom EntreComp koji je razvila Europska komisija), predstavljajući ih na pojednostavljen i pristupačan način. Posebno naglašava da su mnoge od tih vještina već prisutne u svakodnevnom životu mladih s invaliditetom, iako ih oni možda ne prepoznaju ili ne nazivaju „poduzetničkima“.

II. Rad u malim skupinama: poduzetničke vještine u stvarnim situacijama (50 minuta)

Sudionici se dijele u male skupine od 3 do 5 osoba. Svaka skupina dobiva 2 do 3 kratka scenarija koji prikazuju tipične situacije u kojima mladi s invaliditetom mogu pokazati ili trebati poduzetničke vještine. Scenariji:

- Mladi korisnik invalidskih kolica želi pokrenuti kampanju na društvenim mrežama o pristupačnosti u svom gradu, koju vode vršnjaci.
- Mlada osoba s psihosocijalnim teškoćama zainteresirana je za pokretanje malog projekta društvenog vrta u zajednici, ali se suočava sa sumnjama svoje obitelji.
- Gluha mlada osoba istražuje mogućnost organiziranja radionica znakovnog jezika u lokalnim školama.

Zadatak skupina je analizirati navedene situacije i raspraviti o njima. Voditelj naglašava da bi za svaki scenarij trebali raspraviti i odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Koje su poduzetničke vještine vidljive ili potrebne u ovoj situaciji?
- S kojim bi se preprekama mlada osoba mogla suočiti (unutarnjim i vanjskim)?
- Kako osobe koje rade s mladima mogu pružiti podršku u jačanju tih vještina i pomoći mladoj osobi da napravi sljedeće korake?

Za ovaj zadatak predviđeno je 40 do 50 minuta. Voditelj naglašava da skupine trebaju zapisivati svoje ideje na flipchart papir. Po želji i ako je prikladno, sudionici mogu kratko odigrati dio scenarija kako bi situacija postala konkretnija i lakša za razumijevanje.

III. Prezentacije (40 minuta)

Nakon približno 50 minuta rasprave i pripreme, svaka skupina odabire jedan scenarij koji će predstaviti u plenarnom dijelu rada. Voditelj svakoj skupini daje oko 5 do 7 minuta za predstavljanje ili izvođenje kratke igre uloga, pri čemu se fokus stavlja na poduzetničke vještine koje su prepoznali, moguće prepreke te strategije podrške koje su osmislili.

IV. Plenarno mapiranje: kako rad s mladima može podržati razvoj poduzetničkih vještina (40 minuta)

Na temelju grupnih prezentacija, voditelj moderira plenarnu raspravu usmjerenu na ulogu rada s mladima u razvoju poduzetničkih kompetencija mladih s invaliditetom. Na velikom flipchart papiru voditelj crta jednostavnu matricu s dvije osi: „Poduzetničke vještine“ i „Strategije/metode podrške u radu s mladima“. Dok sudionici iznose primjere (iz analiziranih scenarija ili iz vlastite prakse), voditelj ih upisuje u matricu. Neki od primjera mogu biti: kreativnost – korištenje oluje ideja i metoda temeljenih na umjetničkom izražavanju; planiranje – korištenje predložaka za planiranje radionica i vođenja kroz proces korak po korak; komunikacija – uvježbavanje predstavljanja ideja u sigurnom i podržavajućem okruženju.

Na taj se način stvara vizualni pregled kako se različite kompetencije mogu namjerno razvijati kroz aktivnosti rada s mladima. Voditelj potiče sudionike da razmišljaju i o uključivim prilagodbama, kao što su korištenje vizualnih pomagala, vršnjačko mentorstvo te asistivne tehnologije, koje ove metode čine pristupačnima mladima s invaliditetom.

V. Individualna refleksija i sljedeći koraci (30 minuta)

U završnom dijelu sesije sudionici se pozivaju na individualno promišljanje o vlastitom kontekstu rada. Svaka osoba dobiva jednostavan obrazac za refleksiju koji sadrži sljedeća pitanja:

- Za koje 2 do 3 poduzetničke vještine mladih s invaliditetom u mojoj organizaciji trenutno najviše trebaju podršku?
- Koje metode ili aktivnosti mogu koristiti kako bih ih podržao?
- Koga još mogu uključiti (kolege, partnere, mentore)?

Sudionici mogu zapisati jednu ili dvije konkretne ideje za aktivnosti ili promjene koje žele isprobati nakon završetka edukacije. Voditelj ih podržava dodatnim prijedlozima, primjerice radionica za razvoj mini-projekata, redoviti krug refleksije o rješavanju problema, uključivanje vježbi predstavljanja ideja u postojeće programe. Sesija završava kratkim krugom dijeljenja u kojem svaki sudionik navodi jednu poduzetničku vještinu kojoj želi posvetiti više pažnje u svom radu s mladima s invaliditetom. Voditelj povezuje ovu sesiju s nadolazećim temama o načelima uključivosti u društvenom poduzetništvu i praktičnom planiranju, naglašavajući da se poduzetničke vještine razvijaju postupno, kroz kontinuiranu praksu i podršku, a ne tijekom jedne radionice.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak, flipchart papiri, samoljepljive bilješke, prijenosno računalo, projektor, tiskane kartice sa scenarijima koji opisuju situacije mladih s invaliditetom, obrasci za individualnu refleksiju i planiranje

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- Brookes Publishing. (2022). Overcoming “Yeah, but...”: How to Reframe Barriers to Employment for Students with Disabilities (blog / article). <https://blog.brookespublishing.com/overcoming-yeah-but-how-to-reframe-barriers-to-employment-for-students-with-disabilities/>
- Europska komisija. (2016). EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/entrecomp-entrepreneurship-competence-framework_en

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj treba koristiti scenarije koji su kulturno i kontekstualno relevantni za sudionike ili ih unaprijed potaknuti da provedu kratko istraživanje kako bi aktivnosti bile što bliže njihovoj stvarnosti.
- Prilikom provedbe ove sesije u lokalnom kontekstu, preporučuje se uključiti mlade s invaliditetom u proces prepoznavanja i odabira kompetencija na kojima žele raditi i koje žele razvijati.

Sesija 8: Načela uključivosti u društvenom poduzetništvu

Naziv sesije: Načela uključivosti u društvenom poduzetništvu

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Društvena poduzeća koja imaju za cilj osnažiti mlade s invaliditetom trebaju uključivost primjenjivati u svakodnevnoj praksi, a ne samo navoditi je u svojim misijama i vizijama. Načela uključivosti u društvenom poduzetništvu nadilaze samo zapošljavanje mladih s invaliditetom ili usmjeravanje aktivnosti prema njima kao ciljnoj skupini. Ona obuhvaćaju način na koji se razvijaju ideje, tko sudjeluje u donošenju odluka, kako se osmišljavaju proizvodi i usluge te na koji se način vrijednost dijeli sa zajednicom. Stoga osobe koje rade s mladima i podržavaju mlade s invaliditetom u području društvenog poduzetništva trebaju razumjeti kako uključiva praksa izgleda u različitim fazama razvoja inicijative te kako prepoznati tokenizam, pristupe temeljene na sažaljenju ili dobrotvornosti te skrivene prepreke koje mogu ograničavati sudjelovanje. Ova sesija poziva sudionike da povežu opća načela uključivosti s konkretnim stvarnostima društvenih poduzeća i projekata. Kroz analizu primjera i zajedničko kreiranje kriterija, sudionici počinju razvijati praktičnu perspektivu koju mogu koristiti pri osmišljavanju ili podržavanju inicijativa društvenog poduzetništva s mladima s invaliditetom i za njih.

Cilj sesije:

Istražiti kako se načela uključivosti mogu integrirati u dizajn, provedbu i organizacijsku kulturu društvenih poduzeća koja uključuju mlade s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Prisjetiti se i primijeniti temeljna načela uključivosti u kontekstu društvenog poduzetništva;
- Analizirati postojeća ili hipotetska društvena poduzeća iz perspektive uključivanja osoba s invaliditetom;
- Zajednički izraditi praktične kriterije i kontrolne liste za uključivo društveno poduzetništvo;
- Potaknuti sudionike da koriste ove kriterije pri podršci inicijativama koje vode mladi s invaliditetom.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Poduzetnička kompetencija;
- Građanska kompetencija;
- Kritičko mišljenje;
- Kreativno razmišljanje;
- Analitičke vještine i planiranje;
- Kompetencija pismenosti;
- Komunikacija i suradnja;
- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“.

Metodologija i metode rada:

- Kratki teorijski uvod i podsjetnik na ključne koncepte;
- Rad u malim skupinama na studijama slučaja;
- Plenarne prezentacije;

- Zajedničko kreiranje kontrolne liste za uključivo društveno poduzetništvo.

Tijek sesije:

I. Podsjećanje i povezivanje: od uključivosti u radu s mladima do uključivosti u društvenim poduzećima (30 minuta)

Voditelj ukratko povezuje ovu sesiju s prethodnim sesijama i ranije stečenim znanjima o invaliditetu, podizanju svijesti o invaliditetu i uključivoj pedagogiji. Sudionike poziva da navedu ključna načela uključivosti kojih se sjećaju iz prethodnog rada. Voditelj prikuplja njihove odgovore i zapisuje ih na flipchart. Nakon toga uvodi ideju primjene tih načela u području društvenog poduzetništva i društvenih inicijativa. Zajedno raspravljaju o tome što uključivost znači u različitim procesima, kao što su zapošljavanje i uključivanje novih članova, upravljanje i donošenje odluka, dizajn proizvoda i usluga, komunikacija, partnerstva i suradnja. Potom voditelj daje kratki teorijski uvod te predstavlja nekoliko konkretnih primjera uključivih praksi iz vlastitog konteksta, poput primjera u kojima mladi s invaliditetom imaju vodeće i upravljačke uloge, pristupačnih radnih okruženja, zajedničkog kreiranja usluga i proizvoda s korisnicima te transparentnih mehanizama za davanje povratnih informacija.

II. Rad u malim skupinama: analiza primjera slučaja (70 minuta)

Sudionici se dijele u male skupine od 3 do 5 članova. Svaka skupina dobiva jedan ili dva kratka opisa društvenih poduzeća ili inicijativa u zajednici. Ti primjeri mogu biti stvarni ili izmišljeni, a poželjno je da prikazuju različite razine uključivosti. Opis svakog slučaja treba sadržavati osnovne informacije o misiji organizacije, aktivnostima koje provodi, ciljanoj skupini, zaposlenicima i suradnicima, načinu donošenja odluka te aspektima pristupačnosti. Voditelj upućuje skupine da analiziraju svoj slučaj koristeći sljedeća pitanja:

- Gdje u ovoj inicijativi vidimo uključivanje mladih s invaliditetom (ako ga uopće ima)?
- Tko sudjeluje u donošenju odluka i u vodstvu organizacije?
- Koje prepreke ili rizike od tokenizma i isključivanja možemo prepoznati?
- Koje bi promjene ovu inicijativu učinile uključivijom?

Skupine trebaju zapisati svoja opažanja na flipchart papir, ističući i prednosti i nedostatke pojedinog primjera. Ako vrijeme i energija skupine to dopuštaju, mogu vizualno procijeniti različite aspekte inicijative, poput pristupačnosti, sudjelovanja, zastupljenosti, koristeći jednostavne ljestvice ili skale procjene.

III. Prezentacije i rasprava (40 minuta)

Nakon završetka grupnog rada, svaka skupina predstavlja svoju analizu slučaja u plenumu tijekom približno 8 do 10 minuta. Prezentacija se usmjerava na dva ključna pitanja: *U kojim je aspektima ova inicijativa već uključiva?* te *Što bi se moglo unaprijediti?* Nakon svake prezentacije ostali sudionici mogu postavljati pitanja i ponuditi dodatne prijedloge. Voditelj posebno obraća pozornost na teme koje se ponavljaju kroz različite primjere, kao što su uključivanje mladih s invaliditetom isključivo kao korisnika, a ne kao donositelja odluka; snažna i uključiva misija organizacije, ali nedovoljna pristupačnost u praksi; ograničeno sudjelovanje u procesima upravljanja. Takve teme bilježi na vidljivo mjesto kako bi ih skupina mogla zajednički analizirati. Kroz usporedbu različitih slučajeva sudionici stječu širu sliku o tome kako uključivost može izgledati u različitim organizacijskim oblicima i kontekstima.

IV. Zajedničko kreiranje kontrolne liste uključivosti za društveno poduzetništvo (40 minuta)

U završnom dijelu sesije voditelj poziva sudionike da iskoriste uvide iz prethodne aktivnosti kako bi zajednički izradili jednostavnu i praktičnu kontrolnu listu odnosno skup kriterija za uključivost u društvenom poduzetništvu koje uključuje mlade s invaliditetom. Sudionici rade u parovima ili svojim

malim skupinama. Voditelj objašnjava da trebaju predložiti konkretne tvrdnje koje se mogu koristiti prilikom osmišljavanja ili procjene neke inicijative. Primjeri takvih tvrdnji mogu biti:

- „Mladi s invaliditetom smisleno su uključeni u procese donošenja odluka.“
- „Informacije i komunikacija dostupne su i pristupačne svim sudionicima.“
- „Radni zadaci i radno okruženje mogu se prilagoditi različitim potrebama.“
- „Postoje mehanizmi za davanje povratnih informacija i podnošenje pritužbi.“
- „Partnerstva odražavaju raznolikost zajednice.“

Za ovaj zadatak predviđeno je 20 minuta. Nakon što svi parovi ili skupine završe, njihove se tvrdnje prikupljaju na karticama ili samoljepljivim papirićima te se u plenarnom radu razvrstavaju i grupiraju u 6 do 10 glavnih kriterija. Zatim voditelj moderira kratku raspravu kako bi se formulacije dodatno doradile te kako bi konačna lista bila jasna, realistična, praktična i dovoljno sažeta. Konačna kontrolna lista zapisuje se na flipchart papir. Sudionike se potiče da je koriste prilikom podrške mladima s invaliditetom u razvoju njihovih ideja, prilikom procjene potencijalnih partnerskih organizacija, kao alat za samoprocjenu vlastitih inicijativa. Sesija završava kratkim završnim krugom u kojem svaki sudionik navodi jedan kriterij uključenosti kojem želi posvetiti više pažnje u svom radu na području društvenog poduzetništva.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke, olovke, markeri, flipchart stalak, flipchart papiri, samoljepljive bilješke, prijenosno računalo, projektor, opisi primjera društvenih poduzeća i inicijativa (u tiskanom ili digitalnom obliku).

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- Outreach International. (2023). Disability Inclusion in Community-Led Development. <https://outreach-international.org/blog/disability-inclusion-in-community-led-development/>
- Brookes Publishing. (2022). Overcoming “Yeah, but...”: How to Reframe Barriers to Employment for Students with Disabilities (blog / article). <https://blog.brookespublishing.com/overcoming-yeah-but-how-to-reframe-barriers-to-employment-for-students-with-disabilities/>
- Nacionalne ili regionalne smjernice o uključivom zapošljavanju i društvenom poduzetništvu.
- Članci o uključivom poslovanju i uključivom razvoju osoba s invaliditetom koje objavljuju priznate organizacije (npr. International Labour Organization, Organisation for Economic Co-operation and Development i United Nations)

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Preporučuje se uključiti barem jedan stvarni primjer iz vlastite zemlje ili regije kako bi rasprava bila što konkretnija i povezana sa stvarnim okruženjem sudionika.
- Voditelj treba poticati sudionike da tijekom vremena ponovno pregledavaju i nadopunjuju izrađenu kontrolnu listu kako stječu nova iskustva i dublje razumijevanje uključivog društvenog poduzetništva.

Sesija 9: Primjeri dobre prakse u inkluziji i društvenom poduzetništvu

Naziv sesije: Primjeri dobre prakse u inkluziji i društvenom poduzetništvu

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Mladi s invaliditetom često se promatraju prvenstveno kroz prizmu podrške i pomoći. Međutim, društveno poduzetništvo omogućuje nam da ih promatramo i kao stvaratelje, inovatore, članove timova, lidere te aktivne doprinositelje svojim zajednicama. Ova sesija pomaže sudionicima istražiti konkretne primjere inkluzivnog društvenog poduzetništva te razumjeti što takve inicijative čini smislenima, osnažujućima i održivima.

Sesija se nadovezuje na prethodnu sesiju o načelima inkluzije u društvenom poduzetništvu. Nakon rasprave o tome što inkluzija znači u teoriji i praksi, sudionici sada analiziraju konkretne primjere i prepoznaju pouke koje iz njih mogu izvući. Primjeri dobre prakse ne predstavljaju se kao savršeni modeli koje treba jednostavno kopirati, već kao izvori učenja i inspiracije. Sudionici se potiču da postavljaju pitanja poput: Što je bilo uspješno? Koji su izazovi postojali? Na koji su način mladi s invaliditetom bili uključeni? Što se može prilagoditi našoj lokalnoj stvarnosti?

Ova sesija također priprema sudionike za sljedeću sesiju koja se bavi inkluzijom kao alatom za razvoj emocionalne inteligencije. Analizirajući primjere dobre prakse, sudionici neće istraživati samo poslovne modele i projektne ideje, već i vrijednosti poput empatije, dostojanstva, povjerenja, suradnje i komunikacije utemeljene na poštovanju.

Za osobe koje rade s mladima ova je tema posebno važna jer često pružaju podršku mladima u početnim fazama razvoja njihovih ideja. Iako ne moraju biti stručnjaci za poduzetništvo, važno je da mogu prepoznati kvalitetne primjere, pomoći mladima da iz njih uče te podržati prilagodbu inspirativnih praksi lokalnom kontekstu rada s mladima.

Cilj sesije:

Osnažiti sudionike za razumijevanje i analizu primjera dobre prakse inkluzivnog društvenog poduzetništva te njihovo korištenje kao inspiracije za budući rad s mladima s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Upoznati sudionike s različitim primjerima inkluzivnog društvenog poduzetništva;
- Analizirati elemente koji određenu praksu čine inkluzivnom, osnažujućom i održivom;
- Pomoći sudionicima razlikovati stvarnu inkluziju od tokenizma i pristupa temeljenih isključivo na dobročinstvu;
- Podržati sudionike u prilagodbi elemenata dobre prakse vlastitim lokalnim kontekstima;
- Potaknuti sudionike na razvoj početnih ideja za aktivnosti inkluzivnog društvenog poduzetništva s mladima s invaliditetom.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Poduzetnička kompetencija;
- Kritičko i kreativno razmišljanje;
- Komunikacija i suradnja;
- Socijalne i građanske kompetencije;
- Analitičke vještine i vještine planiranja;

- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“.

Metodologija i metode rada:

- Kratko teorijsko izlaganje;
- Oluja ideja;
- Šetnja galerijom;
- Analiza studija slučaja;
- Rad u malim skupinama;
- Vršnjačko učenje;
- Refleksija.

Tijek sesije:

I. Uvod i predstavljanje teme sesije (30 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike i podsjeća ih na prethodnu sesiju o načelima inkluzije u društvenom poduzetništvu. Objašnjava kako se u ovoj sesiji prelazi s teorijskih načela na praktičnu primjenu. Sudionici će analizirati primjere inkluzivnog društvenog poduzetništva i prepoznati elemente koji mogu biti korisni u njihovom radu s mladima. Voditelj može naglasiti da cilj današnje sesije nije pronalazak savršenih primjera. Umjesto toga, istraživat ćemo primjere iz kojih možemo nešto naučiti. Dobra praksa nije vrijedna samo zato što ima inspirativnu priču. Ona je dobra kada stvara stvarne prilike, poštuje dostojanstvo osoba, uklanja prepreke i ljudima daje aktivnu ulogu.

Nakon toga sudionici individualno razmišljaju o jednoj inicijativi, organizaciji, društvenom poduzeću ili projektu za mlade koji smatraju dobrim primjerom inkluzije. Primjer ne mora biti povezan isključivo s invaliditetom. Na samoljepljive papiriće zapisuju:

- Koji je to primjer?
- Tko je bio uključen?
- Zašto ga smatraju dobrom praksom?

Sudionici zatim lijepe papiriće na flipchart pod nazivom „**Dobre prakse koje već poznajemo**“. Voditelj naglas čita neke od primjera i grupira ih u moguće kategorije, poput zapošljavanja; osposobljavanja i edukacije; pristupačnih usluga; inicijativa u zajednici te vršnjačke podrške.

Nakon toga voditelj predstavlja i objašnjava kriterije koji će se tijekom sesije koristiti za analizu dobrih praksi:

- smisleno sudjelovanje mladih s invaliditetom;
- pristupačnost;
- stvarni društveni utjecaj;
- održivost;
- komunikacija utemeljena na poštovanju;
- suradnja sa zajednicom;
- mogućnost prilagodbe prakse drugom kontekstu.

II. Šetnja galerijom: istraživanje primjera dobre prakse (35 minuta)

Prije početka sesije voditelj priprema 4 do 5 kratkih stvarnih primjera inkluzivnog društvenog poduzetništva iz lokalnih zajednica, partnerskih zemalja ili međunarodne prakse. Ako stvarni primjeri nisu dostupni, mogu se koristiti realistično osmišljeni studijski primjeri za učenje.

Svaki primjer treba sadržavati:

- naziv inicijative;
- kratak opis;

- tko je uključen;
- na koji način sudjeluju osobe s invaliditetom;
- jedan uspjeh;
- jedan izazov.

Mogući primjeri:

- **Inkluzivni kafić** - Mladi s intelektualnim teškoćama rade u malom društvenom kafiću uz podršku mentora, koriste vizualne upute i obavljaju zadatke prilagođene njihovim mogućnostima.
- **Pristupačni digitalni dizajnerski studio** - Mladi s oštećenjem sluha izrađuju videozapise sa titlovima i pristupačne vizualne sadržaje za organizacije civilnog društva i mala poduzeća.
- **Inicijativa za prenamjenu i recikliranje materijala** - Mladi s invaliditetom i bez invaliditeta zajednički izrađuju proizvode od recikliranih materijala te ih prodaju na lokalnim događanjima.
- **Tim vršnjačkih edukatora** - Mladi s invaliditetom provode radionice o pristupačnosti i inkluziji u školama, centrima za mlade i tvrtkama.

Primjeri se postavljaju na različita mjesta u prostoriji. Sudionici se kreću između njih, čitaju ih i ostavljaju komentare na papirićima odgovarajući na tri pitanja:

- Što nas inspirira u ovom primjeru?
- Što ovaj primjer čini inkluzivnim?
- Koja pitanja ili nedoumice imamo?

Nakon šetnje galerijom, voditelj okuplja sudionike u plenumu i kratko komentira ideje koje su se najčešće ponavljale. Važno je naglasiti da se dobre prakse najčešće sastoje od mnoštva malih, promišljenih odluka, kao što su prilagođeni zadaci; mentorstvo; komunikacija puna poštovanja; fleksibilne uloge; pristupačan prostor; stvarna suradnja među sudionicima.

III. Analiza studija slučaja u malim skupinama (45 minuta)

Sudionici se dijele u manje skupine. Svaka skupina bira ili dobiva jedan primjer dobre prakse iz prethodne šetnje. Zadatak skupine je detaljnije analizirati primjer koristeći sljedeća pitanja:

- Na koji društveni problem ova inicijativa odgovara?
- Koja je uloga mladih s invaliditetom?
- Jesu li oni korisnici, sudionici, zaposlenici, sukreatori ili donositelji odluka?
- Koje prepreke inicijativa smanjuje ili uklanja?
- Kakva se podrška pruža?
- Što ovaj primjer čini društveno-poduzetničkim?
- Koji su najjači elementi inkluzije?
- Što bi se moglo unaprijediti?
- Što osobe koje rade s mladima mogu naučiti iz ovog primjera?

Voditelj treba potaknuti skupine na iskrenu i kritičku analizu. Čak i vrlo kvalitetni primjeri mogu imati određene slabosti. Primjerice, inicijativa može omogućavati zapošljavanje, ali ne uključivati mlade s invaliditetom u donošenje odluka; kampanja može podizati svijest, ali koristiti poruke koje izazivaju sažaljenje; društveno poduzeće može surađivati s osobama s invaliditetom, ali imati nepristupačne komunikacijske kanale.

Voditelj dodatnim pitanjima podržava proces analize:

- Tko ima moć u ovoj inicijativi?
- Tko donosi odluke?
- Predstavlja li se invaliditet kroz dostojanstvo ili kroz sažaljenje?
- Što bi ovaj primjer učinilo još inkluzivnijim?

Svaka skupina priprema kratku prezentaciju u trajanju do 5 minuta.

IV. Prezentacije i rasprava: što je zajedničko dobrim praksama? (30 minuta)

Svaka skupina predstavlja rezultate svoje analize. Voditelj podsjeća sudionike da se usmjere na naučene lekcije i zaključke, a ne samo na prepričavanje primjera. Nakon svih prezentacija vodi se rasprava na temu: **„Što je zajedničko dobrim praksama inkluzivnog društvenog poduzetništva?“**

Odgovori sudionika bilježe se na flipchart. Mogući odgovori uključuju:

- mladi s invaliditetom imaju aktivne uloge;
- prepreke se prepoznaju i uklanjaju;
- podrška je prilagođena individualnim potrebama;
- postoji suradnja s lokalnom zajednicom;
- inicijativa odgovara na stvarne potrebe;
- ljudi uče kroz praktično iskustvo;
- komunikacija je puna poštovanja;
- postoji plan za dugoročnu održivost.

Voditelj zatim ukratko predstavlja tri različita pristupa:

- **Pristup temeljen na dobročinstvu:** „Pomažemo im zato što oni to ne mogu sami.“
- **Tokenistički pristup:** „Uključujemo ih kako bi projekt izgledao inkluzivno.“
- **Pristup osnaživanja:** „Stvaramo uvjete da mogu sudjelovati, odlučivati, doprinositi i razvijati se.“

Sudionici povezuju ove pristupe s primjerima koje su analizirali. Voditelj objašnjava da mnoge organizacije započinju s dobrim namjerama, ali još uvijek trebaju učiti kako prijeći s dobročinstva ili simboličnog uključivanja prema stvarnom osnaživanju.

V. Laboratorij prilagodbe: od inspiracije do lokalnog djelovanja (30 minuta)

Sudionici nastavljaju rad u skupinama. Njihov je zadatak odabrati jedan element dobre prakse i prilagoditi ga vlastitom lokalnom kontekstu rada s mladima. Voditelj objašnjava da dobre prakse ne treba kopirati, nego ih treba prevesti i prilagoditi vlastitim okolnostima.

Skupine odgovaraju na sljedeća pitanja:

- Koji element dobre prakse želimo prilagoditi?
- Koja bi skupina mladih s invaliditetom mogla imati koristi od toga?
- Na koju bi lokalnu potrebu odgovarao?
- Koju malu početnu aktivnost možemo organizirati?
- Koji će nam partneri biti potrebni?
- Koje prilagodbe pristupačnosti moramo osigurati?
- Koje se prepreke mogu pojaviti?
- Koji bi mogao biti naš prvi korak nakon završetka treninga?

Voditelj potiče skupine na realno planiranje. Nije potrebno osmisliti cjelovit projektni prijedlog. Cilj je razviti jednu konkretnu i izvedivu aktivnost. Primjerice, umjesto otvaranja inkluzivnog kafića, organizacija za mlade može pokrenuti mjesečni inkluzivni doručak za zajednicu.

Skupine ukratko predstavljaju svoje ideje. Voditelj daje kratke povratne informacije i povezuje ideje s budućim temama kurikuluma: emocionalna inteligencija; interaktivne aktivnosti; društveni utjecaj; uključivanje zajednice; zagovaranje.

VI. Refleksija i zatvaranje sesije (10 minuta)

Sudionici sjede u krugu. Svaki sudionik dovršava rečenicu: „Jedna stvar koju ću iz današnjih primjera dobre prakse prenijeti u svoj rad s mladima je...“. Odgovor mogu izgovoriti naglas ili ga zapisati na papirić i zalijepiti na flipchart pod nazivom: **„Što smo naučili iz primjera dobre prakse“**.

Voditelj zatvara sesiju podsjećajući sudionike da dobre prakse nisu recepti koje treba slijepo slijediti. One su alati za učenje. Najvažnije je razvijati sposobnost promatranja, postavljanja kvalitetnih pitanja, prilagođavanja ideja vlastitom kontekstu te uvijek promatrati mlade s invaliditetom kao aktivne sudionike procesa, a ne kao pasivne korisnike.

Potrebni materijali: flipchart papiri i markeri; samoljepljivi papirići; tiskani primjeri dobre prakse; tiskani obrasci s pitanjima za analizu; tiskani obrasci s pitanjima za prilagodbu; kemijske olovke; ljepljiva traka ili masa za pričvršćivanje materijala; laptop i projektor (ako se koriste digitalni primjeri ili videozapisi); pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala.

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- Resursi Europske komisije o socijalnoj ekonomiji i inkluzivnom poduzetništvu ([Employment, Social Affairs and Inclusion](#));
- OECD / Europska komisija – *Poduzetnici koji nedostaju 2023.: Politike za inkluzivno poduzetništvo i samozapošljavanje* (https://www.oecd.org/en/publications/the-missing-entrepreneurs-2023_230efc78-en.html);
- OECD / Europska komisija – *Poduzetništvo za osobe s invaliditetom* (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3f39231b-1aa1-43fb-b74e-fccb2d1b9c5e>);
- Europski forum osoba s invaliditetom (EDF) – *Novi Opći komentar o zapošljavanju osoba s invaliditetom* (<https://www.edf-feph.org/the-new-general-comment-on-employment-of-persons-with-disabilities/>);
- Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom – Članak 27.: Rad i zapošljavanje (<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-27-work-and-employment.html>);
- Lokalni primjeri društvenih poduzeća i inicijativa za inkluzivno zapošljavanje.

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Primjere dobre prakse potrebno je pažljivo odabrati. Bolje je koristiti manji broj jasnih i realističnih primjera nego velik broj površno obrađenih slučajeva koje sudionici ne mogu dovoljno duboko razumjeti.
- Kad god je moguće, preporučuje se uključiti primjere iz zemalja sudionika ili njihovih lokalnih zajednica, jer ljudi lakše uče iz situacija koje su bliske njihovoj svakodnevici.
- Primjere dobre prakse ne treba predstavljati kao savršene priče. Važno je govoriti i o izazovima, pogreškama, nedostatku resursa i procesu učenja.
- Posebnu pažnju treba posvetiti jeziku koji se koristi. Treba izbjegavati izraze koji izazivaju sažaljenje, ali i prikazivanje osoba s invaliditetom kao „heroja“ samo zato što sudjeluju u uobičajenim aktivnostima.
- Ako među sudionicima treninga postoje osobe s invaliditetom, ne treba očekivati da predstavljaju iskustva svih osoba s invaliditetom. Njihovo iskustvo je vrijedno, ali je osobno i treba ga takvim poštovati.
- Ako je moguće, organizatori mogu pozvati društvenog poduzetnika s invaliditetom ili predstavnika inkluzivne inicijative da održi kratko gostujuće izlaganje. Takav doprinos treba biti organiziran s poštovanjem i usmjeren na praktično učenje, a ne samo na inspiraciju.
- U skupinama koje okupljaju osobe različitih sposobnosti potrebno je omogućiti različite načine sudjelovanja: govorom, pisanjem, crtanjem, odabirom simbola ili radom u paru.

Sesija 10: Inkluzija kao alat za razvoj emocionalne inteligencije

Naziv sesije: Inkluzija kao alat za razvoj emocionalne inteligencije

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Inkluzija je mnogo više od tehničkih prilagodbi. Ona je također proces učenja koji mladima i osobama koje rade s mladima pomaže razvijati empatiju, aktivno slušanje, samosvijest, strpljenje, poštovanje različitosti i kvalitetniju suradnju. Na taj način inkluzija može postati snažan alat za razvoj emocionalne inteligencije. U kontekstu društvenog poduzetništva s mladima s invaliditetom emocionalna inteligencija ima posebno važnu ulogu. Društveno poduzetništvo nije samo stvar dobre ideje ili stvaranja održivog poslovnog modela. Ono podrazumijeva razumijevanje potreba ljudi, izgradnju povjerenja unutar zajednice, suradnju u raznolikim timovima, upravljanje sukobima, slušanje povratnih informacija te prepoznavanje i uklanjanje prepreka na način koji je utemeljen na poštovanju.

Ako osobe koje rade s mladima žele pružiti podršku mladima s invaliditetom kao budućim društvenim poduzetnicima, potrebno je stvarati prostore za učenje u kojima sudionici mogu razumjeti vlastite emocije, prepoznati emocije i potrebe drugih te komunicirati na konstruktivan i inkluzivan način.

Ova se sesija nadovezuje na prethodnu sesiju o primjerima dobre prakse u inkluziji i društvenom poduzetništvu. Nakon analize čimbenika koji inkluzivne inicijative čine uspješnima, sudionici sada istražuju osobne i međuljudske kompetencije koje omogućuju da inkluzija zaživi u praksi.

Sesija također priprema sudionike za sljedeću temu koja se odnosi na interaktivne aktivnosti i vježbe za mlade s invaliditetom, budući da je emocionalna inteligencija ključna pri odabiru, vođenju i prilagodbi aktivnosti za skupine sastavljene od osoba različitih sposobnosti i potreba.

Cilj sesije:

Podržati sudionike u razumijevanju načina na koji inkluzivni rad s mladima može jačati emocionalnu inteligenciju te kako emocionalna inteligencija može unaprijediti kvalitetu rada s mladima s invaliditetom u području obrazovanja za društveno poduzetništvo.

Specifični ciljevi:

- Istražiti povezanost između inkluzije i emocionalne inteligencije u radu s mladima;
- Podržati sudionike u prepoznavanju emocija, potreba i prepreka u skupinama koje okupljaju osobe različitih sposobnosti;
- Vježbati aktivno slušanje, empatiju i sagledavanje situacija iz različitih perspektiva kroz realistične situacije iz rada s mladima;
- Prepoznati kako emocionalna inteligencija može podržati inkluzivan timski rad i društveno poduzetništvo mladih s invaliditetom;
- Potaknuti sudionike na promišljanje o vlastitoj ulozi emocionalno osviještenih i inkluzivnih osoba koje rade s mladima.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“;
- Komunikacija i timski rad;
- Empatija i aktivno slušanje;
- Kritičko i kreativno razmišljanje;

- Analitičke kompetencije;
- Građanska i poduzetnička kompetencija

Metodologija i metode rada:

- Kratko teorijsko izlaganje;
- Individualna refleksija;
- Rad u paru;
- Kartice s ulogama / vježba sagledavanja različitih perspektiva;
- Rad u malim skupinama na realističnim situacijama;
- Plenarna rasprava;
- Krug refleksije.

Tijek sesije:

I. Uvod i predstavljanje teme sesije (30 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike i objašnjava da će fokus ove sesije biti na povezanosti između inkluzije i emocionalne inteligencije. Podsjeća sudionike da su u prethodnoj sesiji analizirali primjere dobre prakse u inkluzivnom društvenom poduzetništvu. Objašnjava kako su mnoge uspješne inkluzivne prakse učinkovite ne samo zbog dobro osmišljenih struktura i organizacije, nego i zato što osobe uključene u njih znaju slušati, surađivati, razumjeti potrebe drugih, suočavati se s izazovima i komunicirati s poštovanjem. Voditelj poziva sudionike da individualno razmisle o sljedećem pitanju: „**Kada sam se osjećao/la istinski uključeno u neku grupu, edukaciju, radno okruženje ili zajednicu?**“

Sudionici dobivaju samoljepljive papiriće i zapisuju jednu ili dvije riječi koje opisuju što je doprinijelo tom osjećaju uključenosti. Primjeri mogu biti: saslušan/a; poštovan/a; koristan/na; siguran/na; shvaćen/a; pozvan/a; osoba od povjerenja; podržan/a. Nakon toga lijepe papiriće na flipchart pod naslovom: „**Inkluzija izgleda ovako...**“

Voditelj naglas čita neke od zapisanih riječi i povezuje ih s konceptom emocionalne inteligencije. Može predstaviti pet jednostavnih elemenata emocionalne inteligencije:

- Samosvijest – razumijevanje vlastitih emocija i razloga zbog kojih ih osjećamo;
- Samoupravljanje – upravljanje vlastitim reakcijama na konstruktivan način;
- Socijalna osviještenost – prepoznavanje emocija, potreba i prepreka drugih osoba;
- Vještine odnosa – učinkovita komunikacija, slušanje i suradnja;
- Odgovorno donošenje odluka – odabir postupaka koji poštuju pojedince i grupu.

Voditelj ne treba ulaziti previše u teorijska objašnjenja. Dovoljno je emocionalnu inteligenciju povezati sa svakodnevnim situacijama u radu s mladima.

II. Rad u paru: slušanje bez popravljavanja i davanja rješenja (35 minuta)

Voditelj objašnjava da je aktivno slušanje jedna od temeljnih vještina emocionalno inteligentnog i inkluzivnog rada s mladima. Vrlo često, kada netko podijeli problem ili poteškoću, osobe koje rade s mladima ili vršnjaci odmah pokušavaju dati savjet, riješiti problem ili umiriti osobu riječima da se ne brine. Ponekad je to korisno, ali ponekad osoba najprije treba biti saslušana i shvaćena.

Sudionici se dijele u parove. U prvom krugu osoba A govori četiri minute o situaciji iz rada s mladima u kojoj je inkluzija bila izazovna ili teška. To može biti stvarna situacija, ali sudionike treba potaknuti da ne dijele vrlo osjetljive informacije ili imena osoba. Osoba B samo sluša i nije joj dopušteno prekidati, davati savjete ili dijeliti vlastite primjere. Nakon četiri minute osoba B sažima ono što je čula koristeći rečenice poput:

- „Ono što sam čuo/la jest da...“

- „Čini mi se da je najteži dio bio...”
- „Potreba koja se nalazi iza ove situacije mogla bi biti...”

Nakon toga sudionici zamjenjuju uloge.

Po završetku oba kruga voditelj okuplja sudionike u plenumu i postavlja pitanja:

- Kako je bilo govoriti bez prekidanja?
- Kako je bilo slušati bez davanja savjeta?
- Što vam je bilo najteže u ovoj vježbi?
- Zašto je ova vještina važna u radu s mladima s invaliditetom?

Voditelj povezuje raspravu s inkluzijom. Objašnjava da osobe koje rade s mladima ponekad pretpostavljaju što je mladima s invaliditetom potrebno, umjesto da ih najprije poslušaju. Aktivno slušanje pomaže izbjeći takve pretpostavke i omogućuje pružanje podrške koja je više usmjerena na pojedinca i njegove stvarne potrebe.

III. Vježba promjene perspektive: „Uđi u tuđu ulogu” (45 minuta)

Voditelj unaprijed priprema kartice s različitim realističnim ulogama povezanim s inkluzivnim obrazovanjem za društveno poduzetništvo. Svaki sudionik dobiva jednu karticu s ulogom.

Primjeri uloga mogu uključivati:

- mladu osobu s oštećenjem vida koja želi sudjelovati na radionici poduzetništva, ali su svi materijali uglavnom vizualni;
- mladu gluhu osobu zainteresiranu za poduzetništvo u području društvenih mreža, ali grupne rasprave nisu prevedene na znakovni jezik;
- mladu osobu s psihosocijalnim teškoćama koja ima mnogo ideja, ali se osjeća preopterećeno tijekom bučnog grupnog rada;
- osobu koja radi s mladima i želi biti inkluzivna, ali se osjeća nesigurno i boji se pogriješiti;
- roditelja koji smatra da je društveno poduzetništvo previše rizično za njegovo dijete;
- društvenog poduzetnika koji želi uključiti mlade s invaliditetom, ali ne zna kako prilagoditi radno okruženje;
- mladu osobu bez invaliditeta koja želi pomoći, ali često preuzima zadatke umjesto drugih.

Sudionici u tišini čitaju svoju ulogu. Voditelj zatim čita niz tvrdnji, a sudionici se pozicioniraju u prostoru prema tome koliko je određena tvrdnja istinita za njihovu ulogu. Jedna strana prostorije predstavlja odgovor „u potpunosti se odnosi na mene“, druga strana „uopće se ne odnosi na mene“, a sredina „djelomično se odnosi na mene“.

Moguće tvrdnje:

- Osjećam se sigurno sudjelovati u poduzetničkim aktivnostima.
- Osjećam da drugi razumiju moje potrebe.
- Imam dovoljno podrške da izrazim svoje ideje.
- Osjećam da smijem pogriješiti i da ću i dalje biti poštovan/a.
- Osjećam da sudjelujem u donošenju odluka.
- Znam kome se mogu obratiti za pomoć.
- Osjećam da ljudi vide moje snage, a ne samo moje teškoće.

Nakon svake tvrdnje voditelj poziva dvije ili tri osobe da iz perspektive svoje uloge objasne zašto su odabrale određeni položaj. Sudionici govore u prvom licu, primjerice: **„Kao ova mlada osoba osjećam se djelomično uključeno jer...”**

Po završetku aktivnosti sudionici izlaze iz svojih uloga. Voditelj jasno izgovara: **„Sada napuštamo svoje uloge i vraćamo se sebi.”** To je posebno važno ako su neke uloge izazvale snažne emocije.

Pitanja za refleksiju:

- Koje su uloge imale više moći ili više podrške?
- Koje su uloge češće bile nesigurne, isključene ili ovisne o drugima?

- Koje su se emocije pojavile tijekom aktivnosti?
- Što osobe koje rade s mladima mogu naučiti iz ove vježbe prilikom planiranja inkluzivnih aktivnosti?
- Kako ovakvo sagledavanje različitih perspektiva može doprinijeti društvenom poduzetništvu mladih s invaliditetom?

Voditelj zaključuje da emocionalna inteligencija pomaže vidjeti ono što se nalazi ispod površine. Sudionik koji šuti možda nije nezainteresiran. Sudionik koji burno reagira možda je preopterećen. Sudionik koji odbija aktivnost možda nije nemotiviran, nego se ne osjeća dovoljno sigurno ili podržano.

IV. Rad u malim skupinama: emocionalno inteligentni odgovori na izazovne situacije (45 minuta)

Sudionici se dijele u skupine od četiri do pet osoba. Svaka skupina dobiva jednu realističnu situaciju iz rada s mladima i obrazovanja za društveno poduzetništvo. Primjeri situacija:

- **Situacija 1:** Tijekom radionice mlada osoba s invaliditetom iznosi svoju ideju, a drugi sudionik kaže: „To zvuči lijepo, ali nije baš realno za nekoga s tvojim invaliditetom.“
- **Situacija 2:** Skupina razvija ideju društvenog poduzeća, ali su zadaci brzo podijeljeni i mlada osoba s intelektualnim teškoćama dobiva samo jednostavan dekorativni zadatak, iako želi aktivnije sudjelovati.
- **Situacija 3:** Mlada osoba s psihosocijalnim teškoćama napušta prostoriju tijekom bučne grupe aktivnosti. Neki sudionici komentiraju da to ometa rad grupe.
- **Situacija 4:** Osoba koja radi s mladima primjećuje da mladi bez invaliditeta neprestano „pomažu“ mladima s invaliditetom bez prethodnog pitanja je li pomoć potrebna.
- **Situacija 5:** U skupini sudjeluje mlada gluha osoba, ali više sudionika govori istovremeno i pritom zaboravljaju okrenuti se prema osobi dok govore.

Svaka skupina raspravlja koristeći sljedeća pitanja:

- Koje emocije mogu biti prisutne u ovoj situaciji?
- Čije su potrebe vidljive, a čije skrivene?
- Kako bi izgledala emocionalno neinteligentna reakcija?
- Kako bi izgledao inkluzivan i emocionalno inteligentan odgovor osobe koja radi s mladima?
- Što se može učiniti odmah?
- Što bi trebalo promijeniti u budućem planiranju kako bi se slične situacije izbjegle?

Skupine pripremaju kratku prezentaciju preporučenog odgovora. Potiču se na konkretnost, primjerice koju bi rečenicu osoba koja radi s mladima mogla izgovoriti; kako bi mogla usmjeriti grupu; koje bi se pravilo moglo uvesti; koja bi se prilagodba mogla napraviti.

Nakon rada u skupinama svaka skupina kratko predstavlja svoje zaključke. Voditelj daje povratne informacije i ističe primjere dobre inkluzivne komunikacije:

- imenovanje problema bez optuživanja;
- zaštita dostojanstva mlade osobe;
- poticanje grupe na promišljanje;
- pitanje osobi kakvu vrstu podrške želi;
- promjena metode rada kada postojeća metoda ne funkcionira;
- uspostavljanje grupnih pravila koja sprječavaju isključivanje.

V. Osobna refleksija: moja emocionalna inteligencija u radu s mladima (15 minuta)

Voditelj sudionicima dijeli kratki obrazac za individualnu refleksiju. Sudionici u tišini odgovaraju na pitanja:

- Koju emociju najlakše prepoznajem u grupi?
- Na koju emociju ili ponašanje mi je najteže primjereno odgovoriti?
- U kojim situacijama postajem nestrpljiv/a ili nesiguran/na kao osoba koja radi s mladima?

- Što trebam vježbati kako bih bio/la inkluzivniji/a?
- Koju jednu rečenicu želim zapamtiti u radu s mladima s invaliditetom?

Sudionici ne moraju dijeliti svoje odgovore. Voditelj objašnjava da emocionalna inteligencija uključuje i iskrenu samorefleksiju. Osobe koje rade s mladima ne moraju biti savršene, ali trebaju biti svjesne vlastitih reakcija i spremne na kontinuirano učenje.

VI. Završni krug (10 minuta)

Sudionici sjede u krugu. Svaki sudionik dovršava rečenicu: „**Za mene emocionalno inteligentna inkluzija znači...**“. Odgovor mogu izgovoriti naglas ili zapisati na samoljepljivi papirić i postaviti ga na flipchart. Voditelj zaključuje sesiju povezujući je sa sljedećom temom o interaktivnim aktivnostima i vježbama za mlade s invaliditetom. Objašnjava da nije dovoljno samo odabrati aktivnost. Osoba koja vodi aktivnost treba istovremeno pratiti emocije sudionika, njihovu uključenost, grupnu dinamiku i moguće skrivene prepreke koje se pojavljuju tijekom procesa.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri; kemijske olovke i olovke; markeri; flipchart i flipchart papiri; samoljepljivi papirići; laptop; projektor; tiskane kartice s ulogama; tiskane kartice sa situacijama; tiskani obrasci za individualnu refleksiju; ljepljiva traka ili masa za pričvršćivanje; pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala.

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- CASEL. (n.d.). What Is the CASEL Framework? <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/>
- Youthpass. (n.d.). Which competence frameworks are relevant in the youth field? <https://www.youthpass.eu/en/help/faqs/competence-frameworks/>
- Youthpass. (n.d.). Personal, social and learning to learn competence. <https://www.youthpass.eu/en/help/key-competences/learn-to-learn/>
- SALTO-YOUTH. (n.d.). ETS Competence Model for Trainers Working Internationally. <https://www.salto-youth.net/trainercompetences>
- Youth Partnership / Council of Europe and European Commission. (n.d.). T-Kit 4: Intercultural Learning. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-4-intercultural-learning>

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Od samog početka potrebno je stvoriti mirnu, sigurnu i atmosferu međusobnog poštovanja jer sesija može otvoriti osobna iskustva povezana s isključenošću, nesigurnošću, strahom ili diskriminacijom.
- Preporučuje se izbjegavati pretvaranje emocionalne inteligencije u psihološko predavanje. Fokus treba ostati na praktičnim situacijama iz rada s mladima, grupnoj dinamici i inkluzivnoj komunikaciji.
- Potrebno je paziti da sudionici ne govore o mladima s invaliditetom isključivo kao o „osobama s potrebama“. Rasprava treba uključivati njihove snage, ideje, vodstvo, kreativnost i doprinos zajednici.
- Tijekom aktivnosti promjene perspektive potrebno je izbjeći pretvaranje invaliditeta u simulacijsku igru. Cilj nije „iskusiti invaliditet“, već promišljati o preprekama, emocijama, odnosima moći i potrebama za podrškom iz različitih perspektiva.
- Ako u sesiji sudjeluju osobe s invaliditetom, ne treba od njih očekivati da objašnjavaju invaliditet ili emocionalna iskustva u ime svih drugih osoba. Mogu doprinijeti raspravi ako to žele, ali to nikada ne smije postati obveza.

- U skupinama koje okupljaju osobe različitih sposobnosti potrebno je omogućiti različite načine sudjelovanja, poput govora, pisanja, crtanja, rada u paru, korištenja digitalnih alata ili sudjelovanja uz podršku druge osobe.

Sesija 11: Interaktivne aktivnosti i vježbe za mlade s invaliditetom

Naziv sesije: Interaktivne aktivnosti i vježbe za mlade s invaliditetom

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Interaktivne aktivnosti vrlo su često u središtu rada s mladima i neformalnog obrazovanja. Međutim, kada se takve aktivnosti planiraju bez razmišljanja o pristupačnosti i različitim sposobnostima sudionika, lako mogu dovesti do isključivanja pojedinih mladih osoba. Aktivnost koja se jednom sudioniku čini jednostavnom može drugome biti vrlo teška ili čak nemoguća zbog fizičkih, osjetilnih, komunikacijskih, kognitivnih ili emocionalnih prepreka.

U radu s mladima s invaliditetom osobe koje rade s mladima trebaju biti sposobne pažljivo birati i prilagođavati interaktivne aktivnosti. Cilj nije ukloniti svaki izazov iz procesa učenja, nego osigurati da izazovi budu smisleni, sigurni i dostupni svima kako bi se mogli aktivno uključiti u proces.

Ova se sesija nadovezuje na prethodnu sesiju o inkluziji kao alatu za razvoj emocionalne inteligencije. Nakon istraživanja empatije, aktivnog slušanja i emocionalne osviještenosti, sudionici se sada usmjeravaju na praktične aktivnosti i vježbe koje se mogu koristiti u radu s mladima s invaliditetom u području obrazovanja za društveno poduzetništvo.

Sesija također priprema sudionike za sljedeću temu o mjerenju učinka i održivosti, jer dobro osmišljene aktivnosti ne bi trebale biti samo zanimljive i ugodne, već bi trebale doprinositi jasnim ishodima učenja i vidljivim promjenama u znanju, vještinama i stavovima sudionika.

Cilj sesije:

Podržati sudionike u odabiru, prilagodbi i vođenju interaktivnih aktivnosti i vježbi koje su pristupačne, smislene i osnažujuće za mlade s invaliditetom u području obrazovanja za društveno poduzetništvo.

Specifični ciljevi:

- Istražiti različite vrste interaktivnih aktivnosti koje se mogu koristiti u radu s mladima s invaliditetom;
- Analizirati moguće prepreke pristupačnosti u uobičajenim aktivnostima neformalnog obrazovanja;
- Vježbati prilagodbu aktivnosti za skupine koje okupljaju osobe različitih sposobnosti;
- Povezati interaktivne vježbe s ishodima učenja u području društvenog poduzetništva;
- Potaknuti sudionike na osmišljavanje inkluzivnih aktivnosti koje podržavaju sudjelovanje, kreativnost i suradnju mladih s invaliditetom.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Kritičko i kreativno razmišljanje;
- Analitičke kompetencije;
- Komunikacija i timski rad;
- Vještine facilitacije i vođenja procesa učenja;
- Poduzetnička kompetencija;
- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“;
- Građanska kompetencija.

Metodologija i metode rada:

- Kratko uvodno izlaganje;
- Testiranje aktivnosti;
- Analiza prepreka;
- Rad u malim skupinama;
- Laboratorij prilagodbe metoda;
- Vršnjačka povratna informacija;
- Refleksija.

Tijek sesije:

I. Uvod i predstavljanje teme sesije (25 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike i objašnjava da će fokus ove sesije biti na interaktivnim aktivnostima i vježbama koje osobe koje rade s mladima mogu koristiti u radu s mladima s invaliditetom. Povezuje ovu sesiju s prethodnom podsjećajući sudionike da inkluzivna facilitacija zahtijeva emocionalnu osviještenost, aktivno slušanje i sposobnost prepoznavanja skrivenih prepreka unutar grupe.

Voditelj poziva sudionike da razmisle o jednoj interaktivnoj aktivnosti koju često koriste u radu s mladima. To može biti zadatak poticanja energije, grupni zadatak, metoda rasprave, kreativna vježba, simulacija, aktivnost refleksije ili alat za planiranje. Sudionici na samoljepljivi papirić zapisuju naziv aktivnosti te ga lijepe na flipchart pod naslovom: „**Aktivnosti koje često koristimo**“

Voditelj naglas čita nekoliko primjera i postavlja pitanja:

- Koje je od ovih aktivnosti obično lako prilagoditi?
- Koje od ovih aktivnosti mogu predstavljati prepreku za neke sudionike?
- O čemu najčešće razmišljamo kada biramo aktivnost: zabavnosti, vremenu, temi, veličini grupe, pristupačnosti ili ishodima učenja?

Nakon toga voditelj objašnjava da tijekom ove sesije sudionici neće samo prikupljati aktivnosti, nego će ih promatrati kroz prizmu inkluzije. Predstavlja tri ključna pitanja koja će pratiti cijelu sesiju:

- Što bi sudionici trebali naučiti ili doživjeti kroz ovu aktivnost?
- Tko bi mogao biti isključen ako aktivnost provedemo na uobičajen način?
- Kako možemo prilagoditi aktivnost bez gubitka njezine obrazovne svrhe?

Voditelj treba naglasiti da prilagodba ne znači da aktivnost postaje „manje ozbiljna“ ili „manje kreativna“. Ona znači stvaranje različitih načina putem kojih sudionici mogu pristupiti istom procesu učenja.

II. Testiranje aktivnosti: iskustvo jedne interaktivne vježbe (35 minuta)

Voditelj predstavlja kratku interaktivnu vježbu pod nazivom „**Tržnica ideja**“, povezanu s društvenim poduzetništvom. Sudionici rade individualno pet minuta te zapisuju ili crtaju jednu malu ideju društvenog poduzetništva koja bi mogla unaprijediti uključivanje mladih s invaliditetom u njihovu zajednicu.

Ideja može biti vrlo jednostavna, primjerice pristupačne radionice; vršnjačka podrška; inkluzivna događanja u kafićima; aktivnosti prenamjene i recikliranja materijala; pristupačne digitalne usluge; mentorske grupe; kampanje podizanja svijesti.

Nakon toga sudionici se kreću prostorijom i susreću druge sudionike kao na maloj „tržnici“. Tijekom svakog susreta imaju dvije minute da predstavu svoju ideju i saslušaju ideju druge osobe. Nakon svakog razgovora mogu dodijeliti jedan „žeton podrške“ ideji za koju smatraju da je korisna, realistična ili inspirativna.

Žetoni mogu biti male naljepnice, obojene točkice ili nacrtane zvjezdice. Sudionici bi trebali razgovarati s najmanje četiri osobe.

Nakon aktivnosti voditelj okuplja sudionike na zajedničku raspravu i vodi kratku analizu aktivnosti kroz pitanja:

- Kako ste se osjećali tijekom aktivnosti?
- Što je sudjelovanje činilo lakim, a što teškim?
- Koje je vještine ova aktivnost razvijala?
- Na koji je način povezana s društvenim poduzetništvom?
- Tko bi mogao biti isključen ako ovu aktivnost organiziramo bez prilagodbi?

Voditelj zapisuje odgovore sudionika na flipchart. Nakon toga poziva sudionike da predlože moguće prilagodbe aktivnosti. Ovaj dio pomaže sudionicima razumjeti da čak i jednostavna aktivnost može biti bogata i korisna, ali samo ako se pristupačnost planira od samog početka.

III. Analiza prepreka: što može poći po zlu u interaktivnim aktivnostima? (35 minuta)

Sudionici se dijele u manje skupine od četiri do pet osoba. Svaka skupina dobiva karticu s jednom uobičajenom vrstom aktivnosti u radu s mladima:

- *energizer* koji uključuje kretanje;
- igra uloga ili kazališna aktivnost;
- brainstorming sa samoljepljivim papirićima;
- grupna rasprava;
- timski izazov na otvorenom;
- kreativna aktivnost izrade plakata, videa ili prototipa;
- predstavljanje poslovne ideje.

Svaka skupina analizira svoju vrstu aktivnosti koristeći sljedeća pitanja:

- Koja je obrazovna svrha ove aktivnosti?
- Koje bi se prepreke mogle pojaviti za sudionike s različitim vrstama invaliditeta?
- Koji se emocionalni ili socijalni rizici mogu pojaviti?
- Što voditelj/ica treba pripremiti prije aktivnosti?
- Koje upute treba jasno objasniti?
- Koje se alternative mogu ponuditi kako bi svi mogli smisleno sudjelovati?

Skupine svoje odgovore zapisuju na flipchart papir. Voditelj obilazi skupine i dodatnim pitanjima podržava proces analize. Nakon rada u skupinama svaka skupina tijekom 3 do 4 minute predstavlja glavne prepreke i moguće prilagodbe. Voditelj naglašava da svaka aktivnost ima svoju obrazovnu svrhu te da prilagodba treba očuvati upravo tu svrhu.

IV. Laboratorij prilagodbe metoda: redizajn aktivnosti za mlade s invaliditetom (55 minuta)

Sudionici nastavljaju rad u malim skupinama. Svaka skupina bira jednu aktivnost koju koristi u svom radu s mladima ili dobiva aktivnost od voditelja. Njihov zadatak je osmisлити prilagođenu verziju aktivnosti koja se može koristiti u skupini koju čine mladi s invaliditetom i mladi bez invaliditeta u kontekstu obrazovanja za društveno poduzetništvo.

Voditelj svakoj skupini daje jednostavan predložak pod nazivom „Dizajn inkluzivne aktivnosti“:

- Naziv aktivnosti;
- Ciljana skupina;
- Glavni cilj učenja;
- Trajanje;
- Tijek aktivnosti korak po korak;
- Moguće prepreke;
- Prilagodbe za različite sposobnosti i potrebe;
- Potrebni materijali;
- Uloga osobe koja radi s mladima;
- Pitanja za refleksiju;
- Povezanost s društvenim poduzetništvom.

Sudionike treba potaknuti da odaberu praktične i realistične aktivnosti. Voditelj podsjeća sudionike da nije potrebno osmisliti potpuno novu aktivnost. Vrlo često inkluzivan rad s mladima znači uzeti poznatu metodu i prilagoditi je s više pažnje i promišljenosti. Skupine imaju približno: 35 minuta za prilagodbu aktivnosti i 20 minuta za predstavljanje i povratne informacije.

Svaka skupina predstavlja svoju prilagođenu aktivnost tijekom 4 do 5 minuta. Nakon svake prezentacije ostali sudionici daju povratne informacije koristeći tri pitanja:

- Što je u ovoj aktivnosti jasno i korisno?
- Gdje prepoznamo kvalitetne elemente inkluzije?
- Što bi se još moglo unaprijediti?

Voditelj sažima zajedničke zaključke, posebno one povezane s jasnim uputama; fleksibilnim ulogama; pristupačnim materijalima; upravljanjem vremenom; emocionalnom sigurnošću te povezanošću aktivnosti s ishodima učenja.

V. Izrada zajedničke „kutije alata aktivnosti“ (20 minuta)

U plenumu voditelj poziva sudionike da zajednički izrade popis praktičnih načela za provođenje interaktivnih aktivnosti s mladima s invaliditetom. Flipchart može nositi naslov: „Naša kutija alata za inkluzivne interaktivne aktivnosti“. Sudionici predlažu kratka načela, a voditelj ih zapisuje. Ova „kutija alata“ može se nakon treninga podijeliti sa sudionicima i koristiti kao praktičan podsjetnik pri planiranju radionica u njihovim organizacijama.

VI. Refleksija i zatvaranje sesije (10 minuta)

Voditelj poziva sudionike da stanu ili sjednu u krug. Svaki sudionik dovršava rečenicu: „**Jedna stvar koju ću promijeniti u načinu na koji koristim interaktivne aktivnosti je...**“.

Odgovor mogu podijeliti usmeno ili zapisati na samoljepljivi papirić. Voditelj zatvara sesiju povezujući je sa sljedećom temom o mjerenju učinka i održivosti. Objašnjava da interaktivne aktivnosti ne bi trebale biti korištene samo zato što su dinamične ili zanimljive. One bi trebale pomoći sudionicima da nešto nauče, osjećaju se uključeno, uvijekbavaju određene vještine ili doprinesu široj i dugoročnijoj pozitivnoj promjeni.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri; kemijske olovke i olovke; markeri; flipchart i flipchart papiri; samoljepljivi papirići; naljepnice ili mali „žetoni podrške“; ljepljiva traka ili masa za pričvršćivanje; tiskane kartice s aktivnostima; tiskani obrasci za analizu prepreka; tiskani predlošci „Dizajn inkluzivne aktivnosti“; laptop i projektor (ako se koriste digitalni primjeri); pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala.

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- SALTO-YOUTH Inclusion & Diversity. (2022). *Inclusion A to Z: A compass to inclusive international youth work*. <https://www.salto-youth.net/InclusionAtoZ>
- Council of Europe and European Commission Youth Partnership. (n.d.). *T-Kit 6: Training Essentials*. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-6-training-essentials>
- CAST. (n.d.). *Universal Design for Learning Guidelines*. <https://udlguidelines.cast.org/>
- UNICEF Latin America and the Caribbean. (2022). *Universal Design for Learning and Accessible Digital Textbooks*. <https://www.unicef.org/lac/en/universal-design-learning-and-accessible-digital-textbooks>
- SALTO Inclusion and Diversity. (n.d.). *Planning of Inclusive Events*. https://erasmusplusz.hu/inclusive-events_salto.pdf

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj bi prije sesije trebao pripremiti nekoliko primjera aktivnosti, ali i potaknuti sudionike da donesu metode koje sami često koriste. Time sesija postaje realističnija i bliža njihovom svakodnevnom radu s mladima.
- Preporučuje se da se nijedna metoda ne predstavlja kao automatski inkluzivna. Čak i vrlo popularne metode neformalnog obrazovanja mogu stvarati prepreke ako nisu prilagođene konkretnoj skupini.
- Sudionike treba podsjećati da prilagodba uvijek polazi od ishoda učenja. Kada je jasno što sudionici trebaju naučiti, lakše je mijenjati metodu bez gubitka njezine svrhe.
- Tijekom testiranja aktivnosti voditelj treba promatrati ne samo uživaju li sudionici u aktivnosti, nego i tko govori, tko se lako uključuje u kretanje, tko ostaje po strani, tko preuzima vodstvo i kome je možda potreban drugačiji način sudjelovanja.
- Potrebno je izbjegavati aktivnosti koje na pojednostavljen način simuliraju invaliditet, primjerice povezivanje očiju kako bi sudionici „osjetili kako je biti slijep“. Takve aktivnosti mogu dodatno učvrstiti stereotipe ako nisu pažljivo osmišljene i vođene. Mnogo je korisnije usmjeriti se na prepreke, pristupačnost i sudjelovanje utemeljeno na poštovanju.
- Ako su u skupini prisutne osobe s invaliditetom, ne treba od njih očekivati da procjenjuju svaku aktivnost samo zato što imaju osobno iskustvo invaliditeta. Njihovo mišljenje može biti dragocjeno, ali ne smije postati obveza niti dodatna odgovornost.
- U skupinama koje okupljaju osobe različitih sposobnosti preporučuje se ponuditi različite smislene uloge tijekom aktivnosti, poput facilitatora, zapisničara, čuvara vremena, dizajnera, prezentera, promatrača, osobe koja intervjuira ili osobe koja daje povratne informacije. Na taj se način sudionicima omogućuje doprinos u skladu s njihovim snagama, interesima i potrebama.

Sesija 12: Mjerenje učinka i održivosti u inkluzivnim društvenim poduzećima

Naziv sesije: Mjerenje učinka i održivosti u inkluzivnim društvenim poduzećima

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Društveno poduzetništvo snažno je povezano sa stvaranjem pozitivnih društvenih promjena. Međutim, dobre namjere same po sebi nisu dovoljne da pokažu kako društveno poduzeće ili inicijativa mladih doista ostvaruje promjene. Radnici s mladima i mladi s invaliditetom trebaju razumjeti kako promatrati učinak na jednostavan, praktičan i realan način. To ne znači da svaka mala inicijativa mora koristiti složene istraživačke metode. To znači da svaka inicijativa treba moći odgovoriti na osnovna pitanja: Koju promjenu želimo ostvariti? Za koga? Kako ćemo znati da se nešto promijenilo? Što nam je potrebno kako bismo nastavili rad nakon završetka prve aktivnosti ili projekta?

Za mlade s invaliditetom mjerenje učinka posebno je važno jer mnoge inicijative govore o uključivanju, ali ne pokazuju uvijek jesu li mladi s invaliditetom zaista stekli nove prilike, razvili jače kompetencije, povećali samopouzdanje, ostvarili bolji pristup resursima ili preuzeli aktivniju ulogu u zajednici. U inkluzivnom društvenom poduzetništvu učinak se ne bi trebao mjeriti samo brojkama, primjerice brojem sudionika ili količinom prodanih proizvoda. Potrebno je uzeti u obzir i kvalitetu sudjelovanja, pristupačnost, osnaživanje, učenje, stavove zajednice te razinu uključenosti mladih s invaliditetom u procese donošenja odluka.

Ova se sesija nadovezuje na prethodnu sesiju o interaktivnim aktivnostima i vježbama za mlade s invaliditetom. Nakon što su sudionici istražili kako osmisliti uključive i smislene aktivnosti, sada će se usmjeriti na razumijevanje rezultata tih aktivnosti. Sesija također priprema sudionike za sljedeću temu o uključivanju zajednice, jer se održiv učinak rijetko postiže djelovanjem samo jedne organizacije. Najčešće ovisi o suradnji s lokalnim dionicima, partnerima, podupirateljima, obiteljima, institucijama, poduzećima i širom zajednicom.

Cilj sesije:

Podržati sudionike u razumijevanju načina mjerenja učinka i planiranja održivosti inkluzivnih inicijativa društvenog poduzetništva koje se provode s mladima s invaliditetom i za mlade s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Upoznati sudionike sa značenjem učinka i održivosti u inkluzivnom društvenom poduzetništvu;
- Pomoći sudionicima razlikovati aktivnosti, neposredne rezultate, ishode i dugoročni učinak;
- Podržati sudionike u izradi jednostavnih pokazatelja za inkluzivni rad s mladima i aktivnosti društvenog poduzetništva;
- Istražiti načine na koje mladi s invaliditetom mogu biti uključeni u procese praćenja, evaluacije i učenja;
- Potaknuti sudionike na planiranje realističnih mjera održivosti za buduće inicijative.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Poduzetnička kompetencija;
- Analitička kompetencija;
- Kritičko mišljenje;
- Vještine planiranja i organizacije;

- Komunikacija i suradnja;
- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“;
- Građanska kompetencija;
- Rješavanje problema;
- Pismenost.

Metodologija i metode rada:

- Kratko teorijsko izlaganje;
- Praktični primjeri;
- Rad u malim skupinama;
- Vježba izrade puta učinka;
- Razvoj pokazatelja;
- Mapiranje održivosti;
- Prezentacije i vršnjačke povratne informacije;
- Refleksija.

Tijek sesije:

I. Dobrodošlica i uvod u temu sesije (25 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike i povezuje ovu sesiju s prethodnom, koja je bila posvećena interaktivnim aktivnostima i vježbama za mlade s invaliditetom. Objašnjava da se aktivnosti ne organiziraju samo kako bi se „ispunilo vrijeme“ ili kako bi program bio dinamičan. Aktivnosti trebaju podržavati učenje, sudjelovanje i promjenu. Ova će sesija pomoći sudionicima da promišljaju o tome kako prepoznati i opisati tu promjenu.

Voditelj poziva sudionike da pojedinačno razmisle o jednoj aktivnosti rada s mladima ili projektu koji su proveli u prošlosti. Nakon toga vodi kratku raspravu koristeći sljedeća pitanja:

- Što smo napravili?
- Što se promijenilo zahvaljujući toj aktivnosti?
- Kako smo znali da se nešto promijenilo?

Voditelj zaključuje kratku raspravu objašnjenjem da stručnjaci za rad s mladima često vrlo dobro opisuju aktivnosti koje provode, ali im je ponekad teže opisati rezultate i učinak.

Zatim predstavlja glavnu ideju sesije: mjerenje učinka treba biti korisno, jednostavno i povezano s učenjem. Ono treba pomoći organizacijama da unaprijede svoj rad, a ne služiti isključivo za pisanje izvješća.

II. Kratki teorijski uvod: aktivnosti, rezultati, ishodi i učinak (30 minuta)

Voditelj daje kratko i praktično izlaganje koristeći jedan jednostavan primjer. Primjer može biti:

Organizacija mladih organizira trodnevnu radionicu o društvenom poduzetništvu za mlade s invaliditetom.

Trener objašnjava razlike sljedećih pojmova:

- **Aktivnosti:** Ono što radimo. (*Primjer: organiziranje radionice o društvenom poduzetništvu.*)
- **Neposredni rezultati:** Ono što je izravno proizvedeno ili se može brojčano pratiti. (*Primjer: sudjelovalo je 20 mladih osoba; razvijeno je 5 poslovnih ideja.*)
- **Ishodi:** Ono što se mijenja kod sudionika ili drugih dionika. (*Primjer: sudionici bolje razumiju kako razviti ideju društvenog poduzeća; osjećaju se sigurnije kada govore o svojim vještinama i sposobnostima.*)

- **Učinak:** Šira ili dugoročna promjena kojoj doprinosimo. (*Primjer: mladi s invaliditetom imaju više mogućnosti za sudjelovanje u gospodarskom i društvenom životu kroz društveno poduzetništvo.*)

Voditelj treba naglasiti da male organizacije i osobe koje rade s mladima ne mogu uvijek same dokazati dugoročni učinak. Međutim, mogu pokazati svoj doprinos promjeni. Mogu prikupljati dokaze, pratiti procese učenja, tražiti povratne informacije od sudionika, pratiti male pomake i koristiti te informacije za poboljšanje budućih aktivnosti.

Voditelj također objašnjava da u inkluzivnom društvenom poduzetništvu učinak treba obuhvaćati i rezultate vezane uz društveno poduzetništvo i rezultate vezane uz inkluziju. Primjerice:

- Jesu li mladi s invaliditetom stekli nove poduzetničke kompetencije?
- Jesu li aktivnosti bile pristupačne?
- Jesu li mladi s invaliditetom imali aktivne uloge?
- Je li zajednica promijenila svoje percepcije i stavove?
- Jesu li stvorena nova partnerstva?
- Je li povećana vjerojatnost da će se inicijativa nastaviti i nakon završetka projekta?

III. **Vježba „Put učinka“ (45 minuta)**

Sudionici se dijele u male skupine od 4 do 5 osoba. Svaka skupina dobiva primjer jedne inkluzivne inicijative društvenog poduzetništva. Voditelj može pripremiti primjere sljedeće primjere:

- Inkluzivni lokalni sajam na kojem mladi s invaliditetom prodaju proizvode izrađene tijekom radionica;
- Kampanja koju vode vršnjaci o pristupačnosti lokalnih poduzeća;
- Mala digitalna usluga u kojoj mladi gluhi sudionici izrađuju videozapise s titlovima za organizacije civilnog društva;
- Radionica prenamjene i recikliranja materijala koja se razvija u ideju malog društvenog poduzeća;
- Mentorski program koji povezuje mlade s invaliditetom s lokalnim poduzetnicima.

Svaka skupina dobiva predložak pod nazivom „Put učinka“ sa sljedećim poljima:

- Na koji problem odgovaramo?
- Tko je pogođen tim problemom?
- Koju aktivnost ili inicijativu organiziramo?
- Koji su izravni outputi?
- Koje kratkoročne ishode očekujemo za mlade s invaliditetom?
- Koje kratkoročne ishode očekujemo za zajednicu ili druge dionike?
- Kojem dugoročnom učinku želimo doprinijeti?
- Koje pretpostavke imamo?
- Koji bi rizici mogli smanjiti učinak?

Voditelj objašnjava da je pretpostavka nešto za što vjerujemo da će se dogoditi, ali nije zajamčeno. Primjerice, možemo pretpostaviti da će lokalna poduzeća biti zainteresirana za suradnju ili da će mladi imati vremena nastaviti aktivnosti nakon završetka edukacije. Rizik je nešto što može oslabiti očekivani učinak, poput nepristupačnog prijevoza, nedostatka mentora, slabe podrške obitelji ili nedostatka financijskih sredstava.

Skupine rade oko 30 minuta. Nakon toga svaka skupina ukratko predstavlja svoj put učinka. Voditelj podržava raspravu postavljajući pitanja:

- Je li očekivana promjena realna?
- Jesu li mladi s invaliditetom aktivni sudionici procesa ili samo korisnici aktivnosti?
- Što bi se trebalo dogoditi kako bi se učinak nastavio i nakon završetka aktivnosti?
- Što bi se moglo jednostavno mjeriti?

Voditelj treba podsjetiti sudionike da dobar put učinka ne mora zvučati složeno. Važno je da bude jasan i iskren.

IV. Izrada jednostavnih i inkluzivnih pokazatelja (40 minuta)

Voditelj uvodi pojam *pokazatelja* kao znakova koji nam pomažu vidjeti događa li se promjena. Objašnjava da pokazatelji mogu biti kvantitativni ili kvalitativni te daje nekoliko primjera za obje vrste.

Sudionici zatim nastavljaju raditi u istim skupinama kao i prije. Na temelju svog puta učinka trebaju razviti:

- 2 pokazatelja rezultata;
- 2 pokazatelja ishoda;
- 1 pokazatelj inkluzije;
- 1 pokazatelj održivosti.

Voditelj potiče skupine da izbjegavaju pokazatelje koji su previše ambiciozni ili ih je nemoguće provjeriti. Primjerice, izjava „zaustavit ćemo diskriminaciju“ nije koristan pokazatelj za jednu malu inicijativu. Korisniji pokazatelj bio bi: „*Predstavnici lokalnih poduzeća mogu navesti najmanje tri konkretne prilagodbe koje mogu provesti kako bi uključili mlade s invaliditetom.*“

Svaka skupina zapisuje svoje pokazatelje na flipchart papir. Voditelj zatim organizira kratku vršnjačku evaluaciju: skupine međusobno razmjenjuju flipchart papire i komentiraju jesu li pokazatelji jasni, realistični i inkluzivni.

V. Mapiranje održivosti: što pomaže da se inicijativa nastavi? (30 minuta)

Voditelj objašnjava da održivost ne znači da jedna aktivnost mora trajati zauvijek u istom obliku. Održivost može značiti da se stečena znanja ponovno koriste, da se partnerstva nastavljaju, da mladi ostaju uključeni, da se materijali ponovno upotrebljavaju, da se pronađu novi izvori financiranja ili da druga organizacija prilagodi i preuzme ideju.

Sudionici ostaju u svojim skupinama i izrađuju **Mapu održivosti** za svoju inicijativu. U središte flipchart papira upisuju naziv inicijative. Oko njega crtaju pet krugova:

- **Ljudi:** Tko bi trebao biti uključen?
- **Znanje:** Koje bi vještine, alati ili materijali trebali biti dostupni?
- **Partneri:** Tko može podržati nastavak aktivnosti?
- **Resursi:** Što je potrebno za nastavak aktivnosti (novac, prostor, oprema, vrijeme,...)?
- **Vidljivost:** Kako će ljudi saznati za inicijativu i njezine rezultate?

Skupine raspravljaju i popunjavaju svaki krug. Voditelj ih potiče na realističan pristup. Održivost može započeti malim koracima, kao što su jedan naknadni sastanak, jedan mentor, jedan lokalni partner, jedan ponovno korišteni plan radionice ili jedna mrežna mapa s resursima.

Na kraju svaka skupina odabire jedan prioritet vezan uz održivost te jedan prvi korak koji bi mogla poduzeti nakon završetka edukacije.

VI. Refleksija i zatvaranje sesije (10 minuta)

Sudionici mogu usmeno podijeliti ili zapisati što za njih znači mjerenje učinka u inkluzivnom radu s mladima. Voditelj zaključuje sesiju povezujući je sa sljedećom temom o uključivanju zajednice. Objašnjava da učinak i održivost postaju snažniji kada zajednica razumije, podržava i dijeli odgovornost za uključivanje mladih s invaliditetom.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri; kemijske olovke; olovke; markeri; flipchart stalak; flipchart papiri; samoljepljivi papirići; ispisani primjeri inicijativa; ispisani predlošci za „Put učinka“; ispisane upute za razvoj pokazatelja; ispisani predložak mape održivosti; prijenosno računalo; projektor (ako se koriste digitalni primjeri); pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala.

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- OECD / Europska komisija. (2015). *Policy Brief on Social Impact Measurement for Social Enterprises*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/19c3e101-f673-437f-a9fe-4a6dc7ff1f6e>
- OECD / Europska unija. (2024). *Measure, Manage and Maximise Your Impact: A Guide for the Social Economy*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/04/measure-manage-and-maximise-your-impact_e7b1099d/2238c1f1-en.pdf
- Europska komisija, EU Social Economy Gateway. (n.d.). *Measuring social impact: a new era for the social economy?* https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/topics-focus/measuring-social-impact-new-era-social-economy_en

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj bi trebao zadržati temu praktičnom i jednostavnom. Mnogi sudionici mogu smatrati da je mjerenje učinka složeno ili previše tehničko. Stoga je preporučljivo koristiti konkretne primjere iz rada s mladima i društvenog poduzetništva umjesto isključivo apstraktne terminologije.
- Preporučuje se jasno objasniti razliku između aktivnosti, rezultata, ishoda i učinka jer je to često zbunjujuće za sudionike koji se prvi put susreću s planiranjem projekata i evaluacijom.
- Voditelj bi trebao podsjetiti sudionike da se mjerenje učinka ne provodi samo zbog donatora ili izvješća. Ono također pomaže osobama koje rade s mladima i mladima s invaliditetom da razumiju što funkcionira, što ne funkcionira i što je potrebno unaprijediti.
- Ako su na sesiji prisutne osobe s invaliditetom, voditelj bi ih trebao pozvati da doprinesu definiranju onoga što za njih predstavlja značajnu i smisleno ostvarenu promjenu, ali bez stvaranja pritiska da govore u ime svih mladih s invaliditetom.
- U skupinama koje uključuju osobe različitih sposobnosti, voditelj bi trebao omogućiti različite načine sudjelovanja, poput govora, pisanja, crtanja, korištenja simbola, rada u digitalnim dokumentima ili rada u paru s drugom osobom. Fokus treba biti na razumijevanju logike učinka i održivosti, a ne na izradi savršenog planskog dokumenta.

Sesija 13: Uključivanje zajednice

Naziv sesije: Uključivanje zajednice

Trajanje: 90 minuta

Uvod:

Društveno poduzetništvo mladih s invaliditetom ne može se razvijati isključivo unutar jedne organizacije za mlade ili u prostoru za edukaciju. Ono zahtijeva povezanost sa širom zajednicom. Mladi mogu imati ideje, motivaciju i vještine, ali također trebaju ljude, organizacije i institucije u svojem okruženju koji razumiju njihove potrebe, pružaju podršku i otvaraju prostor za njihovo aktivno sudjelovanje.

Uključivanje zajednice podrazumijeva izgradnju smislenih odnosa s lokalnim dionicima, poput obitelji, centara za mlade, organizacija osoba s invaliditetom, društvenih poduzeća, poslovnog sektora, škola, jedinica lokalne samouprave, medija, kulturnih ustanova i neformalnih lidera u zajednici. Ti dionici mogu osigurati prostor za aktivnosti, mentorstvo, veću vidljivost, financijsku podršku, praktičnu pomoć, pristup sudionicima ili prilike za suradnju.

Za mlade s invaliditetom uključivanje zajednice posebno je važno jer mnoge prepreke s kojima se suočavaju nisu samo individualne prirode, nego su i društvene te strukturne. Mlada osoba može biti spremna razvijati ideju društvenog poduzeća, no ako zajednica ne vjeruje u njezine sposobnosti, ako lokalni dionici nisu pristupačni ili ako ne postoje partneri spremni na suradnju, ta ideja može ostati izolirana i neostvarena.

Ova se sesija nadovezuje na prethodnu sesiju o mjerenju učinka i održivosti. Nakon što su sudionici istražili kako razumjeti promjene i planirati nastavak inkluzivnih inicijativa, sada će se usredotočiti na pitanje tko bi iz zajednice trebao biti uključen kako bi te promjene bile moguće. Sesija također priprema sudionike za sljedeću temu o javnim politikama i zagovaranju, jer su zagovaračke aktivnosti snažnije kada radnici s mladima i mladi s invaliditetom već imaju saveznike, primjere dobre prakse i podršku zajednice.

Cilj sesije:

Podržati sudionike u razumijevanju važnosti uključivanja zajednice u inkluzivno društveno poduzetništvo te osnažiti njihove kapacitete za prepoznavanje i uključivanje relevantnih lokalnih dionika u podršku mladima s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Istražiti značenje uključivanja zajednice u kontekstu društvenog poduzetništva mladih s invaliditetom;
- Prepoznati dionike u zajednici koji mogu podržati inkluzivne inicijative društvenog poduzetništva;
- Analizirati moguće doprinose i zabrinutosti različitih dionika;
- Isplanirati jedan konkretan prvi korak za uključivanje dionika iz zajednice;
- Potaknuti sudionike da uključivanje zajednice promatraju kao proces izgradnje odnosa i partnerstava.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Građanska kompetencija;
- Poduzetnička kompetencija;
- Komunikacija i suradnja;

- Kritičko mišljenje;
- Analitička kompetencija;
- Vještine planiranja i organizacije;
- Vještine umrežavanja i izgradnje partnerstava;
- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“.

Metodologija i metode rada:

- Kratko teorijsko izlaganje;
- Oluja ideja;
- Mapiranje zajednice;
- Analiza dionika;
- Kratko akcijsko planiranje;
- Refleksija.

Tijek sesije:

I. Uvod u sesiju i uključivanje zajednice (15 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike i povezuje ovu sesiju s prethodnom sesijom o mjerenju učinka i održivosti. Objašnjava da održive inkluzivne inicijative društvenog poduzetništva ne mogu ovisiti samo o motivaciji jedne organizacije za mlade ili jedne skupine mladih ljudi. One zahtijevaju podršku zajednice.

Voditelj poziva sudionike da se prisjete jednog primjera u kojem je podrška zajednice pomogla uspjehu neke inicijative za mlade. Sudionici ukratko dijele svoje primjere u plenumu. Voditelj zapisuje na flipchart što je zajednica doprinijela, primjerice prostor za provedbu aktivnosti; mentorstvo; promociju; kontakte i umrežavanje; financijsku podršku; povjerenje; opremu; pristup sudionicima.

Voditelj zatim objašnjava da uključivanje zajednice ne znači samo traženje pomoći od drugih. Ono podrazumijeva izgradnju odnosa u kojima različiti dionici razumiju svrhu inicijative, prepoznaju ulogu mladih s invaliditetom te uviđaju kako mogu doprinijeti zajedničkim promjenama u zajednici.

Voditelj daje nekoliko kratkih primjera:

- Lokalni kafić može osigurati prostor za inkluzivnu izložbu ili sajam;
- Jedinica lokalne samouprave može pomoći u promociji inicijative i povezati skupinu s lokalnim službama i uslugama;
- Organizacija osoba s invaliditetom može pružiti savjete o pristupačnosti;
- Lokalni poduzetnik može mentorirati mlade u području određivanja cijena ili promocije proizvoda i usluga;
- Lokalni mediji mogu predstaviti mlade s invaliditetom kao aktivne i vrijedne članove zajednice.

II. Mapiranje zajednice: tko je oko nas? (25 minuta)

Sudionici se dijele u manje skupine, po mogućnosti prema zemlji iz koje dolaze ili sličnom lokalnom kontekstu. Svaka skupina dobiva flipchart papir. U središte papira upisuju: „**Inkluzivno društveno poduzetništvo mladih s invaliditetom u našoj zajednici**“.

Oko tog središnjeg pojma mapiraju moguće dionike iz zajednice. Voditelj može predložiti sljedeće kategorije:

- mladi s invaliditetom i neformalne vršnjačke skupine;
- obitelji i skrbnici;
- organizacije za mlade i centri za mlade;
- organizacije osoba s invaliditetom;
- društvena poduzeća i lokalni poduzetnici;

- škole, sveučilišta i centri za obrazovanje i osposobljavanje;
- zavodi za zapošljavanje i karijerni centri;
- jedinice lokalne samouprave i lokalne institucije;
- kulturni centri, knjižnice i sportske organizacije;
- mediji i internetske stranice ili platforme lokalne zajednice;
- donatori, zaklade i programi društveno odgovornog poslovanja;
- volonteri, mentori i stručnjaci.

Voditelj potiče skupine da budu što konkretnije. Umjesto da napišu samo „poduzeća“, trebaju navesti konkretne primjere poput lokalna tiskara; obiteljski kafić; IT tvrtka; lokalna zadruga obrtnika; *coworking* prostor prilagođen mladima.

Nakon mapiranja skupine označavaju dionike pomoću tri simbola:

- + dionici koji već pružaju podršku ili im je lako pristupiti;
- ? dionici koji bi mogli biti korisni, ali odnos s njima još nije jasan;
- ! dionici koji imaju utjecaj, ali mogu biti teško dostupni, otporni ili nedovoljno informirani.

Voditelj podržava rad skupina kroz pitanja:

- Tko može pružiti praktičnu podršku?
- Tko može otvoriti vrata mladima s invaliditetom?
- Tko može stvoriti prepreke ako nije uključen?
- Tko uživa povjerenje u zajednici?
- Gdje se na ovoj karti nalaze mladi s invaliditetom?

Svaka skupina ukratko predstavlja 2 do 3 najvažnija dionika sa svoje karte zajednice.

III. Analiza dionika: doprinos, zabrinutosti i prva poruka (25 minuta)

Svaka skupina bira dva dionika sa svoje karte zajednice:

- jednog dionika koji djeluje podržavajuće ili mu je lako pristupiti;
- jednog dionika koji je važan, ali može imati određene zabrinutosti ili otpor.

Za svakog od njih skupine odgovaraju na sljedeća pitanja:

- Čime ovaj dionik može doprinijeti?
- Što ovaj dionik može dobiti podržavanjem inkluzivnog društvenog poduzetništva mladih s invaliditetom?
- Koje zabrinutosti ili sumnje ovaj dionik može imati?
- Koju bi poruku bilo važno prenijeti ovom dioniku?
- Kako mladi s invaliditetom mogu biti uključeni u komunikaciju s ovim dionikom?
- Koji je prvi realan korak za uspostavljanje kontakta s ovim dionikom?

Voditelj podsjeća sudionike da neki dionici nisu nužno protiv inkluzije, već mogu biti nesigurni, zabrinuti zbog mogućih troškova, nedovoljno informirani ili jednostavno ne znaju kako započeti suradnju. Zbog toga komunikacija treba biti puna poštovanja, konkretna i realistična.

Svaka skupina priprema jedan kratki primjer načina na koji bi pristupila jednom odabranom dioniku.

Potrebno je definirati što bi tražili, primjerice prostor za aktivnosti; mentorstvo; jedan sastanak; promociju; tehničku podršku; sudjelovanje na lokalnom događanju; podršku u području pristupačnosti.

Skupine zatim ukratko predstavljaju odabranog dionika i svoju početnu poruku u plenumu.

IV. Mini akcijski plan za uključivanje zajednice (15 minuta)

Sudionici nastavljaju raditi u istim skupinama. Izrađuju mali akcijski plan za uključivanje jednog dionika iz zajednice nakon završetka edukacije.

Predložak uključuje sljedeća pitanja:

- Kojeg dionika želimo prvo uključiti?
- Zašto je taj dionik važan?

- Kakvu konkretnu podršku ili suradnju želimo zatražiti?
- Što mi možemo ponuditi ili donijeti tom dioniku?
- Kako će mladi s invaliditetom biti uključeni u proces?
- Koji je prvi korak koji ćemo poduzeti tijekom sljedeća dva tjedna?

Voditelj potiče sudionike na realističko planiranje. Dobar prvi korak može biti: kratki sastanak; pozivni e-mail; telefonski poziv; posjet organizaciji ili poduzeću; pozivanje poduzetnika na radionicu; traženje informacija od predstavnika lokalne samouprave; kontaktiranje lokalnih medija ili internetskih stranica zajednice.

Svaka skupina u plenumu predstavlja samo svoj prvi planirani korak.

V. Refleksija i zatvaranje sesije (10 minuta)

Sudionici sjede ili stoje u krugu te dijele na koji ih je način ova sesija inspirirala i što su iz nje ponijeli.

Voditelj zatvara sesiju povezujući je sa sljedećom temom o javnim politikama i zagovaranju. Objašnjava da je uključivanje zajednice često temelj uspješnog zagovaranja jer radnici s mladima i mladi s invaliditetom mogu zagovarati promjene s mnogo snažnijim argumentima kada iza sebe imaju lokalne primjere, saveznike i podršku zajednice.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri; kemijske olovke; grafitne olovke; markeri; flipchart stalak; flipchart papiri; samoljepljivi papirići; ispisane upute za mapiranje zajednice; ispisana pitanja za analizu dionika; ispisani predložak mini akcijskog plana; ljepljiva traka ili masa za pričvršćivanje papira; prijenosno računalo; projektor (ako se koriste digitalni primjeri); pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala.

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- Europska komisija. (n.d.). *Social enterprises*. https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/social-enterprises_en
- Youth Partnership / Council of Europe and European Commission. (n.d.). *T-Kit 15: Participatory youth policy*. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-15>

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelji bi prije sesije trebali pripremiti nekoliko primjera lokalnih dionika iz zajednice, posebno ako sudionici imaju manje iskustva ili dolaze iz organizacija s ograničenim lokalnim mrežama suradnje.
- Voditelji trebaju voditi računa da mladi s invaliditetom ne budu predstavljeni isključivo kao korisnici. Potrebno ih je prikazivati kao govornike, sukreatore, članove timova, poduzetnike, vršnjačke edukatore i osobe koje sudjeluju u donošenju odluka.
- Ako su u skupini prisutne osobe s invaliditetom, voditelji bi trebali pozvati sudionike da podijele svoja mišljenja o tome koji su dionici važni i na koji način žele biti uključeni, ali bez očekivanja da govore u ime svih mladih s invaliditetom.
- U skupinama koje uključuju osobe različitih sposobnosti voditelji bi trebali ponuditi različite smislene uloge tijekom grupnog rada, poput osobe zadužene za mapiranje; prezentera/govornika; zapisnika; čuvara vremena; promatrača; osobe zadužene za provjeru pristupačnosti; osobe koja povezuje raspravu s lokalnim primjerima i iskustvima.

Sesija 14: Politike i zagovaranje

Naziv sesije: Politike i zagovaranje

Trajanje: 90 minuta

Uvod:

Inkluzivno društveno poduzetništvo mladih s invaliditetom ne ovisi samo o njihovoj motivaciji, vještinama i podršci radnika s mladima. Ono također ovisi o javnim politikama, sustavima financiranja, javnim uslugama, standardima pristupačnosti i procesima donošenja odluka koji mogu podržavati ili ograničavati njihovo sudjelovanje. Čak i kada mladi s invaliditetom imaju kvalitetne ideje, a organizacije za mlade spremne su pružiti podršku, i dalje se mogu suočavati s brojnim preprekama, kao što su nepristupačne javne informacije, nedostatak ciljanih izvora financiranja, nejasni pravni okviri za društvena poduzeća, ograničene usluge podrške, nedovoljna informiranost institucija te stereotipi među poslodavcima i donositeljima odluka.

Zbog toga su javne politike i zagovaranje važni dijelovi rada s mladima u području inkluzivnog društvenog poduzetništva. Javne politike obuhvaćaju pravila, strategije, programe, odluke i prioritete financiranja koji utječu na život mladih ljudi. Zagovaranje podrazumijeva organizirano djelovanje usmjereno na utjecanje na politike, prakse ili stavove. U okviru ovog kurikula zagovaranje se promatra kao praktičan i uključiv proces u kojem radnici s mladima i mladi s invaliditetom prepoznaju prepreke, prikupljaju dokaze, oblikuju ključne poruke, grade savezništva te komuniciraju s relevantnim donositeljima odluka i drugim dionicima. Ova se sesija nadovezuje na prethodnu sesiju o uključivanju zajednice. Nakon što su sudionici istražili kako prepoznati i uključiti različite dionike iz zajednice, sada će se usmjeriti na načine utjecanja na procese donošenja odluka i zagovaranje boljih sustava podrške.

Sesija se također povezuje s prethodnim temama o mjerenju učinka i održivosti jer je uspješno zagovaranje snažnije kada se temelji na konkretnim primjerima, dokazima, osobnim pričama i podršci zajednice.

Cilj sesije:

Osnažiti sudionike za bolje razumijevanje javnih politika i zagovaranja te ih podržati u planiranju jednostavnih, realističnih i inkluzivnih zagovaračkih aktivnosti usmjerenih na unapređenje mogućnosti društvenog poduzetništva za mlade s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Pojasniti značenje javnih politika i zagovaranja u kontekstu rada s mladima, uključivanja osoba s invaliditetom i društvenog poduzetništva;
- Prepoznati prepreke u politikama ili praksi koje ograničavaju sudjelovanje mladih s invaliditetom u društvenom poduzetništvu;
- Podržati sudionike u oblikovanju jasnih zagovaračkih ciljeva i poruka;
- Istražiti kako se dokazi, osobne priče i partnerstva mogu koristiti u zagovaranju;
- Potaknuti sudionike na planiranje manjih zagovaračkih aktivnosti koje na smislen i dostojanstven način uključuju mlade s invaliditetom.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Građanska kompetencija;
- Komunikacija i suradnja;

- Kritičko mišljenje;
- Analitička kompetencija;
- Vještine planiranja i organizacije;
- Vještine zagovaranja i vođenja kampanja;
- Poduzetnička kompetencija;
- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“.

Metodologija i metode rada:

- Kratko teorijsko izlaganje;
- Oluja ideja;
- Rad u malim skupinama;
- Analiza problema i mogućih rješenja;
- Razvoj zagovaračkih poruka;
- Izrada mini akcijskog plana;
- Refleksija.

Tijek sesije:

I. Uvod u javne politike i zagovaranje (10 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike i povezuje ovu sesiju s prethodnom sesijom o uključivanju zajednice. Objašnjava da uključivanje zajednice pomaže radnicima s mladima i mladima s invaliditetom u izgradnji odnosa s lokalnim dionicima, dok zagovaranje ide korak dalje – ono nastoji utjecati na odluke, pravila, prakse ili stavove koji stvaraju prepreke ili otvaraju mogućnosti.

Voditelj postavlja sudionicima pitanje: **„Kada čujete riječ zagovaranje, što vam prvo pada na pamet?“**.

Sudionici dijele kratke asocijacije, a voditelj ih zapisuje na flipchart.

Nakon toga voditelj daje kratko objašnjenje:

- **Javna politika** je pravilo, strategija, program, odluka ili prioritet financiranja koji utječe na živote ljudi.
- **Zagovaranje** je organizirani proces utjecanja na politike, prakse ili stavove s ciljem stvaranja pozitivnih promjena.
- **Inkluzivno zagovaranje** podrazumijeva da osobe koje su izravno pogođene određenim problemom, u ovom slučaju mladi s invaliditetom, aktivno sudjeluju u oblikovanju poruka i zagovaračkih aktivnosti.

II. Prepoznavanje zagovaračkih tema: od prepreke do promjene (15 minuta)

Sudionici se dijele u manje skupine. Svaka skupina dobiva flipchart papir podijeljen u tri stupca:

- Prepreka / problem
- Zašto se to događa?
- Što bi se trebalo promijeniti?

Voditelj traži od skupina da identificiraju prepreke s kojima se mladi s invaliditetom suočavaju kada žele sudjelovati u društvenom poduzetništvu. Te prepreke mogu biti povezane s financiranjem; edukacijama i osposobljavanjem; pristupačnošću; dostupnošću informacija; javnim institucijama; lokalnim poduzetnicima i poslovnim sektorom; društvenim stavovima i stereotipima; prijevozom; zakonodavnim i regulatornim okvirom; nedostatkom usluga podrške.

Skupine rade približno 15 minuta, a zatim u plenumu predstavljaju jednu odabranu zagovaračku temu.

Voditelj ih potiče da problem formuliraju što konkretnije. Umjesto općenite izjave poput: „Nema inkluzije.“, skupine trebaju pokušati definirati jasan i konkretan problem.

III. Zagovarački cilj i ciljna skupina (20 minuta)

Voditelj objašnjava da svaka zagovaračka aktivnost treba imati jasan cilj i jasno definiranu ciljnu skupinu. Ciljna skupina nije uvijek šira javnost. To mogu biti službenici jedinica lokalne samouprave; zavodi za zapošljavanje; školski odbori; vijeća mladih; odjeli ministarstava; poslovna i gospodarska udruženja; donatori; mediji; lokalne institucije.

Skupine nastavljaju raditi na jednom odabranom problemu i odgovaraju na sljedeća pitanja:

- Što točno želimo promijeniti?
- Tko ima moć ili utjecaj da provede tu promjenu?
- Tko nas može podržati kao saveznik?
- Kako mladi s invaliditetom mogu biti uključeni u definiranje ovog cilja?
- Koje dokaze ili primjere možemo koristiti?

Voditelj predstavlja jednostavnu formulu za oblikovanje zagovaračkog cilja:

Želimo da [određeni donositelj odluka ili dionik] poduzme [konkretnu akciju ili promjenu] kako bi [pozitivan rezultat za mlade s invaliditetom].

Skupine zapisuju svoj zagovarački cilj na flipchart papir.

IV. Razvoj zagovaračke poruke (20 minuta)

Voditelj objašnjava da zagovaračka poruka treba biti kratka, jasna, razumljiva te temeljena na poštovanju. Poruka treba prikazati problem, objasniti zašto je važan te ponuditi realno i ostvarivo rješenje. Potrebno je izbjegavati jezik koji izaziva sažaljenje te se umjesto toga usredotočiti na prava; dostojanstvo; doprinos zajednici; aktivno sudjelovanje; dobrobit za zajednicu.

Skupine razvijaju jednu zagovaračku poruku povezanu sa svojim ciljem. Voditelj predlaže jednostavnu strukturu:

- **Problem:** Koja je prepreka?
- **Dokaz ili primjer:** Kako znamo da je riječ o stvarnom problemu?
- **Rješenje:** Koju promjenu tražimo?
- **Korist:** Zašto je ta promjena dobra za mlade s invaliditetom i za zajednicu?

Skupine pripremaju svoju poruku i predstavljaju je u plenumu. Nakon svake prezentacije ostali sudionici daju kratku povratnu informaciju kroz tri pitanja:

- Je li problem jasno predstavljen?
- Je li zahtjev konkretan?
- Je li korišten jezik koji poštuje i osnažuje mlade s invaliditetom?

V. Mini akcijski plan za zagovaranje (20 minuta)

Svaka skupina izrađuje kratak akcijski plan za jedan mali zagovarački korak koji bi realno mogla poduzeti nakon završetka edukacije.

Predložak uključuje sljedeća pitanja:

- Koji je naš zagovarački cilj?
- Kome se želimo prvo obratiti?
- Koju ćemo poruku koristiti?
- Kako će mladi s invaliditetom biti uključeni?
- Koje ćemo dokaze, priče ili primjere pripremiti?
- Koji je prvi korak koji ćemo poduzeti tijekom sljedeća dva tjedna?

Voditelj potiče sudionike da planiraju male i ostvarive aktivnosti. Prvi korak može biti: traženje sastanka; priprema kratkog e-maila; pozivanje dionika na radionicu; prikupljanje iskustava i priča mladih s invaliditetom; provjera pristupačnosti javnih informacija; kontaktiranje druge organizacije radi suradnje.

VI. Refleksija i zatvaranje sesije (5 minuta)

Sudionici dovršavaju sljedeću rečenicu: „**Jedan zagovarački korak koji mogu zamisliti poduzeti u svom radu je...**“. Voditelj zaključuje sesiju podsjećajući sudionike da zagovaranje ne mora započeti velikom kampanjom. Vrlo često ono počinje jednim jasno definiranim problemom; jednom pažljivo oblikovanom porukom; jednim sastankom; jednim savezništvom; jednom mladom osobom čiji se glas ozbiljno sluša i uvažava.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri; kemijske olovke; grafitne olovke; markeri; flipchart stalak; flipchart papiri; samoljepljivi papirići; ispisani predložak za analizu problema; ispisani predložak za definiranje zagovaračkog cilja; ispisana struktura zagovaračke poruke; ispisani mini akcijski plan za zagovaranje; prijenosno računalo; projektor (ako se koriste digitalni primjeri); pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala.

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- European Youth Forum. (n.d.). *Advocacy Handbook*. <https://www.youthforum.org/policy-library/advocacy-handbook>
- SALTO-YOUTH Participation & Information Resource Centre. (n.d.). *Youth Participation Toolkit*. <https://participationpool.eu/toolkit/>

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj treba zagovaranje predstaviti na praktičan način i povezati ga sa stvarnim iskustvima sudionika. Ako tema postane previše apstraktna, sudionici mogu steći dojam da je zagovaranje namijenjeno isključivo stručnjacima, pravnicima ili velikim organizacijama. Preporučuje se korištenje lokalnih primjera prepreka u politikama ili praksi, poput nepristupačnih javnih natječaja, nedostatka prilagođenih edukacija za poduzetništvo, ograničenih sredstava za troškove pristupačnosti ili isključivanja mladih s invaliditetom iz procesa savjetovanja i donošenja odluka.
- Tijekom razvoja zagovaračkih poruka voditelj treba obratiti posebnu pozornost na korišteni jezik. Poruke trebaju izbjegavati sažaljenje, zastrašivanje ili stereotipne prikaze „heroja“, a naglasak treba biti na pravima, dostojanstvu, doprinosu zajednici i praktičnim rješenjima.
- Voditelj treba podsjetiti sudionike da mladi s invaliditetom trebaju biti uključeni u zagovaračke aktivnosti od samog početka, a ne samo pozvani da podijele osobne priče na kraju procesa. Njihova uloga može uključivati prepoznavanje problema, oblikovanje poruka, razgovore s dionicima, izradu kampanjskih materijala ili evaluaciju provedenih aktivnosti.
- U skupinama koje uključuju osobe različitih sposobnosti voditelj treba omogućiti različite načine sudjelovanja u planiranju zagovaračkih aktivnosti, poput govora, pisanja, crtanja, provjere jezika i pristupačnosti poruka, davanja primjera, pripreme zagovaračkih poruka ili identificiranja relevantnih dionika.

Sesija 15: Repozitorij resursa za daljnje učenje i podršku

Naziv sesije: Repozitorij resursa za daljnje učenje i podršku

Trajanje: 180 minuta

Uvod:

Radnici koji pružaju podršku mladima s invaliditetom u području društvenog poduzetništva ne moraju sami znati sve odgovore. Ono što im je potrebno jest znati gdje pronaći relevantne informacije, kako procijeniti je li određen resurs koristan i pouzdan te kako povezati mlade s invaliditetom s odgovarajućim osobama, organizacijama, alatima i prilikama.

U tom smislu, kvalitetno izrađen repozitorij resursa može postati praktičan alat podrške za budući rad.

Ova se sesija nadovezuje na prethodne sesije o uključivanju zajednice te javnim politikama i zagovaranju. Nakon što su sudionici istražili kako uključiti različite dionike iz zajednice i kako oblikovati zagovaračke aktivnosti, sada će se usmjeriti na prikupljanje, organiziranje i procjenu korisnih resursa. Sesija također priprema sudionike za završnu evaluaciju i zatvaranje edukacijskog procesa jer im pruža nešto konkretno što mogu ponijeti sa sobom nakon treninga – početnu verziju repozitorija resursa koju će moći dalje nadograđivati i koristiti u svojim organizacijama.

Za mlade s invaliditetom pristup informacijama često predstavlja jednu od prvih prepreka. Mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje, financiranje ili uključivanje u društveno poduzetništvo mogu postojati, ali su informacije često raspršene, previše stručne, nepristupačne, zastarjele ili dostupne samo kroz zatvorene mreže kontakata. Zbog toga radnici s mladima trebaju biti sposobni izrađivati popise resursa koji su: jasni; pristupačni; redovito ažurirani; relevantni za mlade s invaliditetom. Ova sesija potiče sudionike da razmišljaju ne samo o tome koji resursi postoje, nego i o tome kako ih predstaviti na način koji će mladima omogućiti njihovo jednostavno korištenje.

Cilj sesije:

Podržati sudionike u prepoznavanju, procjeni i organiziranju korisnih resursa za daljnje učenje i podršku u području inkluzivnog društvenog poduzetništva s mladima s invaliditetom i za mlade s invaliditetom.

Specifični ciljevi:

- Istražiti različite vrste resursa koji mogu podržati radnike s mladima i mlade s invaliditetom u području inkluzivnog društvenog poduzetništva;
- Ojačati sposobnost sudionika za procjenu relevantnosti, pouzdanosti, pristupačnosti i praktične vrijednosti pojedinog resursa;
- Izraditi nacrt direktorija resursa koji se može dalje razvijati nakon završetka treninga;
- Prepoznati praznine i nedostatke u postojećim resursima i sustavima podrške;
- Potaknuti sudionike na kontinuirano dijeljenje resursa i prilika za učenje unutar svojih organizacija i profesionalnih mreža.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Digitalna kompetencija;
- Kompetencija pismenosti;
- Kompetencija „učiti kako učiti“;
- Analitička kompetencija;
- Kritičko mišljenje;

- Komunikacija i suradnja;
- Poduzetnička kompetencija;
- Građanska kompetencija;
- Vještine umrežavanja i upravljanja informacijama.

Metodologija i metode rada:

- Kratko teorijsko izlaganje;
- Oluja ideja;
- Razvoj kriterija za procjenu resursa;
- Istraživanje i mapiranje resursa u malim skupinama;
- Provjera kvalitete resursa;
- Izrada direktorija resursa;
- Prezentacije;
- Refleksija.

Tijek sesije:

I. Uvod u temu sesije i predstavljanje resursa za daljnje učenje i podršku (25 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike i objašnjava da je ova sesija usmjerena na resurse za daljnje učenje i podršku. Povezuje je s prethodnim sesijama o uključivanju zajednice te javnim politikama i zagovaranju, naglašavajući da radnici s mladima trebaju pristupačne i pouzdane resurse kada pružaju podršku mladima s invaliditetom, komuniciraju s dionicima, pripremaju aktivnosti ili zagovaraju promjene.

Voditelj postavlja sudionicima pitanje: „Kada vam je potrebna podrška za novu temu u radu s mladima, gdje najčešće prvo tražite informacije?“. Sudionici ukratko odgovaraju u plenumu. Voditelj zapisuje njihove odgovore na flipchart te potom postavlja novo pitanje: „Što neki resurs čini zaista korisnim?“.

Sudionici dijele svoja razmišljanja, a voditelj ih bilježi. Po potrebi usmjerava raspravu prema sljedećim kriterijima:

- relevantan je za temu;
- lako ga je razumjeti;
- pristupačan je;
- praktičan je, a ne samo teorijski;
- pouzdan je i dolazi iz vjerodostojnog izvora;
- ažuriran je;
- može se primijeniti u lokalnom kontekstu;
- poštuje dostojanstvo i prava mladih s invaliditetom;
- nudi konkretne primjere, alate ili kontakte.

Voditelj objašnjava da će sesija pomoći sudionicima da prijeđu s pukog „prikupljanja poveznica“ na izradu korisnog i dobro organiziranog direktorija resursa.

II. Kakvi su nam resursi potrebni? (30 minuta)

Voditelj predstavlja različite kategorije resursa koje mogu biti korisne radnicima s mladima i mladima s invaliditetom u području inkluzivnog društvenog poduzetništva. Kategorije se ispisuju na flipchart papire postavljene po prostoriji:

- prava osoba s invaliditetom i pristupačnost;
- inkluzivni rad s mladima i neformalno obrazovanje;
- društveno poduzetništvo i socijalna ekonomija;

- mogućnosti financiranja i podrške;
- razvoj poslovanja i mentorstvo;
- digitalni alati i pristupačno učenje;
- lokalne organizacije i dionici;
- primjeri dobre prakse i inspirativni primjeri;
- resursi za javne politike i zagovaranje.

Sudionici se kreću po prostoriji i ispod svake kategorije upisuju primjere resursa koje već poznaju.

Mogu navoditi: organizacije; internetske stranice; publikacije; lokalne institucije; online platforme; pojedince; društvena poduzeća; alate. Ako se ne sjećaju točne poveznice, mogu zapisati naziv ili kratak opis.

Nakon oluje ideja voditelj zajedno sa skupinom pregledava flipchart papire i postavlja pitanja:

- Koje kategorije sadrže mnogo resursa?
- Koje su kategorije gotovo prazne?
- Koji su resursi međunarodni, a koji lokalni?
- Koji su resursi korisni prvenstveno radnicima s mladima, a koji izravno mladima s invaliditetom?
- Što nedostaje u našem radu?

Voditelj naglašava da su i praznine važne. Ako skupina ne može pronaći lokalne pristupačne informacije o financiranju, to može postati buduća tema zagovaranja. Ako u nekoj zemlji nema primjera društvenih poduzeća koja vode osobe s invaliditetom, to može ukazivati na potrebu za većom vidljivošću i dodatnim istraživanjem.

III. Provjera kvalitete resursa: je li zaista koristan? (30 minuta)

Voditelj objašnjava da nije svaki resurs pronađen na internetu koristan, pristupačan ili primjeren. Neki resursi mogu biti zastarjeli; previše akademski; preopćeniti; neprilagođeni čitačima zaslona; napisani na način koji osobe s invaliditetom prikazuje kroz sažaljenje ili stereotipe. Zbog toga radnici s mladima trebaju znati procijeniti kvalitetu resursa prije nego što ga preporuče mladima s invaliditetom ili koriste u edukacijama.

Voditelj predstavlja jednostavan alat za procjenu kvalitete resursa kroz sljedeća pitanja:

- Tko je izradio ovaj resurs?
- Je li izvor pouzdan i transparentan?
- Je li resurs ažuriran ili je još uvijek relevantan?
- Koristi li se jezik koji poštuje prava i dostojanstvo osoba?
- Je li resurs pristupačan ili ga je lako prilagoditi?
- Je li praktično primjenjiv u radu s mladima ili društvenom poduzetništvu?
- Mogu li ga mladi s invaliditetom koristiti samostalno ili je prvenstveno namijenjen radnicima s mladima?
- Odgovara li našem lokalnom kontekstu ili zahtijeva prilagodbu?
- Sadrži li konkretne alate, primjere, kontakte ili upute?
- Bismo li ga preporučili drugima i zašto?

Sudionici rade u parovima. Svaki par dobiva jedan resurs koji je odabrao voditelj ili koji je identificiran tijekom prethodne aktivnosti. Ako postoji pristup internetu, sudionici mogu pregledati resurs online. Ako ne, voditelj osigurava tiskane opise ili snimke zaslona odabranih resursa.

Parovi imaju približno 15 minuta za procjenu resursa, a zatim u plenumu dijele jedan zaključak:

- „Preporučili bismo ovaj resurs jer...”
- „Koristili bismo ovaj resurs uz određene prilagodbe jer...”
- „Ne bismo preporučili ovaj resurs jer...”

Voditelj naglašava da cilj nije kritizirati svaki resurs, nego razviti pažljiviji i promišljeniji pristup njihovom korištenju.

IV. Rad u malim skupinama: izrada nacrtu repozitorija resursa (55 minuta)

Sudionici se dijele u manje skupine. Svaka skupina dobiva jednu ili dvije kategorije resursa te ima zadatak izraditi jedan dio zajedničkog direktorija resursa.

Koriste sljedeći predložak:

- Naziv resursa / organizacije / alata;
- Vrsta resursa (publikacija, internetska stranica, organizacija, program financiranja, platforma za učenje, alat, mreža, primjer dobre prakse, pravna informacija i sl.);
- Glavna tema;
- Tko ga može koristiti? (radnici s mladima, mladi s invaliditetom, organizacije, edukatori, društveni poduzetnici, obitelji, dionici);
- Kako može podržati inkluzivno društveno poduzetništvo?
- Napomene o pristupačnosti (dostupni formati, jezik, čitljivost, potreba za prilagodbom);
- Lokalna relevantnost (lokalna, nacionalna, regionalna ili međunarodna razina);
- Poveznica ili kontakt;
- Kratka preporuka ili komentar.

Voditelj potiče skupine da uključe i međunarodne i lokalne resurse. Međunarodni resursi mogu pružiti opća znanja i širu perspektivu, dok su lokalni resursi često ključni za praktičnu podršku, registraciju djelatnosti, pristup financiranju, mentorstvo i uspostavljanje suradnje.

Mogući primjeri:

- europski i međunarodni dokumenti javnih politika;
- priručnici mreža SALTO i Youth Partnership;
- Youthpass i okviri kompetencija;
- nacionalne agencije i Erasmus+ resursi;
- lokalne organizacije osoba s invaliditetom;
- mreže društvenih poduzeća;
- gospodarske komore i poduzetnički centri;
- usluge jedinica lokalne samouprave;
- pristupačni digitalni alati;
- natječaj i programi financiranja;
- primjeri društvenih poduzeća koja vode ili uključuju osobe s invaliditetom;
- mentori i stručnjaci spremni podržati mlade s invaliditetom.

Ako je internet dostupan, sudionici pretražuju online. Ako nije, rade s unaprijed pripremljenim popisima izvora i vlastitim znanjem. Voditelj se kreće po prostoriji i pomaže grupama da opisi budu kratki, praktični i jasni.

Na kraju grupnog rada, svaka grupa se priprema za prezentaciju navodeći:

- 3 najkorisnija izvora koje su pronašli;
- 1 nedostatak ili izvor koji nedostaje;
- 1 preporuka kako održavati imenik ažurnim.

V. Prezentacije i zajednička ploča resursa (25 minuta)

Svaka skupina predstavlja svoj dio repozitorija. Voditelj prezentacije održava kratkima i usmjerenima.

Tijekom predstavljanja izrađuje zajedničku ploču resursa na flipchartu ili u digitalnom dokumentu s tri stupca:

- **Korisno odmah** - Resursi koji se mogu odmah koristiti.
- **Potrebna prilagodba** - Resursi koji su korisni, ali zahtijevaju prijevod, pojednostavljenje ili prilagodbu pristupačnosti.

- **Nedostaje / potrebno razviti** - Resursi koji još ne postoje ili ih je teško pronaći.

Nakon svih prezentacija voditelj postavlja pitanja:

- Koje bi resurse svaki radnik s mladima u ovom području trebao poznavati?
- Koje bi resurse trebalo učiniti pristupačnijima mladima s invaliditetom?
- Koji resursi nedostaju u našim zemljama ili zajednicama?
- Tko bi mogao nastaviti razvijati ovaj direktorij nakon završetka edukacije?

Voditelj objašnjava da repozitorij treba promatrati kao živi dokument koji se redovito ažurira, nadopunjuje lokalnim kontaktima i unapređuje povratnim informacijama mladih s invaliditetom.

VI. Primjena repozitorija: putovi podrške za mlade s invaliditetom (30 minuta)

Voditelj objašnjava da direktorij postaje koristan tek kada ga radnici s mladima znaju koristiti u stvarnim situacijama. Sudionici se vraćaju u male skupine i dobivaju jedan scenarij.

Primjeri scenarija:

- **Scenarij 1:** Mladić ili djevojka s tjelesnim invaliditetom želi pokrenuti pristupačnu uslugu dostave, ali treba informacije o financiranju i podršci za pokretanje poslovanja.
- **Scenarij 2:** Mlada gluha osoba želi izrađivati sadržaje za društvene mreže za organizacije civilnog društva, ali treba edukaciju, mentorstvo i pristupačnu komunikacijsku podršku.
- **Scenarij 3:** Skupina mladih s invaliditetom želi organizirati inkluzivni sajam u zajednici, ali su im potrebni partneri, prostor i promocija.
- **Scenarij 4:** Radnik s mladima želi organizirati radionicu o društvenom poduzetništvu, ali mu nedostaju inkluzivne metode rada i pristupačni materijali.
- **Scenarij 5:** Mlada osoba s intelektualnim teškoćama ima kreativnu poslovnu ideju, ali organizaciji su potrebne smjernice o podržanom donošenju odluka i jednostavnom poslovnom planiranju.

Svaka skupina koristi nacrt imenika kako bi izradila putanju resursa za zadani scenarij. Odgovaraju na sljedeća pitanja:

- Što ovoj osobi ili skupini najprije treba?
- Koji resurs ili kontakt može pomoći u tome?
- Kakvu bi podršku pružio voditelj rada s mladima?
- Što bi trebalo prilagoditi kako bi resurs bio pristupačan?
- Koji bi bio sljedeći korak nakon korištenja tog resursa?

Skupine ukratko predstavljaju svoj rad. Voditelj naglašava da radnici s mladima nisu samo pružatelji informacija. Oni su i tumači informacija, poveznice između ljudi i prilika, podrška u procesu te zagovaratelji koji pomažu mladima pristupiti resursima na jednostavan način.

VII. Refleksija i zatvaranje sesije (10 minuta)

Sudionici sjede ili stoje u krugu. Svaki sudionik dovršava rečenicu: „**Jedan resurs ili kontakt koji želim dodatno istražiti nakon ove edukacije je...**”.

Voditelj zaključuje sesiju povezujući je s posljednjom sesijom kurikulumu. Objašnjava da je skupina kroz prethodne tematske cjeline izgradila most prema budućoj praksi. Repozitorij resursa može pomoći sudionicima da nastave učiti, konkretnije podržavaju mlade s invaliditetom te jačaju suradnju između organizacija i nakon završetka edukacije.

Potrebni materijali: A4 i A3 papiri, kemijske olovke i olovke, markeri, flipchart i flipchart papiri, samoljepljivi papirići, ispisane kategorije resursa, predložak za procjenu kvalitete resursa, predložak za izradu direktorija, kartice sa scenarijima, prijenosno računalo, projektor, pristup internetu (ako je moguće), zajednički digitalni dokument za repozitorij, pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala

Pozadinski dokumenti i dodatna literatura:

- SALTO-YOUTH. (n.d.). *SALTO-YOUTH Resource Centres*. <https://www.salto-youth.net/>
- Council of Europe and European Commission Youth Partnership. (n.d.). *T-Kits*. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kits>
- EU Social Economy Gateway. (n.d.). *Studies & Reports*. https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/useful-resources/studies-reports_en

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

- Voditelj bi prije sesije trebao pripremiti početni popis pouzdanih resursa, posebno ako sudionici imaju ograničen pristup internetu ili malo prethodnog iskustva.
- Preporučuje se poticati sudionike da uključuju i međunarodne te lokalne/nacionalne resurse. Međunarodni resursi korisni su za učenje, dok su lokalni često praktičniji za mlade kojima je potrebna neposredna podrška.
- Voditelj treba podsjetiti sudionike da repozitorij nije koristan ako je predugačak, nepregledan ili zastario. Bolje je imati kraći popis s jasnim opisima nego dugačak popis poveznica koje nitko neće koristiti.
- Tijekom procjene kvalitete resursa potrebno je obratiti pozornost na jezik i način predstavljanja osoba s invaliditetom. Resurse koji koriste jezik sažaljenja ili stereotipe potrebno je kritički analizirati prije preporučivanja.
- Voditelj treba potaknuti sudionike da razmišljaju i o pristupačnosti samog repozitorija. Završni dokument treba biti lako čitljiv, dobro strukturiran, prilagođen čitačima zaslona, dostupan u digitalnom obliku te, kada je moguće, preveden ili prilagođen lokalnim jezicima.
- Preporučuje se uključivanje mladih s invaliditetom u provjeru razumljivosti i korisnosti repozitorija. Oni mogu pomoći u prepoznavanju informacija koje nedostaju, dijelova koji su previše složeni te podrške koja im je potrebna za korištenje resursa.
- Ako su u skupini prisutne osobe s invaliditetom, voditelj ih može pozvati da podijele resurse koje već koriste i kojima vjeruju, bez očekivanja da predstavljaju potrebe svih mladih s invaliditetom.
- U skupinama koje uključuju osobe različitih sposobnosti voditelj treba omogućiti različite uloge, primjerice online istraživač, osoba za mapiranje lokalnih kontakata, zapisnik, osoba za provjeru pristupačnosti, izlagač, osoba koja mjeri vrijeme, procjenitelj resursa.

Sesija 16: Evaluacija i zatvaranje

Naziv sesije: Evaluacija i zatvaranje

Trajanje: 120 minuta

Uvod:

Posljednja sesija edukacijskog programa važna je jer sudionicima daje priliku da se osvrnu na cijeli proces učenja, prepoznaju što su naučili te identificiraju kako to žele koristiti u svom budućem radu. U programu osposobljavanja usmjerenom na inkluziju, invaliditet i društveno poduzetništvo, zatvaranje ne bi smjelo biti samo formalni završetak. Ono bi trebalo pomoći sudionicima da povežu znanja, emocije, praktične alate i buduće korake.

Ova sesija zatvara program na participativan i uvažavajući način. Kombinira individualnu refleksiju, grupno dijeljenje, pisanu evaluaciju i simboličko zatvaranje. Trener bi trebao stvoriti mirnu atmosferu u kojoj sudionici mogu izraziti i pozitivne dojmove i kritičke povratne informacije. Cilj nije dokazati da je sve bilo savršeno, već iskreno razumjeti vrijednost edukacije te podržati sudionike da nastave primjenjivati naučeno nakon povratka u svoje organizacije.

Cilj sesije:

Podržati sudionike u evaluaciji edukacijskog programa, prepoznavanju vlastitih ishoda učenja te definiranju konkretnih sljedećih koraka za primjenu pristupa inkluzivnog društvenog poduzetništva u njihovoj praksi rada s mladima.

Specifični ciljevi:

- Osigurati prostor sudionicima za refleksiju o vlastitom osobnom i profesionalnom učenju tijekom edukacijskog programa;
- Evaluirati sadržaj, metode, facilitaciju, pristupačnost i grupni proces edukacijskog programa;
- Identificirati konkretne načine na koje sudionici mogu primijeniti naučeno u svojim organizacijama i zajednicama;
- Prikupiti povratne informacije koje mogu pomoći u poboljšanju budućih edukacijskih aktivnosti;
- Zatvoriti proces učenja na uvažavajući, zahvalan i motivirajući način.

Kompetencije koje se razvijaju:

- Osobna, socijalna kompetencija i kompetencija „učiti kako učiti“;
- Samorefleksija;
- Komunikacija;
- Kritičko mišljenje;
- Analitička kompetencija;
- Planiranje i organizacijske vještine;
- Građanska kompetencija;
- Poduzetnička kompetencija;
- Timski rad i suradnja.

Metodologija i metode rada:

- Individualna refleksija;
- Pregled tijeka dosadašnjeg učenja;
- Dijeljenje u malim skupinama;

- Evaluacijske „mete“ / evaluacijski kutovi;
- Pisano vrednovanje;
- Planiranje akcije;
- Krug zatvaranja.

Tijek sesije:

I. Otvaranje i ponovno povezivanje s procesom edukacije (15 minuta)

Voditelj pozdravlja sudionike na posljednjoj sesiji te objašnjava da će ova sesija biti posvećena evaluaciji, refleksiji i zatvaranju procesa. Podsjeća sudionike da evaluacija nije samo procjenjivanje edukacijskog programa, već i razumijevanje vlastitog učenja te priprema za buduće djelovanje.

Voditelj ukratko predstavlja tijek sesije i objašnjava da će sudionici imati vrijeme za individualnu refleksiju, grupno dijeljenje, davanje povratnih informacija te definiranje sljedećih koraka.

Zatim voditelj stavlja popis svih sesija na flipchart ili prezentaciju. Sudionike se potiče da u tišini pogledaju popis i prisjete se trenutaka iz edukacijskog programa. Voditelj može postaviti sljedeća pitanja:

- Koja mi je sesija ili aktivnost ostala najviše u sjećanju?
- Koji trenutak me potaknuo da razmišljam drugačije?
- Koji alat ili ideju mogu zamisliti da koristim u vlastitom radu?

Ovaj kratki uvod pomaže sudionicima da se ponovno povežu s cijelim procesom prije prelaska na dublju evaluaciju.

II. Individualna refleksija: moje putovanje učenja (20 minuta)

Svaki sudionik dobiva list za refleksiju pod nazivom „Moje putovanje učenja“. Voditelj objašnjava da se radi o individualnoj refleksiji te da sudionici ne moraju kasnije dijeliti sve što su napisali.

List za refleksiju uključuje sljedeća pitanja:

- Koje su tri najvažnije stvari koje sam naučio tijekom ove edukacije?
- Koje se uvjerenje, pretpostavka ili stav kod mene promijenio?
- Koju metodu ili alat želim koristiti u radu s mladima?
- Što sada bolje razumijem o mladim osobama s invaliditetom i društvenom poduzetništvu?
- Što mi je tijekom edukacije bilo izazovno?
- Kakvu podršku još trebam kako bih mogao primijeniti ovo učenje?
- Koji je jedan konkretan korak koji želim poduzeti u sljedećih mjesec dana?

Sudionici rade individualno i u tišini. Voditelj treba osigurati dovoljno vremena i ne požurivati ovaj dio. Po potrebi se može koristiti tiha pozadinska glazba, ali samo ako ne ometa sudionike i ne stvara senzornu nelagodu.

Nakon refleksije, sudionici su pozvani da podcrtaju jednu rečenicu ili jednu ključnu stvar koju su naučili i koju su spremni podijeliti kasnije.

III. Dijeljenje u malim skupinama: od učenja do prakse (25 minuta)

Sudionici se dijele u male skupine od 4 do 5 osoba. Voditelj objašnjava da je svrha ovog dijela pomoći sudionicima da prijeđu iz osobnog učenja prema praktičnoj primjeni.

U svojim skupinama sudionici dijele:

- jednu važnu stvar koju su naučili tijekom edukacije;
- jednu metodu ili ideju koju žele primijeniti u svojoj organizaciji;
- jednu moguću prepreku koju očekuju;
- jednu podršku ili partnerstvo koje bi im moglo biti potrebno.

Voditelj daje skupinama jednostavan zadatak: nakon što svi članovi podijele svoja iskustva, trebaju identificirati tri zajedničke preporuke za radnike s mladima koji žele podržati inkluzivno društveno poduzetništvo mladih osoba s invaliditetom. Svaka skupina zapisuje svoje tri preporuke na flipchart papir i ukratko ih predstavlja u plenumu. Voditelj može prikupiti ove preporuke i uključiti ih u izvještaj s edukacije ili u materijale za naknadno dijeljenje.

IV. Evaluacijska meta: povratne informacije o edukacijskom programu (25 minuta)

Voditelj priprema veliku evaluacijsku metu na flipchart papiru ili na podu. Meta se sastoji od nekoliko koncentričnih krugova, od središta prema van. Središte označava „vrlo zadovoljan / vrlo korisno“, dok vanjski krug označava „nezadovoljan / nekorisno“.

Oko mete, voditelj ispisuje kategorije evaluacije:

- sadržaj i teme;
- metode i aktivnosti;
- facilitacija i podrška trenera;
- pristupačnost i inkluzija;
- grupna atmosfera;
- praktična korisnost za moj rad;
- upravljanje vremenom i ritam programa.

Svaki sudionik dobiva naljepnice ili markere i postavlja jednu oznaku za svaku kategoriju. Ako u grupi postoje sudionici koji ne mogu lako fizički pristupiti meti, aktivnost se može provesti u sjedećoj ili digitalnoj verziji, ili sudionici mogu reći svoju ocjenu osobi koja pomaže ili treneru, koji zatim postavlja oznaku umjesto njih.

Nakon što su svi označili metu, voditelj moderira kratku raspravu:

- Što primjećujemo na temelju mete?
- Koji dijelovi edukacije su bili najjači?
- Gdje vidimo prostor za poboljšanje?
- Je li edukacija bila dovoljno pristupačna?
- Što bi se trebalo promijeniti za buduće grupe?

Voditelj treba stvoriti sigurnu atmosferu za iskrene povratne informacije. Sudionike treba podsjetiti da su kritički komentari dobrodošli kada su izraženi na poštovan i konstruktivan način.

V. Pisani evaluacijski obrazac (15 minuta)

Sudionici ispunjavaju pisani evaluacijski obrazac. To može biti u papirnatom ili digitalnom obliku, ovisno o potrebama pristupačnosti. Voditelj objašnjava da pisana evaluacija sudionicima daje više privatnosti za dijeljenje povratnih informacija te pomaže organizatorima u poboljšanju budućih aktivnosti.

Voditelj treba osigurati alternativne načine ispunjavanja evaluacije, poput usmene evaluacije s trenerom, digitalnog obrasca, verzije s većim fontom ili pojednostavljene verzije, ovisno o potrebama sudionika.

VI. Osobna obveza za djelovanje (10 minuta)

Voditelj svakom sudioniku daje malu karticu pod nazivom „Moj sljedeći korak“. Sudionici na njoj zapisuju jednu konkretnu aktivnost koju se obvezuju poduzeti nakon edukacijskog programa. Aktivnost treba biti realna i specifična. Sudionici mogu zadržati karticu za sebe ili staviti kopiju na zajednički flipchart pod nazivom „Naši sljedeći koraci“. Voditelj objašnjava da su mali koraci važni jer stvaraju kontinuitet nakon završetka edukacije.

VII. Završni krug i zahvalnost (10 minuta)

Sudionici sjede ili stoje u krugu. Voditelj poziva svakog sudionika da dovrši jednu rečenicu: „Iz ove edukacije odlazim s.... Sudionici mogu odgovoriti jednom riječju, jednom rečenicom ili slikom. Također mogu preskočiti ovaj zadatak ako ne žele govoriti. Nakon dijeljenja, voditelj zahvaljuje sudionicima na otvorenosti, suradnji i doprinosu. Podsjeća ih da je inkluzivno društveno poduzetništvo dugoročan proces učenja te da radnici s mladima imaju važnu ulogu u stvaranju prostora u kojima mlade osobe s invaliditetom mogu istraživati svoje ideje, razvijati kompetencije i postati aktivni doprinositelji u svojim zajednicama.

Materijali potrebni: A4 i A3 papiri, olovke, kemijske olovke, markeri, flipchart i flipchart papiri, samoljepljivi papirići, ispisani popis sesija, ispisani refleksijski listovi „Moje putovanje učenja”, ispisani obrasci za pisanu evaluaciju, naljepnice ili markeri za evaluacijsku metu, male kartice za osobne obveze za djelovanje, laptop i projektor ako se koriste prezentacije, pristupačne digitalne verzije svih tiskanih materijala.

Preporuke za voditelje koji će provoditi ovu sesiju:

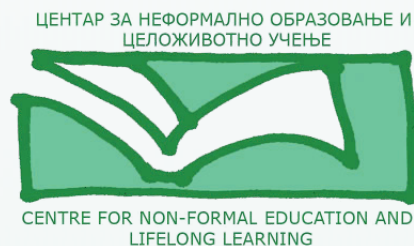
- Voditelj ne bi trebao tretirati posljednju sesiju samo kao formalnost. Završna sesija je važna za konsolidaciju učenja, prepoznavanje emocija i podršku prijenosu naučenog u praksu.
- Preporučuje se uključiti pitanja o pristupačnosti i inkluziji u evaluacijski obrazac. To pomaže organizatorima u poboljšanju budućih edukacijskih programa te sudionicima pokazuje da se inkluzija ozbiljno uzima u obzir do samog kraja procesa.
- Voditelj bi trebao izbjegavati prisiljavanje sudionika da javno dijele osobne emocije ili iskustva učenja. Dijeljenje uvijek mora biti dobrovoljno, osobito u završnim krugovima refleksije.
- Ako su u grupi prisutne osobe s invaliditetom, voditelj treba osigurati da su metode evaluacije pristupačne te da su povratne informacije o pristupačnosti dobrodošle bez obrambenog stava.
- U grupama različitih sposobnosti, voditelj treba ponuditi različite načine evaluacije i zatvaranja procesa, poput govorenja, pisanja, crtanja, korištenja simbola, ispunjavanja digitalnog obrasca ili dijeljenja putem vršnjačke/osobne podrške.

Literatura

- 8 Steps to Inclusive Youth Work 2nd Edition. National Youth Council of Ireland (ISBN: 978-1-900210-67-6). <https://www.youth.ie/wp-content/uploads/2016/09/8-Steps-to-Inclusive-Youth-Work-NYCI-2nd-Ed.pdf>
- CASEL. (n.d.). What Is the CASEL Framework? <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/>
- CAST. (n.d.). *Universal Design for Learning Guidelines*. <https://udlguidelines.cast.org/>
- Council of Europe. (2015). T-Kit 13: Sustainability and Youth Work. <https://pip-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-13-sustainability-and-youth-work>
- CRPD, Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>
- Eide AH, Ofstad D, Støylen M, Hansen E, Høiseth M. Participation and Inclusion of Children and Youth with Disabilities in Local Communities. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 Sep 20;19(19):11893. doi: 10.3390/ijerph191911893. PMID: 36231197; PMCID: PMC9565650.
- European Commission. (2016). EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/entrecomp-entrepreneurship-competence-framework_en
- Europska komisija. (2021). Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/union-equality-strategy-rights-persons-disabilities-2021-2030_en
- Europska komisija, EU Social Economy Gateway. (n.d.). *Measuring social impact: a new era for the social economy?* https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/topics-focus/measuring-social-impact-new-era-social-economy_en
- Europska komisija. (n.d.). *Social enterprises*. https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/social-enterprises_en
- Europski forum mladih. (n.d.). *Advocacy Handbook*. <https://www.youthforum.org/policy-library/advocacy-handbook>
- OECD / Europska komisija. (2015). *Policy Brief on Social Impact Measurement for Social Enterprises*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/19c3e101-f673-437f-a9fe-4a6dc7ff1f6e>
- OECD / Europska unija. (2024). *Measure, Manage and Maximise Your Impact: A Guide for the Social Economy*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/04/measure-manage-and-maximise-your-impact_e7b1099d/2238c1f1-en.pdf
- Outreach International. (2023). Disability Inclusion in Community Led Development. <https://outreach-international.org/blog/disability-inclusion-in-community-led-development/>
- Romero, J. (2018). Social Entrepreneurship and Youth Employment (S4YE Knowledge Brief). <https://www.s4ye.org/sites/default/files/2018-09/Social-Entrepreneurship-and-youth%20employment-S4YE-KnowledgeBrief-Jose-Romero-Hana-Sahatqia-PUBLIC.pdf>
- SALTO Inclusion and Diversity. (n.d.). *Planning of Inclusive Events*. https://erasmusplusz.hu/inclusive-events_salto.pdf
- SALTO-YOUTH Participation & Information Resource Centre. (n.d.). *Youth Participation Toolkit*. <https://participationpool.eu/toolkit/>
- SALTO-YOUTH Inclusion & Diversity. (2022). *Inclusion A to Z: A compass to inclusive international youth work*. <https://www.salto-youth.net/InclusionAtoZ>

- SALTO-YOUTH. (n.d.). ETS Competence Model for Trainers Working Internationally. <https://www.salto-youth.net/trainercompetences>
- UNICEF Latin America and the Caribbean. (2022). *Universal Design for Learning and Accessible Digital Textbooks*. <https://www.unicef.org/lac/en/universal-design-learning-and-accessible-digital-textbooks>
- Workforce Matters. (2026, February 26). Rewriting Who belongs — narrative, disability, youth, and the role of funders. <https://workforce-matters.org/rewriting-who-belongs-narrative-disability-youth-and-the-role-of-funders/?cn-reloaded=1>
- Youthpass. (n.d.). Personal, social and learning to learn competence. <https://www.youthpass.eu/en/help/key-competences/learn-to-learn/>
- Youthpass. (n.d.). Which competence frameworks are relevant in the youth field? <https://www.youthpass.eu/en/help/faqs/competence-frameworks/>
- YOUTH FOR EXCHANGE AND UNDERSTANDING (2020), Steps towards social entrepreneurship. <https://yeu-international.org/wp-content/uploads/2020/11/Steps-towards-social-entrepreneurship.pdf>
- Youth Partnership / Council of Europe and European Commission. (n.d.). T-Kit 4: Intercultural Learning. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-4-intercultural-learning>
- Youth Partnership / Council of Europe and European Commission (n.d.). *T-Kit 6: Training Essentials*. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-6-training-essentials>
- Youth Partnership / Council of Europe and European Commission. (n.d.). *T-Kit 15: Participatory youth policy*. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-15>
- Youth Work for Inclusion of Young People with Disabilities, (n.d.), SALTO and partners – practical guide. <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-2775/YOUTH%20WORK%20FOR%20INCLUSION%20OF%20YPD.pdf>

NAKLADNICI:

**Sufinancira
Europska unija**

Financirano sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su stavovi i mišljenja autora i ne moraju se podudarati sa stavovima i mišljenjima Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.